

ASSZONYSÁGOK DÍJA

REGÉNY

ÍRTA
KRÚDY GYULA

KIADTA DR. RÁCZ VILMOS KÖNYV- ÉS LAPKIADÓVÁLLALATA
BUDAPESTEN, 1919-BEN

A mű elektronikus változatára a Nevezd meg! - Így add tovább! 4.0 Nemzetközi (CC BY-SA 4.0) Creative Commons licenc feltételei érvényesek. További információk: <http://creativecommons.org/licenses/by-sa/4.0/deed.hu>

Elektronikus változat:
Budapest: Magyar Elektronikus Könyvtárért Egyesület, 2017
Készült Sólyom László köztársasági elnöki támogatási keretéből.
Készítette az Országos Széchényi Könyvtár E-könyvtári Szolgáltatások Osztálya
ISBN 978-963-417-168-3 (online)
MEK-16400

TARTALOM

ELŐHANG.

ELSŐ FEJEZET,
AMELYBEN EGY BÉKÉS POLGÁR ELLENÁLL.

MÁSODIK FEJEZET,
AMELYBEN LAKODALMASOK KÖZÉ KEVERI A GONOSZ
A TEMETÉSRENDEZŐT; S ENNEK TOVÁBBI FEJLEMÉNYEI.

HARMADIK FEJEZET,
AMELYBEN BOKÁK PÖRÖGNEK, LAKODALOM ZENG,
KEDÉLY PENG ÉS A TEMETÉSRENDEZŐ FELKÖSZÖNTI AZ IFJÚ PÁRT.

NEGYEDIK FEJEZET,
AMELYBEN A TEMETÉSRENDEZŐ FRANK JEREMIÁS
ÉS NEJE UTCÁJÁBA TÉVED.

ÖTÖDIK FEJEZET,
AMELYBEN A BÉKÉS POLGÁR TALÁLKOZIK AZ ÁLOMMAL.

HATODIK FEJEZET,
AMELYBEN A HÁROMEZERÉVES NŐ MÉLTÓAN
ELBÁNIK A BŰNÖS ÖREGÚRRAL.

HETEDIK FEJEZET,
AMELYBEN HÖLGYEK ÉS URAK ÚGY VÁLTAKOZNAK,
MINT A VETŐASSZONY KEZÉBEN A KÁRTYÁK.

NYOLCADIK FEJEZET,
AMELYBEN A BAKONYI ŐZIKÉK PESTEN KALANDOZNAK.

KILENCEDIK FEJEZET,
AMELYBEN DUBLI ÚR LETESZI A GARAST.

TIZEDIK FEJEZET,
AMELYBEN DUBLI ÚR BEFEJEZI TÖRTÉNETÉT.

TIZENEGYEDIK FEJEZET,
AMELYBEN EGY LEÁNYKA ELINDUL A VILÁGRA.

TIZENKETEDIK FEJEZET,
AMELYBEN A BALGATAG GYERMEK ÚJABB LÉPÉSEKET TESZ
E SZOMORÚ VILÁG ELÉRÉSÉHEZ.

TIZENHARMADIK FEJEZET,
AMELYBEN HŐSNŐNK MEGNYERTE AZ ASSZONYSÁGOK DÍJÁT,
DE ELVESZÍTI AZT, AMI NÉKI A LEGKEDVESEBB VOLT MINDAZON
IDŐ ÓTA, AMIÓTA AZ ESZÉT TUDJA. S E PÓTOLHATATLAN VESZTESÉG
UTÁN A TÖRTÉNET FOLYTATÁSÁNAK NINCSEN CÉLJA.

*Ha nem remegsz, ó nézz lelkébe most
Mit ily szilajjá tett a vészes sors,
S lásd, elfajult keblében mily gaz hajta
Sok átkos év bódító mérgű magja,
Lásd, - ám ki látott eddig és ki látna
A más lelkének ily titkos zugába?*

Lord Byron: A KALÓZ.

ELŐHANG.

Lakodalomról, torról és keresztelőről zeng lantom, az életnek e hármasságáról (amely még a szerelemnél is mulatságosabb), amellyel sohasem lehet jóllakni.

A lakodalmi tánc pirosarcú forgatagából elmegyünk és temetőkocsira ülünk, hogy meglátogassuk azokat, akik többé már nem táncolnak semmiféle lakodalomban; összefont kézzel és meguntan, kísértetlepedő alá rejtett hosszú, pipaszárléptekkel mennek el a talpig kivilágított ablakok alatt és közömbös szájuk sohasem csúcsosodik fütyre, bármily vígan zeng a húr. Ők is, ez örök egykedvűek is, városban laknak, bár lakodalmi meghívót tévedésből sem küldenek nekik. Legfeljebb az új hetilapból kapnak mutatványszámot.

De elhagyjuk idővel a tort is, ahol az élvemaradottaknak leginkább ízlik az étel és ital, - mert megtakarítják a megboldogult terítékét. A toron már mindenki elmondta megjegyveznivalóit a halotról, a javíthatatlan felköszöntők az asztal alatt lapoznak Mélyacsai Pohárköszöntők című zsebkönyvében, a poharak összecsendülnek, az öreg embereknek örömeikben (hogy nem őket vitte el a kaszás), kipirosodik az arcuk, egy boldog örökös már próbálgatja is a szekrények zárjait, - de mi nem örököltünk semmit s így fájdalommentes szívvel mentünk el azok közé a magánosok közé, akiknek még halottjuk sincs, legfeljebb saját magukat fektetik minden este a koporsóba, hogy reggelre csodálkozva ébredjenek.

A keresztelő (akárcsak disznótor) ismét alkalmat ad néhány embernek, hogy a gyomrát elrontsa a sok jóval, temérdek ostobaságot összevissza fecsegen a szülők és egyéb atyafiak udvarlására, a komák igyekeznek a legjobb oldalukról bemutatkozni és a komaasszony úgy dajkálja ezen a napon a gyermekét, mintha valóban szeretné. Nagyokat isznak és boros bajszukat a csecsemőhöz, annak ágyban fekvő anyjához, vagy a kiöltözködött komaasszonyhoz dörgölik, de mi nem ragadjuk meg az alkalmat, hogy gyermekszülésre biztassuk a fiatal nőket, inkább elmegyünk azokhoz szomorkodni, akiknek nincs gyermekük.

Tehát se nem víg, se nem szomorú ez a regény, csak olyan, mint az élet a legtöbb pesti háztető alatt. Egy kis elképzelés, egy kis tapasztalat, kevés álom: ez a könyv, amelyben valaki elgondolja, hogyan élnek polgártársai Pesten. Mit imádkoznak az istenházában és mit cselekszenek, amikor azt hiszik, hogy senki sem látja őket. Mit gondol magában a kipomádézott vőlegény s mit mirtusza alatt a menyasszony. A táncos miért toporzékol és a táncosnő miért hunyja le a szemét. Mit mondanak az öreg emberek és mit gondolnak magukban a nők. Kis levonóképek vannak itt egymás mellé sorakoztatva, amelyek mást mutatnak előlről és mást, midőn ujjhegyünkkel ledörzsöljük róluk a papirost.

Lakodalomba és temetésre, halotti torra és bálba, keresztelőre és a mogorva bíróság elé mindnyájan járunk. Tanulhatunk tehát ebből a könyvből még magaviseletet is, valamint divatot és szokást. Hogyan éljünk, hogy hosszúéletűek legyünk ezen a földön.

A húrok már kifeszítve pattognak, recseg a kürt, a cimbalom a plafonig ugrik, kezdődik a víg lakodalmi zene, amelyben mindenki megmutatja, hogyan kell táncolni, hogyan kell viselkedni, hogy az embereknek örökös kedvük legyen a házassághoz.

ELSŐ FEJEZET, AMELYBEN EGY BÉKÉS POLGÁR ELLENÁLL.

Démon, aki az egész világ felett uralkodik, egy nap Pestre jött és a temetésrendező házában lelt búvóhelyet.

A temetésrendező már kora délután észrevette, hogy valami nincs rendben a háznál. A bútorok akadékoskodtak; nem engedelmeskedett a szék, amelyet arra a helyre akart helyezni, ahol az huszonöt esztendeje állt; megtagadták a szolgálatot a megszokott zárok a szekrényeken, fiókokon; egy évekig mozdulatlan zsámoly az ablak mellett (amelyen a temetésrendező felesége nyugtatta volt lábait, amíg élt, s hervadva merengett a bokréta-tér szomorúságaira, komor tűzfalaira, elhagyatott kerítéseire), a zsámoly felágaskodott, mint egy heverő kutya talpra ugrik és a járókelő lábszára felé kap. A régi csipkefüggönyök, amelyek semmitmondóan lógtak az ablakokon, árnyékot vetettek a szobára. Olyan volt ez az árnyék, mint a füstnek az árnyéka, vagy a szélé, amely a mezők felett fut. De sem füst, sem szél nem volt itt. A borongás, amely a kora délutáni órában leereszkedett a házra, nyugtalanná tette a temetésrendező papagályát, amelyet kalitkában tartott és büszke volt angol tudományára. A papagály e borongásban előbb angolul káromkodott, majd gyermek-sírást utánozott, később, a temetésrendező nagy álmélgodására magyarul szólalt meg: neveket kiáltozott, amely neveket egykor hallott és megjegyzett. Egykori mezítlábás szobaleányokat hívott a papagály, miközben felborzolta tollait és nyugtalanul jobbra-balra ingatta magát. Hívta Bertát, hívta Olgát, akik egykor a temetésrendező házában a női nemet képviselték, hosszú hajukat fésülték, az asztalnál helyet foglaltak és megveregették a párnát lefekvés előtt; nők, akiknek elárvult szoknyái, a szekrénybe zártan, némi asszonyillatot őrizgettek, petrezselyem, liszt és mosúsz szagát. A temetésrendező megígérte a papagálynak, hogy felpofozza, aztán kissé megzavarodva nézegette az óramutatót, amelyet valamely láthatatlan kéz előretolt. Alig volt már ideje, hogy átöltözködjön a délutáni temetésekhez.

Czifra János - ez volt a temetésrendező neve - huszonöt év alatt megismerkedett a halállal, eltemetett vagy tízezer pesti embert, gyermeket, asszonyt, öreget, nem volt neki ujdonság a sírás, jajveszékelés, kétségbeesés és ugyanezért meglehetősen nyugalomra tett szert az élet különböző változataiban. Bár nem volt lángész, hosszú működése alatt megtanulta, hogy az életet és a halált egy kis mesgye választja el, tehát nem igen érdemes sokat törődni az élet aprólékosságával. Igen tisztességes ember volt, adóját pontosan fizette, adósságai nem voltak, elég jót tett a szegényekkel, tudomása szerint nagyobb bűn nem nyomta a lelkiismeretét, a legnyugodtabban szívta szivarját egész Budapesten, órákig elüldögélt a széken, anélkül, hogy megmozdult volna, még az ablakon is csak ritkán nézett ki, az üzlete nyugodalmasan, rendületlenül állott, mint akár a papok, bábák, orvosok üzlete, időjárás nem zavarta, gond nem szomorgatta, a másvilággal keveset törődött, mert hitte, hogy az nincs, bort mértékletesen ivott, korán lefeküdt, álmatlanság soha sem gyötörte, emlékezete szerint beteg sem volt, havonkint egyszer színházba ment, megnézett valamely „bolondságot”, amelyet nyomban elfelejtett, politika nem érdekelt, az ételben nem volt válogató, nagyravágyást nem ismert, csöndeskén, lassacskán, zajtalanul élt, éldegélt s észre sem vette, hogy kartársai, a többi temetésrendezők bizonyos tisztelettel, nagyrebecsüléssel övezték. Úgy élt, mint ama polgár, akit öregségében általános részvét s köztisztelet között kísérnek utolsó útjára; a temetést rendezi a Ciprusz temetkezési vállalat.

Ezen a napon estefelé került haza Czifra János a temetőkből. (A zsidótemetőben is volt dolga, ahol a gondnokkal szokott eszmét cserélni az általános drágaságról.) Levetette fekete ruháját, vasszekrényébe zárta pénzes tárcáját, papucsot vett lábára és nyugodalmasan letelepedett a diványra. Türelmesen várta a vacsorát, amelyet a gazdasszony lassacskán főzött, csoszogva s

magában, az edényekkel beszélgetve tálalt. Czifra (körülbelül ötven esztendő volt a köpcös, meggondolt férfiú), midőn asztalhoz telepedett, azzal űzte el az időt, hogy kenyérszeleteket mártogatott sóba és paprikába, megdörzsölgette az abrosz csücskével az evőeszközt, azután illedelmesen felkötötte az asztalkendőt, boszankodott, hogy ismét homályosan világít a lámpás, nyilván nem törölte le a gazdasszony... ekkor történt, hogy a Démon a szobába lépett.

Czifra János sem látta a Démont, amint őt még senki sem látta emberi szemmel. Csak az árnyékát vette észre a temetésrendező, amely egyszerre a szobára, a fehér asztalra, a lámpásra, a tányérra vetődött. Ez az árnyék többé nem hasonlított a csipkefüggöny délutáni árnyékához. De a halottak különös árnyékához sem, amelyet ők mozdulatlanul, torzul, rejtelmesen csinálnak a szemfedőre vagy a fej alatti fehér selyempárnácskára. Ezeket a hátrafelé csúszó, meredélyes homlokokat, magosra felemelkedő, elgörbült orrokat, társtalan, legmagánosabban maradó állakat, megnőtt füleket, elborzolt kócú bajszakat, idegenné lett szakállakat jól ismerte a temetésrendező, ismerte árnyékukat is, amelyet a koporsó bélésére vetnek. Nem ijedt meg a nyitvafelejtett, kőkemény szemektől, de az örök megvetéssel, végleges lemondással lezárt szemektől sem. A szempillák szökésben vannak, már csak árnyékuk maradt a szemhéj elkékült falán.

Ez az árnyék másabb volt mindennél, amelyet valaha látott.

Setét s alakatlan volt, mint a sírásó téli alkonyattal a megásott sír fenekén. Testetlen volt, mint a fájdalom és kín gőze, füstje a szobában, ahonnan a halottat kivitték. Szagtalan volt, mint a szél, amely a szomorú füzek bozontjait tépdesi. Megfoghatatlan volt, mint az álom, amely elment férj testét és melegét hozza vissza az özvegyasszony hideg ágyába. És félelmetes volt, mint a tetszhalott, aki visszaballag a temetőből és nesztelenül bejárja a házat, amelyben már idegenek viselik az ittmaradott nadrágokat és szoknyákat. Halott sem volt, élő sem volt. Téli éjszakán messziről hangzó kiáltás volt a sírkert felől, amikor a halottak kínjukban a fejfákra csavarodnak és hasztalan kiáltoznak segítségért a némasághoz.

- Hisz ön a kísértetekben, Czifra úr? - kérdezte hangosan a temetésrendező, mintha tanár kérdezné a tanítványát.

- Én nem hiszek a kísértetekben, - felelt önmagának a temetésrendező, - mert kísértetek nincsenek.

Valaki felcsapta a szomszéd szobában az ablakot és a szél nagyot hahotázott az utcán.

Czifra János felemelkedett helyéről és kezét hátrafonta, miközben apró léptekkel a szomszédba tipegett, mosolygós arccal körülnézett, vajjon a szél nem döntött-e fel valamit? Bezárta az ablakot, csendeskén köhintett, aztán nyugodtan visszaballagott a terítéke mellé és türelmetlenül, vagy talán csak szórakozottan zörgetett a tányérján.

- Mi lesz a vacsorával? - kérdezte az öreg gazdasszonyt.

Nem, semmiképen sem akarta észrevenni, hogy új lakó költözött a házba. Miatta tehet, cselekedhet a hivatlan vendég, amit akar, ő bizony nem borítja fel a nyugalmát. A papagálynak megvakargatta a nyakát mutatóujjával, egy darab palacsintát adott csőrébe, aztán meghúzta a zenélőóra zsinórját és a diványra telepedve, a harmadik szivart szivogatva a napi porcióból, ingujjra vetkezve, összefont karral hallgatta a régi valcert, amely a kép rámai közül hangzott.

**MÁSODIK FEJEZET,
AMELYBEN LAKODALMASOK KÖZÉ KEVERI A GONOSZ
A TEMETÉSRENDEZŐT; S ENNEK TOVÁBBI FEJLEMÉNYEI.**

A papapályt azt kiáltotta reggel:

- Óé! Reggel!

Czifra János nyugodalmasan ébredt, mint mindig. Megnézte jegyzőkönyvecskéjét, mint minden reggel, s a következőket tudta meg. Vasárnap van. Péter és Pál napja. Két halottat kell meglátogatni és temetésükről intézkedni.

Az egyik halott: bizonyos özvegy Krúz Károlyné szokatlan eset volt még a temetésrendező nagy praxisában is.

Az özvegy már előző napon, a déli órákban elküldött a temetésrendező irodájába, hogy látogatná meg. Czifra János kezébe vette fekete táskáját, amelyben a „felvételi-íveket” tartogatta és elindult a megjelölt helyre. Valahol a külső Ferencvárosban lakott az özvegy és a szomszédasszony, aki az üzenetet vitte, egy szegényes, rosszszagú külvárosi lakásba tessékelt a méltóságteljes Czifra Jánost. A temetésrendezőnek már az első pillanatban nem tetszett a lakás szegényessége. A külvárosok reménytelen bútorai, életunt székei, közömbös ablakai meredtek a feketeruhás temetésrendezőre, aki idegenkedve nézett körül jóságos szemével.

Az özvegy egy széken ült, kendőbe burkolva, soványan, haloványan, erőtlenséggel, mint egy szomorúfűz téli időben.

- Hol van a halott? - kérdezte a temetésrendező, miután ismételtelen körülnézett.

- Én vagyok, Czifra úr! - felelt alig hallható hangon az özvegy.

- Ne bolondozzon! - mondá a temetésrendező.

- Nem bolondozok, - szólt rezignáltan az özvegy, - érzem, hogy egy óra múlva meghalok, mert már nagyon régen beteg vagyok. Meggyóntam, megáldoztam, minden földi dolgaimat rendbehoztam, csupán a temetésem van még hátra. Ezért kérttem Czifra urat, hogy részletesen megbeszéljük a dolgot.

A temetésrendező bizalmatlanul nézett körül. Még sohasem tárgyalt a halottal a költségek felől. Az ő gyászkeretes számlái mindig így kezdődnek: „Istenben boldogult X. Y. számlája.” Hogyan prezentálhatna egy hasonló számlát az eleven halottnak? Ezért tehát az ajtó felé tartott és fekete szalmakalapjával intett:

- Ne bolondozzon velem, asszonyom. Ajánlom figyelmébe Strikk és Knóblert, az Örök emlékezet tulajdonosait, Kegyelet-utca 8. szám, tessék talán velük lebonyolítani az üzletet. Ajánlom magam, minden további nélkül.

Az özvegyasszony azonban ebben a percben felemelkedett helyéről. Rettenetes volt, amint a kiaszott, csontváz-sovány alak teljes nagyságában kiegyenesedett a temetésrendező előtt. Hamuszürke arca a messzi távolból, mintegy az őszi estéből, az örök hervadásból nézett vissza, míg hangja kongott, mint a rög a koporsó fedelén:

- Megálljon, Czifra úr, van még egy szavam! Tehát semmi körülmények között nem vállalja a temetésemet?

- Ismétlem, asszonyom, a mi cégünk csupán katonai temetkezésekkel foglalkozik. Nagy ritkaság, hogy kénytelenek vagyunk polgári temetést vállalni. Mi temetjük el a táborno­kokat és a közlegényeket. Forduljon máshoz, asszonyom.

- Czifra úr, - kiáltott görcsösen az özvegy. - Önt becsületes embernek ismerik a kerületben. Nem utasíthatja vissza egy magános, mindenkitől elhagyott asszonynak az utolsó kérelmét. Láttam én már az ön temetéseit. Mindig gyönyörű temetéseket rendezett. Még a sváb milimáriákat is úgy kísérik az ön temetésein, mint a valóságos hercegnőket.

- Köszönöm az elismerést, - felelt a temetésrendező, - amit vállalom, azt becsülettel végzem. De az ön temetését, asszonyom, semmi körülmények között sem vállalhatom.

- Pedig én úgy szeretném, ha tölgyfakoporsót és selyem szemfödőt kapnék. Négy lovat, papot, kántort. Kétezer forint megtakarított vagyonom van. Itt van az asztalfiában.

Az asszony kivette a pénzt és megolvastatta. Amíg a bankókat szétteregette, halovány hangon dörögött:

- Nincs itthon már egy kanál zsírom, egy csepp lisztem, még aprófám sem. Mindenkiből kifogytam, mindent feléltem, mert ma úg­yis meghalok. Adjon írást Czifra úr a kétezer pengőről és vállalja a temetésem.

- Mindentől eltekintve, - felelt Czifra János, - az a temetés, amelyet Nagysád óhajt, sokkal többbe kerül kétezer pengőnél. Nyilván a „100-as”-ban akar feküdni odakint a hullaházban, feketével bevont kupola alatt... Legalább a harmadik sorban akar jutni... Nem, asszonyom, nem tehetem. Becsületesemre, nem tehetem.

Így szólt Czifra János és bár mindig méltóságteljes, példás nyugal­mú, megdönthetetlen flegmájú férfiú volt, most mégis sietve lépett ki az ajtón és fürge léptekkel ereszkedett le a külvárosi ház lépcsőin.

Boltjába, illetőleg irodájába tartott, hogy megkérdezze, vajjon keresték-e távollétében, midőn a bolt előtt az iménti szomszédasszonnyal találkozott. A hivatal­szolgáné könnyes szemmel, homlokába húzott kendővel állott a küszöbön.

- Mit akar ismét? - kérdezte türelmetlenül Czifra János.

- Az özvegy nyomban meghalt, amint otthagya, Czifra úr. Utolsó kívánsága volt...

- Hogy én temettesem el, - vágott közbe a temetésrendező. - Már az özvegynek is megmondtam, hogy nem vállalom.

Így szólt Czifra János és némi bosszankodással tette be az ajtót. Néhány számlát állított ki „isten nevében”, meghallgatta Stefáne­nek jelentését a kövér tüzértábornokról, aki kétszer is szétnyomta a fakoporsót, amíg végül leszegelni tudták; és már indulóban volt, amikor egyfogatú bérkocsi állott meg a sötét kis iroda előtt és a bérkocsiból halotti, fehér öltözetben, fehér cipőben, ősz, kócos haján fehér fátyollal lelépett a halott, - az iménti özvegyasszony. Rongyos fehérke­ztyűs kezében rózsafüzért és kétezer pengőt szorongatott.

Alig bírt betámolyogni az ajtón.

Az arca olyan volt, mint egy kiürített zsák. Elszökött már a szemekből az élet, kengyelfutó módjára iramodott el a szín, a hang. Csak fekete szájüreg és sárga fogsor meredt a fehér ruhák közül Czifra Jánosra.

- Ha nem vállalja a temetésem, itt halok meg a boltban, - hörögte az özvegy és egy érc­koporsóra zuhant.

Czifra megjedte. Talán a drága érckoporsót féltette, vagy valóban megindult szíve az asszony kínzenvedésén, - egyszerre seperte be az íróasztal fiókjába a görcsösen gyűrött bankókat és sietve írni kezdte a gyászkeretes számlát: „Istenben boldogult...”

- Mi a neve?

Az özvegy egy darabig levegő után kapkodott. Végre, mintha ez volna utolsó szava, megszólalt:

- Özvegy Krúz Károlyné.

A temetésrendező kezében sercegett a toll, hullott a porzó, ropogott a papiros. Az özvegy végtelen erőfeszítéssel felemelkedett. Arcán mosoly jelent meg, amilyent „paradicsomi mosoly”-nak neveznek a költők. Remegő, ügyefogyott, az életből elkivánczó kezeivel a kebelébe gyömöszölte az írást és oly ingadozó léptekkel ment ki a boltból, mint egy holdkóros. A rozoga, nyekergő, avas bérkocsi ajtaja bezárult mögötte, a sovány ló vitte a halottat, a kocsis alattomosán nézett körül lehúzott kalapja alól. Estére valóban meghalt az özvegy, ígéretét megtartotta.

Ez lett volna az egyik temetés, amelyet délután rendezni kellett Czifra Jánosnak.

A másik temetés nem okozott ugyan annyi bosszúságot a temetésrendezőnek, de annál felelősségteljesebb volt.

Ismét egy kövér katonáról volt szó. Ezek a magosrangú katonatisztek, az örökös békében, rendkívül meghíztak. A tábornokok mázsányi súlyúak lettek, mire Czifra János kezébe kerültek. És mennyi gondot okoztak a rendjeleikkel, amelyeket mind számon kellett tartani! Az a bizonyos tábornok, akinek temetése ugyancsak a mai napra volt kitűzve, a „proviant” gárdában szolgált és a temetésrendező komolyan megrémült, amikor a tábornok holttestét neki bemutatták. Kétszer is körüljárta a halottaságyat. Ennek a tábornoknak kicsi a legnagyobb „Pontusz” is, amely üzletében található. A „Pontusz”, - amint a legöblösebb koporsókat nevezik az üzleti világban, - félig sem fogadja be ezt a rendkívüli tábornokot. Mint minden bajában, most is nyomban Stefánékért küldött a temetésrendező. (Stefánék egykor boncoló-szolga volt a Rókus-kórházban és rendkívüli jártassága volt a halottak körül.) Stefánék megnézte a tábornokot, kétszer körüljárta.

- Tábornok, - nem lehet összegyűrni, - szólt magyarázólag a temetésrendező.

Stefánék megállott. Egy másodpercig gondolkozott.

- Ki kell eresztetni a vérét, - mondá némi gondolkozás után.

- Tábornok, - ismételte Czifra János.

- Ha százszor: tábornok. Mást nem tanácsolhatok.

Czifra János búsan és beleegyezőleg intett. Stefánék felszúrta a tábornokot, mire az lényegesen megkönnyebbült. S ezután akadály nélkül elfoglalta helyét a „Pontusz”-ban. A temetésrendező hátán végigborzongott a hideg arra a gondolatra, hogy a városparancsnokságnak eszébe jut a koporsó lezárása előtt agnoszkálni a tábornokot. Mit szólnak a nagybajúszú ezredesek, szigorú őrnagyok, kegyetlen őrmesterek, ha egykori parancsnokukat ily megfogyatkozott állapotban látják viszont? Szerencsére, senki sem volt kíváncsi a halott tábornokra, legfeljebb azok a legények átkozták őt, akiknek az ünnepi délután, egyéb mulatozás helyett, a katonai temetőbe kell kivonulni és a szalvét leadni a halott tiszteletére.

Czifra János még egyszer átgondolta napi teendőit és elindult hazulról, hogy a különböző plébániáknál elvégezze teendőit. Özvegy Krúznénak elegendő lesz egy káplán. De a tábornok végtisztességéhez legalább is a tábori püspököt kell felkérni.

Útja a Bakáts-térre vezette.

Ezen a téren, ahol lépcsőkben emelkedik és esik a gyalogjáró, évek óta épülnek házak, amelyeket ismét lebontanak, az erkélyeken alsószoknya nélkül üldögélnék a napsütésben unatkozó nők, hogy a járókelőknek érdemes legyen más alkalommal is ezt az utat választani, terhes nők ácsorognak a bába-ház előtt, miközben elgondolkozva nézdelődnek a távolba, nagyranőtt szemmel, ferde, suta testtartással, eddigi életüktől szinte megtisztultan, vágytalanul, messiást remélve mindegyik a szíve alatt és itt áll pirosan és mereven a templom, új, mint a hirtelen meggazdagodott emberek bútorzata, szigorú és hideg, zajos és zsufolt. Néhány lépésnyire van ide a vásárcsarnok, mintha mostohatestvére volna ennek a mészároszínű egyháznak. Feltűnő, hogy a birkahús vagy a borjúcomb kilójának az ára nincs valamely fekete táblára kiírva.

Ezen a napon már fehér ruhában jártak a lányok a Ferencvárosban. Mert pünköstkör kezdik, Úrnapján folytatják, Péter-Pálra ismerős lesz minden kisasszonynak a fehér cipője és ruhája a kerületben. Talán sehol olyan nagy reménnyel nem járnak a lábak a fehér harisnyákban és cipőkben, mint a Bakáts-téren. A cipőtalp még fehér némely részen, a ruhának olyan jó szaga van, mint általában az ájtatoskodó keresztény hölgyeknek. Virágharmat cseppent a szemekbe, a hajszálak üdék és reggel-frissek, az arcokon nyoma sincs a bánatnak, haragnak, szegénységnek. Ünnepnapp van. Mindenki megmosdott. A király, akinek a mesebeli pápaszem volt az orrán, amelyen át ruha nélkül látta az embereket: egyetlen foltocskát sem fedezhetne fel a ferencvárosi kisasszonyokon az ünnepi misén. Mintha soha sem álmodtak volna tűzoltóval, lóval, hímszamárral, öklöndöző öregemberrel, kertészlegény vízipuskájával, amivel hétköznap a fiatal hölgyek ártatlanságukban a megejtő álom alattomoságába lépnek. Az arcok boldog bizalommal fordulnak az oltár muzsikás csengettyűje felé... a bunkós vadember, aki éjszaka megriasztotta őket, elhaloványodik a messziségben az Úrfelmutatás zengő térdreborulásában és csodálatosan hangzik a karzatról egy női hang, aki a legszebb dalt, az angyalok dalát éneklé a magosban. A szívek elszorulnak, a szemek lecsukódnak, s a szívekből úgy futnak el a tegnap emlékei, mint a gyors csermely. Minden szem megtisztultan, bátran nézi a plébánost, aki piros ministránsai között piros kabátban magasra emeli az Úr testét. Csak a térdek roskadnak a földre.

Czifra János nem térdepelt le Úrfelmutatáskor. Egyenesen, szinte mereven nézett szemközt a plébánossal, az oltári szentséggel, kimeresztette meg összehúzta a szemét, állt és a térdeplők fölött szinte kihívóan rohant el a tekintete.

Igaz, hogy a Halál megbizottja volt e földön és bizonyosan sokkal többet tudott a létről és a másvilágról már mesterségénél fogva: ámde eddig szívesen, üzleti előzékenységgel segített a papoknak a maguk ceremóniás teendőinél. Temetésrendező léte bizonyos rokonságot érzett a kerületi plébániákkal, rendkívül meghatott arcot vágott minden egyházi funkcionál, elsőnek térdepelt le, ha a szertartás így rendelkezett, verte mellét, fejét lehajtotta, segített a kántornak a kellő helyeken. Egyszóval: ismerte a dolgokat, egykönnyen nem jött zavarba sem a rekviemen, sem a temetésen.

Ezen a Péter-Pál napján azonban mereven, hideg arccal szemközt nézett az oltárral, amíg mindenki letérdepelt, öregemberek az élet meghosszabbításáért fohászkodtak, vénasszonyok az unokájuk nevét mormogták, asszonyok magukban fohászkodtak, mint a húsos, kövér kagylók, - ki tudná, mi zibongott az emlőik alatt? - leánykák a fehér harisnyájukat önfeledten mutatták; a gyertyák pirosan lobbantak, mintha egy nagy lehellet érné őket, a mennyei sugár a templom ablakán hosszan nyúlt be a hajóba, a női hang úgy zendült, mint a hárfa... és Czifra János konokul, tagadólag állott a helyén, nem messzire a szenteltvíztartótól, nem elegyedett a szegény boldogtalan emberek megnyugtató, boldogító ájtatosságába. „Nem ilyenkor kell imádkozni, gondolta magában, amikor a pirosszoknyás sekrestyés, ez a kovászképű

fiatalember a csengőt s a perselyt rázza az orrok alatt, amikor a pendelyek és zsebkendők még tiszták az ünnepnap reggeltől, lemosva a lábról a tegnapi lépés nyoma és a szájról a bűnöző bestiának az ál- vagy igazhangja... a kezek még fehérek a mosdószappantól, a szemek még tiszták az ébredéstől, a nyakakon nem ül szétterpesztett lábakkal a fantóm, amely vérig sarkantyúzza az embereket pénzre, szeretkezésre, hiúságra, alattomos bűnre... nem ilyenkor kell imádkozni, amikor a plébános úr a kelyhet mutatja: hanem imádkozni kell, ahol senki sem látja az embert...”

Czifra János szinte maga is meglepődött, hogy milyen furcsát gondolt, holott gondolkozni nem igen volt szokása.

A plébános mérges volt, amikor Czifra János a temetések ügyében jelentkezett.

- Most nem érek rá beszélgetni. Esküvő lesz.

A temetésrendező belátta, hogy az ő temetési másodrangú dolgok egy valóságos esküvő mellett, ezért elhatározta, hogy megvárja az esküvőt s aztán tárgyal a pappal. „Kevés lesz hetven korona!” gondolta magában, amint egy másodpercre visszatért belé a régi Czifra János. „Üsse kő a hetven koronát!” - mondta benne az új Czifra János. A pap az esketéshez öltözött.

Ugyanekkor lejött a karzatról a tüneményes hang, senki más, mint egy piroskalapos, szőke és kékszemű hölgy, akinek olyan fehér volt az arca, mint a cukrásztortáé. Egészen véve igen jóízű süteménynek látszott molettségében, krémszoknyájában, amelyből fehérharisnyás lábai gusztusosan mutatkoztak. Válla, nyaka, mint a nyár, neve Olcsavszky, kissé pisze orrával gúnyos, tréfás grimaszt vágott a közelgő esküvőhöz. (Nem őt vezették oltárhoz.)

A temetésrendező bókkolt a pünkösdi rózsá előtt.

- Gyönyörködtem énekében. Nincs szebb opera, mint a Traviáta.

- De hiszen nem azt énekeltem.

- Az nem tesz semmit, - felelt a temetésrendező. - Oly szép volt, mintha a Tévedt Nőből énekelte volna.

(Tudniillik a temetésrendező ezt az egyetlen operát látta és hallotta és soha el nem felejtette.)

- A Tévedt Nőből Vera Violetta! - sóhajtotta Olcsavszky kisasszony. - Ha egyszer a színpadon énekelhetném. Sajnos, az igazgatók nem kíváncsiak hangomra s így kénytelen vagyok a magánéletben végigjátszani a Tévedt Nő szerepét.

Minden más budapesti ember homályos biztatást olvasott volna Olcsavszky szavaiban. Teringettét, egy szép nőért érdemes volna a Ferencvárosba költözködni. Ámde a temetésrendező bennszülött volt és igen jól ismerte Olcsavszky kisasszony multját és jelenét, amely a lehető legtisztességesebb volt. Olcsavszky volt az a nő, aki mindaddig tudott volna bolondítani egy férfiút, amíg aztán a végén kénytelen volna feljelenteni a törvényszéknél erőszakosság kísérlete miatt. Randevún csak egyetlen egyszer volt életében: a Mátyás-utcában, amikor is holtan, gutaütötten érkezett meg a bérkocsin a kiszemelt férfiú a találka helyére. Olcsavszky babonás volt, nem ment többé találkozóra, bár kevés olyan nadrágos ember volt a Ferencvárosban, akinek meg ne ígérte volna, amit nő ígérhet. A kisasszony ugyanis sokat járt be Pestre a Ferencvárosból, orfeumokban és színházakban lehetett látni kék vagy piros kalapját, avagy kifodorított szőke haját, az Emke s a New-York kávéházakban töltötte a szilveszterestéket, tárcaregényeket olvasott a hírlapban és a Nyugattal hóna alatt ment végig az utcán. Az Imre-utcai ablakból a fehér firhangok megöl délután gyakran hangzott ének, pajkos kuplék és utcai dalok váltakoztak; Olcsavszky kisasszony ismerte legelőször a Ferencvárosban a „Holnapután” és a „Garçon-lakás” című dalok szövegét és zenéjét, ígéretteljesen

nevetett ki az elsőemeleti ablakból, haját homlokába húzta és nem csodálkozott volna, ha az utcán megszólítja az „aszfaltbetyár”, - sajnos, kiment a divatból, - „modern nő” volt, a téli hangversenyek után (a Társaskörben vagy a Kaszinóban) mindig megállapodott valamelyik partnerével, hogy másnap alkonyattal meglátogatja, az előszobában van egy divány, ahová nem hallatszik az öregasszony köhögése és itt csendesen elbeszélgetnek, talán veresebbre festi a haját... s így elmúlnak az évek, amíg jövőbeli fiaiból hadnagyok s főhadnagyok lesznek, ... de talán még akkor is jöhet valaki, akinek látogatása alatt csipkekendőt kell vetni a kerek szemű főhadnagy arcképe. Művészet! Téged a vidéki városokban és a pesti külvárosokban még mindig úgy tisztelnek, mint Vénusz örök szabadosságát. A zongorákban, a trillákban, a koncertekben szerelem, dicsőség, boldogság sóhajt, remél, bolondít. A fülemile is akkor dalol legszebben, amikor párjának csattog.

A temetésrendező nem tudta tovább folytatni az udvarlást, mert már régen elszokott az ilyen dolgoktól. Olcsavszy kérdő pillantást vetett rá: vajjon nincs több mondanivalója? S azután otthagya.

(Később igen jól hallotta a temetésrendező, hogy egy választékos, ápolt úriember, akihez igen közel hajolt Olcsavszy, mintha a szoknyáiból, a keztyűjéből, a hajából kiáramló hősséggel óhajtana fokozni az elért hatást, a következőket mondta a művésznőnek: „Ön olyan, mint a szalonka. Még helyesebben, mint a szalonkának a krotonja, csak nagyurak, gourmandok élvezhetik pikantiáját.” S Olcsavszy boldogan, forrón nevetett. Aztán így felelt: „Nagyon érdekes. De azt hiszem, Mikus, azért magát sem ítélték még börtönre: erőszakos szerelmeskedésért!”)

De már kezdődött az esküvő és a templom belseje megtelt olyan szagokkal, amelyeket csak esküvőkön érezhetni: nagyreményű illata a rozmaringnak, kába bujálkodása a rózsának, nászjé illata még féligmeddig töretlen fehérneműeknek, amint a kelengyéboltok kis varrónői kezéből kikerültek, fehér talpú cipőknek ártatlan fénye, vadonatúj keztyűknek érintetlensége, alsó szoknyák hangja, amelyek annyi mindent mondanak egymásnak egy más nő esküvőjén; meg lehet esküdni, hogy mindenkinek tiszta az inge, ép a harisnyája, megmosott a nyaka, jázmin repül együtt a menyasszonnyal, izgalom és hiúság az uszály ráncaiban, zászló a menyasszonycsokor, amelyre rá lehet vetni az égő, könnyes szemet, a kivasalt vőlegény a színpadról vagy a regényből jött ezen a napon, mintha minden jelenlévő sok piros bort hajított volna a fehér kráglia mögé, fénylik a szem, a bajusz a férfiakon, a nők a belső hévtől pirulnak és csak az a csodálatos, hogy fehér ruhájukon át nem bújnak elő rejtett, nedves hajzataik, izgalmas bimbóik, vágyaik, epekedéseik, álmatlan éjszakáik. Sok szép halott telt volna ki a társaságból, akinek vérét sem kellett volna venni, hogy beférjen a koporsóba: karcsú, megejtő derekú nők, szarkalábnyurga lábszárak, térdek, amelyeket a gyermekkor elmúltával csak a fürdővíz lát, kis keblek, amelyeket sóhajtva fed el a remegő tenyér holdvilágos éjjelen, ... vajjon hová lesznek a piros és kék harisnyakötők, amikor megöregszenek, hogy soha semmit el nem mondanak élményeikből?

Szende szűzek mellett (akik úgy vették körül a jelentéktelen menyasszonyt, mint a védelmezők, akik a maguk erényével óvják a menyasszony ártatlanságát, amíg a pap felszabadítja szolgálatából a testőrcsapatot), kövér asszonyok is nyitott szájjal és szétvetett lábbal állottak az esküvő izgalmasában, amíg Hult C. J. az orgonát elindította és a jóreménység fokáig vitte hangját. (Valóban: meghívást kapott a lakodalomra a hentesék mesterutcai házához.) Ezek az asszonyok - bármi történések odakívül a világban, Pesten - sohasem veszítik el a házikenyér illatát, amelyet már a szülői házból hoztak magukkal. Papucsaikban, kényelmes cipőikben, hosszú szoknyáikban nem igen tesznek olyan lépést, amelyet ha nem is a férjüknek, de legalább is gyóntatópapjuknak be ne vallhatnának. Rózsaszínű bőrükből, nevető kézfogásukból, nyitott szájukból, barátságos dörgölődésükből: félreértetlenül árad a nőiség, mint nyitott mészárszékből a friss hús illata. De lehűtik magukat, mint a boros palackot, amelyet

férjüknek készen tartanak reggeltől estig, belebújnak háziteendőikbe, mint a csiga kagylójába, véleményük szerint csak a kokottok vetkőznek égő lámpánál és a párnába fojtják lihegésüket, ha valamely piros gondolat szalad át a vérük hullámain, mint a kalózhajó. Üzleteik, gondjaik, gyermekeik mellett rabszolga módjára görnyesztenek, örülnek a böjtőnapoknak, de a friss gyümölcsnek is, hisznek a plébánosok és az apácák halhatatlanságában, betapasztják lelkük fülét a való élet hangjai elől, a konyhájukba menekülnek, ha hosszadalmasan, elgondolkozva néz rájuk egy szemrevaló férfi s nagy ritkaság, hogy lehunyt szemmel, félig önkívületben megcsalják az urukat, s másnap már azt mondják, hogy az nagyon régen volt...

Ott voltak mind a hentes lakodalmán, nagyhasú és lemondott öregasszonyok, akik hidegen néznek, mint a kés, de belül még égnek, mint a tapló, de meghalván, ha egy bátor katona megragadná karjukat s derekukat, mert szégyelnék kékeres lábaikat az idegen szem előtt... igen, ha álomban, szüreti bor után, az éjfél meleg dunyhái alatt, elfeledkezve, s a férj már kiterítve fekszik ravatalán a szomszéd szobában... ha ilyenkor jönne valaki epedve, mint az ifjú tűz, amely lángjával rajongva végigfut a legöregebb fadarabokon... A temetésrendező ötvenedik esztendejére gondolt és lehűtötte pillanatnyi érdeklődését a fehérhajú asszonyságok iránt. Úgy bújt be meleg, barna szemével a fiatal nők szoknyái közé, mint aki mindenáron valami rendkívülit akar látni ebben az órában.

**HARMADIK FEJEZET,
AMELYBEN BOKÁK PÖRÖGNEK, LAKODALOM ZENG,
KEDÉLY PENG ÉS A TEMETÉSRENDEZŐ FELKÖSZÖNTI AZ IFJÚ PÁRT.**

A temetésrendező, miután meglehetősen figyelmet szentelt a menyasszonyt körülvevő fiatal lányoknak, anélkül, hogy azoknak gondolataiból bármit sikerült volna kitalálni, szokásosan felvette melankólikus magatartását, amint ezt hosszú esztendőknél megszokta az általa rendezett ünnepélyeken. Búsan, összetett kézzel állott az élet e nagyszerű vigalmában, amit közönségesen lakodalomnak szokás nevezni. A lakodalom az életnek tavasza, az örömöknek teli zacskója, rejtetten bujdoszó jókedveknek a csapja, bennünk eltitkolt víg hangoknak a kimuzsikálása. A lakodalomban senki sem unatkozik, mindenki többet remél, mint amit kap, a szívükkel beszélgetnek az emberek s elhemperegnek az aranycsengetyűs mezők virágai között. Még a halál is csak egy jókedvű cimborának látszik - hisz messzire van, külföldön tartózkodik, megemlékezni lehet róla, mintegy hóboros emigránsról. Valaki a temetésrendező vállára ütött. Az örömapa volt, a tulipiros hentes, aki hatalmaskodó jókedvében csaknem bírókra kelt a kistermetű temetésrendezővel.

- Ma van a lányom esküvője. Ma jól tartjuk a halált is. Egy terítéket teszünk az asztalra az ön számára, Czifra úr.

A temetésrendező szabadkozott, de végre győzött a hentes, mert koránreggel felöntött a garatra. Czifra úr az utolsó kocsiban foglalt helyet egy fogdmegkülsejű férfival, aki Kőbányáról jött az ünnepélyre és a temetésrendező karját nem bocsátotta el. De Czifra már nem is nagyon bánta a dolgot, hisz régen volt esküvőn. A bérkocsisok, akik az esküvőre voltak rendelve, szokták a temetési szertartást is kísérni. Jobbról is, balról is köszöntötték Czifra urat a felvirágozott bérkocsisok. A vörösabajszú Árpád bérkocsijának még a küllői is virággal voltak borítva, míg ő maga egy nagy csokor fehér virágot tűzött a kalapjára. „Heute röt, morgen tödt!” - kiáltotta borizú hangján a vén fiakereres, amikor Czifrát már köszöntötte. A temetésrendező szokás szerint csendesítő mozdulattal, kezével válaszolt. A menyasszony uszálya elhelyezkedett a kocsiban; barna frufri és göndörített fülhuncutkáik, amelyek még az imént oly merevek voltak, amint a gondos frizerné megragasztotta őket: átnedvesedtek az esküvő izgalmában; arcán fagyott mosoly, amint hófehérre szédülve, bizonytalan léptekkel jött ki a templomajtón; zsebkendőjét szájára szorította: mily rettenetes volna, ha kavargó gyomra bepiskítaná ruháját! Az újdonsült jobbra-balra köszöntgetett cylinderkalapjával, amint ezt otthon előre elgondolta. Köszönt a templomkapunak, a sekrestyésnek, a szájtátóknak, az erkélyek látcsöves, pongyolás hölgyeinek. Szép nap. Mindenki nevet. Csak nem lóg ki valami fehérenemű a ruhájából? Zavarodottságában előcsattantotta ezüst szivarkatárcáját a mellényzsebéből s már éppen rágyujtani készült, amikor Czifra János, aki eddig egy szót sem szólt, komoly hangon megjegyezte:

- Nem illik rágyujtani.

Az újdonsült férj a komoly hangsúlytól, az ünnepélyes, de mégis jóakarátú arctól megrendült és a szájába vett szivarkát gyorsan a kocsisnak nyújtotta. A bérkocsis füle mellé helyezte az ajándékot, de Czifra János őt is megfeddte:

- Ez nem járja, János! A közönség előtt nem tesz ilyent az ember.

Czifra János, midőn szavaiban a „közönségre” hivatkozott: annyi körültekintést, megfontolt figyelmet és élettapasztatást árult el egy csapásra, hogy a közelben lévő örömapa kénytelen volt őt megölelni és „kedves barátjának” nevezni.

Czifra János ezek után nem törődött többé a dolgok menetével, mintha megelégette volna, hogy ennyit is elárult az ő rejtelmes tudományából. Sem a hóhérok, sem a sírásók, sem a bonctani intézet alkalmazottai nem szívesen beszélnek idegenek előtt a maguk titokzatos mesterségéről. A temetésrendezőnek sem érdeke, hogy kártyáiba mindenki belásson. Ezért Czifra János szótlanul foglalt helyet a kőbányai fogdmeg társaságban és csupán csendesen megcsóválta a fejét, midőn a Knézits-utca sarkán egy szemközt jövő szénás-szekér miatt némi torlódás keletkezett a lakodalmi menetben.

De már eliramlottak a paripák a fiatal asszonnyal, mirtuszkoszorújával, jázminos kerekeivel, a köszöntető cilinderkalapjával, hófehér cipőjével és félig lezárult szemével. A fiákeros oly boldogan hajtott, mintha ő maga volna az örömapa, férfiak, nők, járókelők hosszadalmas, kérdő pillantást vetettek a menyasszony arcába, mintha az ártatlanság különös jelvényét keresnék a sápadt leányarcon, kappanhájú, pepitanadrágos, festett bajuszú, Ferenc-körúti kéjencek az éjszakára gondoltak, míg a nők, ezek a született szabók, a menyasszony ruháját egyetlen pillantással töviről hegyére áttekintették, látták frizuráját és cipője szalagját egy másodperc alatt, talán még a monogrammot is észrevették az ingében, amelyet e városrészben a szív fölé szokás hímezni, koszorúcskával körülfontni. Bizonyosan világoskék szalagok vannak fonva a csipkék közé és világoskék a harisnyakötő gumija, amely vadonatújan megfeszül a lábikrán.

Van olyan ember, aki elhiszi, hogy a menyasszony rongyos alsószoknyában jelent meg az oltár előtt?

Ebben az időben a boltosok és varrónők különös súlyt helyeztek az esküvői toálettre. Ha egy bálkirálynő férjhez ment, vagy egy ismert váci-utcai szépség, múzeum-kert melletti kontesz férfinak nyújtotta kezét: a Szép Juhászné vagy a Vadember kirakatában napokig látható volt a menyasszonyi kelengye. Elgyűrött, cúgoscipős, kabátakasztójukat a napvilágon viselő, kiült nadrágú agglégények esernyőjükre támaszkodva elnézegették ezeket a csipkéket, fodrokat, illúziókat, bájakat, langyos susogásokat; és ha még nem veszítették el az eszüket a betegségek, italoktól, képzelgésektől, okosan azt gondolhatták magukban, hogy ezekben a finom csecsebecsékben nekik az esküvő után egy-két év múlva úgy sem lehetne részük, hiszen az asszony takarékoskodna a finom holmival, legfeljebb akkor venné magára a megejtő nadrágocskát, ha egy új jóbarát keresné távollétében a férjüket... vagy meghalt az asszony és a kelengyét csúf veszekedések közepette visszakövetelnék az atyafiak. De nem mindig voltak okos emberek az agglégények és sóhajtottak, magukba merültek, szórakozottan nézegettek, ha fehérruhás, mirtuszkoszorús asszonykát láttak esküvői hintájában. El kellene tiltani a nyilvános esküvőket, mert amúgy is csak a hiúságot szolgálják, az atyafiak kedvét és gyomrát dagasztják, elhagyott szeretőket merényletekre csábítanak és hálókabátos, bikanyakú legényembereket csálnak az ablakokhoz, akik gúnyos, sokatmondó szemmel nézik végig az új férjet. Nem melegíthet, bolondíthat, boldogíthat többé az asszony szerelme, ha a leánykori tévedések alattomos, de biztosan megérkező postákkal helybe érnek. A „mult” odaáll a hálószoba sarkába, az álom és a gyermekszülés önfeledt kiáltásainál sanda gyanuval örködik, leveleket, névjegyeket, hervadt virágokat kutat, szégyent tép és dühödt megalázottságot vonszol hátán, mint egy hullát, amelytől sohasem szabadulhat. Hány férfiélet hervadt és vergődött, éji párnát rágott, pisztoly csövébe nézegetett és méregette a negyedik emeleti ablak nyaktörő magasságát: aki balkezére boldogan húzta fel egykor a karikagyűrűt! Gyermekek növekednek, akikben nem talál önlelkéből, szelencébe zárt érzékenységből, magányos nézelődéseiből: semmit. A lánc megszakadt, - érzi, - s ő már nem folytatódik a világon. Míg éjszakáit a gyűlölködő, megvető, rühes nősténykutya mellett tölti, aki még a kosztadó kezét is fogvicsorgatva fogadja. Hány férfi jár lehajtott fejjel a városban, aki valamikor felemelt fejjel esküdött örök hűséget pirosan lobogó gyertyánál, hófehér karinges papoknál, nevetgélő atyafiaknál. Hány férfiszem van égőn, nyitottan a házfedelek alatt ebben a nagyvárosban,

mikor a kakasok kukorékolnak és a hitves szeretőjével álmodik a szomszédban! Aki megalázni akarta a férfiak büszkeségét, kitalálta számukra a házasságot. A temetésrendező alig emlékezett gyászszertartásokra, amelyek után az özvegyek megfeledkeztek volna a vacsoráról. Ellenkezőleg: szerették a befőttet és a borocskát, - halkan szopogatva és csemcesegve, sírdogálva; a jó Isten megbocsátja a szegény özvegyasszonynak, minden vétkét.

A falakról régi Lindmayerek, Schützök, Jetschglük nézegettek alá, akik valamikor Budáról, a Csúcshegyről vagy a cimbalomutcából költöztek a Ferencvárosba és itt a maguk budai erkölcsi szerint éltek. Színes fotográfiája, esetleg nagyított alakú, festő által rajzolt képe volt a családapáknak és családanyáknak. Kövér emberek, aranyláncos asszonyok, szakállas, bajszos, nyomatékos, komoly polgárok; egyse maradt adós, amikor a temetőbe kísérték; a számlákat, amelyeket kifizettek, a szerződéseket, amelyeket megtartottak, még manapság is meg lehet találni; egyik a disznóhúst és a kolbászt szerette, a másik a kakaslevest és a gyöngyös csibét, harmadiknak mindig pirospókhálós volt a szeme a borítaltól, amelyet bőven öntözött magába, hogy felvidámodjon, amikor a szolgálok térdkalácsát megunták. A maguk idejében elvégezték azokat a titokteljes dolgokat, amelyekről sohasem beszéltek, szerettek, játszottak, öleltek, éjjel lámpával mentek végig a folyosón, ha aludni nem tudtak és bekandikáltak a kulcslyukon, ahol a sógorné pendelyben bolhát keresett, hajnalban ki- és betakargatták a növekedő gyermekeket, a lányok gömbölyödtek vagy megnyúltak, a fiúk tótágast álltak álmukban, a diótörő őszi esteiken mind tovább melegedtek a kályhánál és lepityedt ajakkal gondoltak ifjúságukra, húsvéti misékre, lányok málnaillatára, meghalt barátokra, ablakokra, amelyek mögött lámpás égett Budán vagy a Mester-utcában; észrevétlenül fejükön maradt a sapka, midőn a hideg idő beköszöntött, vénasszony nézett ki a zúzmarás ablakon, a csizmának a bőre mind szárazabb lett, kamrácskáikban soká üldögéltek és százszor elolvasták a régi élclapokat, divatképek aláírásait, amelyekkel a deszkafal be volt ragasztva, megnőtt a szemöldökük, amelyet félelmetesen vontak össze, ha gyermekeik későn jöttek haza a tánciskolából, őszi délutánokon, amíg odakünn vecsernyére harangoztak és a háztetők felett álldogálni látszott a délután: elővették fiatalkori arcképeiket, midőn kéményseprő-jelmezben, mint egy tréfás zenekar tagjai, vagy vadászpuskával állottak a fotografus csöve elé... estére dominót raktak kezekkel, amelyek megráncosodtak az asztal túlsó oldalán.

Ők voltak a lakodalmi vendégek; részben még eleven szalonkabátot, legyezőt, öreg csipkét libegtettek, részben a falra könyököltek nagy némasággal. Ők még olyan házakban laktak, amelyeknek udvarán hajnalban a kakas kukorékol. És ha éjszaka bérkocsi döcögött el az ablakaik alatt, felébredtek: vajjon ki haldoklik az utcában? A Ferencváros zeg-zugos utcáskáiban, ócska bútoraik s régi emlékeik között éldegéltek jövedelmeikből, amelyeket örököltek s megtartottak, vagy maguk szereztek folytonos munkával, takarékosággal, az asszonyoknak megkérgesedett a talpuk a mezítláb való járástól, hajnalban a tejeskocsisok felkeltése körül, a hentesüzletnél a legények ellenőrzésénél, az ujjuk vége megkeményedett az aprópénz számolástól, a dugdosott, kuporgatott bankótól még az ingük is szagos lett, csak nevezetes esteiken vették elő az ékszereiket, megnézegették, megmérték őket, alig viselték, vásznat, gyógyfüvet, szövetet gyűjtöttek, sohasem tudtak megbolondulni istenigazában, hogy kövér combjukhoz verset írt volna egy trubadúr.

Pedig ennek a társaságnak volt egy trubadúrja is. Czvikli úrnak hívták, de sajnos: sohasem próbálkozott az asszonyok körül, így tehát nem mondhatna el semmit sem a polgárasszonyok titkaiból. Milyen félbolond, eszeveszett, érzélgős román jöhet ki abból, ha egy rendes, becsületes, mit sem próbált polgárasszonyka megzavarodik negyvenesztendő korában! Honnan tudhatná Czvikli úr a reményeket, álmatlan éjszakákat, valóban könnyek között írott leveleket, magános vergődéseket, halálraszánt eltökéltségeket, - amikor sohasem próbálkozott a nők boldogtalanná való tételével. Szamárnak volt Czvikli, mert sohasem beszélt ezeknek az

ártatlan asszonyoknak az élet rejtelméről, a szerelem titkairól, az egyedül üdvözítő voltáról: a boldog szerelemről. Az ő kedvéért még csak Bécsbe se utaztak el a nők, hogy egy megbeszélts szállodában könnyek és álmatlan éjszakák között várják Czviklit. De még Budaörsre sem rándultak ki a nagynénihez, ahol a hegyek között egy présháznál a randevút megtartani lehetne alkonyattal. Legfeljebb annyit ért el Czvikli, hogy a testvérek meglátogatván egymást, őt is odarendelték az uzsonnához, bort kapott és felköszöntötte a sógornékat. Téli alkonyaton hűségesen szaladt az asszonyok szoknyája mellett, ha azok a barátnőjükhöz indultak, ámde a barátnő lakására már nem mehetett Czvikli. Ki tudja, tán egy gyalogsági tiszt vagy egy nőtlen „doktor” szívta ott cigarettáját a szomszéd szobában, míg a hű barátnő hallgatott, mint a sír! A tisztességes családayák megbolondulása sok tekintetben hasonlatos az ifjú szűzek elkáprázásához. Ők is azt hiszik, hogy mindenüket oda kell adni a szerelemért, amely náluk mindég az „utolsó”. Nem csoda, hogy a férjek negyven esztendőskorukban „vénesszonyoknak” nevezik a feleségüket, de annál mézesebben pereg a hazugság az udvarló kinyalt bajszáról.

Czvikli úr a zongorához ült, pohárköszöntőt tartott, megtáncoltatta a menyasszonyt, koccintgatott öregasszonyokkal, de legtöbbit inkább a férfiak mulattatására igyekezett. Mindenféle régi korhelykedéseiket elevenítette fel, - persze suttyomban, - használta kedvenc szavajárásaikat, - egy vöröshajú, nyugalombavonult vendéglősnek azt dúdolgatta: „isten veled drága borjúszelet!”, amire a puposhasu vendéglős nyomban valcert kezdett táncolni; míg az egykori mézárasmesterrel buzgón tanácskozott a preferánsjáték lefolyásáról, amely a múlt héten volt; egy idős városatyával tán századszor mondatta el, hogyan mulatott Karlsbadban a tavalyi nyáron, nagy szemeket meresztgetve hallgatta a csendes sétákat, a vízivásokat, az elárúsító megjegyzéseit a bazárban, a vendégek leírását... egyszóval dolgozott Czvikli tőle telhetően, vacsora nélkül nem maradhatott ő a Ferencvárosban, de az asszonyok bizony nem nagyon ugráltak le érte az emeletről, sohasem imádkoztak érte és egyetlenszer sem csókolták meg hátulról a nyakát nedves, nagy s önfeledt csókkal, legfeljebb kuglófot készítettek részére. Csinos, kövérkés, borotváltfejű és pörgebajuszú, vidámítóan recsegőhangú, fontoskodó, kerek szemű, szakácskönyv- és atyafiságismerő férfiú volt Czvikli, - örök titok marad, hogy szerepelhetett a Ferencvárosban annyi esztendőig, hacsak egyetlen egyszer szemet vet a családayák fehérharisnyás kövér lábikrájára?

Czifra János, amint csendesen szivarozgatva üldögélt az asztal végén: magában szörnyen lenézte Czvikli úr bohóckodásait. Ebből az ismeretségből úgy sem telik ki még egy jóra való temetés sem.

Czvikli, bár ruházatában minden fényűzése csak egy fehér mellény volt, amelyet tavasztól őszig viselt, mint szalmakalapját, szerette a nagyvilági életet. Néha megfordult a lóversenytéren, ahová barátai vitték a vasárnap délutáni henteskocsin (Czvikli a gyermekek között ült a hátulsó ülésen), máskor az orfeumba is elbátorkodott egyik-másik barátjával, aki éppen névnapját tartotta és más városrészekben is hírül óhajtotta adni ezt a Ferencvároson kívül. Czvikli tehát sohasem mulasztotta el, amikor Neplaszkyval (egy Bakáts-téri háztulajdonossal és szőlőbirtokossal) társaságba jött, hogy el ne mondja ama történetet, amely kettejükkel megesett Somosy orfeumában. Ebben a történetben szerepelt sok Dréher-féle Korona-sör, amelyet kugli mellett nyert és fogyasztott Neplaszky (a történet kimagasló hőse) egy koszorú-utcai korcsmában, amelyet közönségesen Michelnek hívnak a törzsvendégek. Ugyancsak a Michelben áttértek már a borozásra is.

(„Fájksz bácsi már akkor hazament”, - kacsintott Czvikli elbeszélés közben egy mohos, kedvetlen, sárgaarcú öreg úrra, hogy másokat is belevonjon a történet keretébe.)

Igen erős badacsonyi bort ittak. Michel maga is helyet foglalt később az asztalnál s így körülbelül húsz liter bort fogyasztottak el, folytatta Czvikli a történetet. Neplaszky a bevetődő kucsébertől elnyerte egész kosarát és megajándékozta egy doboz fűgével még a sarki rendőrt is.

(N., a történet hőse, lesütött szemmel ült a helyén, míg a mohosfejű öreg úr, a szomszédainak többször ismételte: „Tudtam előre, hogy ez lesz a vége, azért mentem haza idejében.”)

Czviklinek a borozás végeztével eszébe jutott, hogy van Neplaszkynek egy haragosa valahol Pesten, egy két méter magas, vörösbajuszú, cseh származású katonatiszt, akivel néhány évvel ezelőtt már szóváltásuk volt egy kávéházban, éppen Neplaszky névnapján. Fiákert hozattak tehát s elindultak a két méteres katonatiszt felkeresésére. A tisztet csakugyan fel is találták az orfeum-kávéházban, ahol éppen azzal volt elfoglalva, hogy egy szegény, öreg virágárúsnőnek (akinek vallásosságát ismerte az egész kávéház) lovaglóvesszővel kiütötte kezéből a virágcsokrot. Neplaszky és az elbeszélő hosszú ideig szótlánul farkasszemet néztek a pesti helyőrség legvadabb és legfélelmetesebb óriásával. Neplaszky a viláért sem viselte magát illedelmetlenül, csak egyik karja után a másikra támaszkodott és néhány szóval megvigasztalni igyekezett a szegény öreg virágárú asszonyt. Nyilván ez felbőszítette az óriást, mert teli tüdővel ordítózni kezdett, szidta az agg nőt, szidalmazta Neplaszkyt, de jutott a szitokból az előadónak is. Hiába húzta az előre betanított zenekar a legvadabb, legzajosabb marsokat, hiába csillapították az előrohanó pincérek a kapitányt, hiába lépett közbe maga a tulajdonos... minden szem Neplaszkyra tapadt, tenni kellett valamit. Ekkor történt, hogy Neplaszky meg sem érintve egyetlen ujjával a törzstisztet, székestől együtt kivitte a kávéház másik részébe, mint egy pólyásbabát. Később a tiszt visszatért és Neplaszkyt és az előadót asztalostól, székestől, mindenestől kivitte a tenyerén a helységből. Harmadszorra Neplaszky felállította a cigánybandát egy márványasztalra és az egész bandát felemelte, mire a tiszt...

- Felpukkant, mint egy hólyag, - vágott közbe meglehetősen ércshangon a temetésrendező, anélkül, hogy szivarszipkáját megmozdította volna a szája balszögletében.

A lakodalmi társaság megrökönyödve nézett össze. Czvikli méltatlankodó tekintetet váltott barátjával, Neplaszkyval. Ezt a történetet az egész városban mindenütt a legnagyobb áhítattal, néma csendben szokták végighallgatni. Senki sem tudta mire vélni a kistermetű, csendes temetésrendező megjegyzését. Meglepetten, mintha rosszul hallották volna, kérdezőleg fordultak Czifra János felé, aki csendesen az asztalra ütött.

- Igenis, fenntartom. Felpukkadt, mint egy hólyag.

Többen nevetni kezdtek a társaságban. Czvikli kísérletet tett, hogy történetét folytassa, félig hátat fordítva a temetésrendezőnek, de ez tovább okvetetlenkedett.

- Azt akarja elmondani, hogy mi történt tovább a felpukkadt hólyaggal?

Czvikli elhallgatott, miután erre vérveressé váltott arcú barátja, Neplaszky is felkérte. Czvikli ezután villámló tekintetet vetett a temetésrendező felé és suttogva tanácskozott barátjával a további teendők felől.

A lakoma befejeztével, amely lakomának a leírását szándékosan mulasztottam el, a mai kor olvasói előtt, akik már elszoktak a lakodalmi ebédektől s így csak bosszankodnának a pesti és budai temetők lakosain, akik annyi jó falatot, finom zsírt, pecsenyebort, cukrászsüteményt és tejfölt elfogyasztottak előlük, - miért? -, hogy a temetők földjét táplálják ropogós karácsonyi malacokkal, aranyzsírban fürdő libapecsenyékkal, Sashegy igéző piros és hűvös vérével, a harmadik házig illatozó hús- és ráklevesekkel, örökre elszállott kövér fürjekkel és a Duna hideg fehérségű, de húsos halaival... A lakoma befejeztével többen felkérték a megsértett Czvikli urat, hogy ülne a zongorához, a piros lábú, izmos szolgálólányok felhajtották a szőnyeget, „tánc nélkül nem is múlik el a lakodalom”, mondta egy hurkalábszárú és karú, disznósajt-bendőjű, kesefejű férfiú, aki sem azelőtt, sem azután egy szót sem szólt. Egy kékszalagos, feketeszemű, cseresnyeropogású leányka málnát és epret tett a borba, s az öregek már megcsókolgatták a menyasszony hűgát. „Holnap a kegyed lakodalmán táncolunk!” szölt a temetőrendező ünnepélyesen és fenékgig kiürítette a poharat, amelyet a lányka elébe állított.

- Lássuk Czifrát - kiáltotta a bosszúszomjas Czvikli úr a zongora mellől - úgy sem láttam még temetési vállalkozót táncolni. A kékszalagos leányka (aki különben már sétált a mellékutcákon estefelé lovaglóvesszővel is) bátran felszólította Czifra Jánost egy fordulóra. Czifra letette szájából a szivart, felemelkedett és tipegve-topogva, hátát nyújtóztatva karját nyújtotta a bodros, vajasnyaku rozmaringszálnak.

A lakodalomban már ekkor többen táncoltak. „Családi körben mindenki úgy táncol, ahogy tud.” Ezt kiáltotta valaki. És a nyugalomhoz szokott öreglábak csoszogni, csúszni, hetykélkedni kezdtek, mindennel leszámolt, csupán karosszékhez szokott vagy a fogason gubbasztó nadrágszárak meglötyögtek, piócafoltos időjárásjelző derekak ringtak, hervadt vagy megömbölyödött asszonykeblek harangoztak, szoknyák perdültek, amelyek már tömjénszagúak voltak, harisnyák megfeszültek, amelyek a térdeplővel voltak csak ismeretségben, cipőtálpak a bolondját járták, kontyok lerepültek, mint havas varjúszárnyak, halcsontos fűzők roppantak, mintha valami láthatlan kéz ismét nyulkálna alattuk, mint egykoron. A temetésrendező úgy rakta a táncot, mint hajdan a Népszínházban látta. Tipegett, topogott, kopogott a sarkával, a cipője orrával, libegtette a zsebkendőjét, két tendere között megemelintette táncosnőjét, perdült, mint a csiga, majd méltóságteljesen a derekára szorította öklét és hányiveti módon megrázta vállát, visszafelé forgatta a leányt, meg előre... Mintha megbolondult volna, nem akarta abbahagyni a táncot. A cseresznyetapintású ifjú leányka már kiszökkent a temetésrendező kezéből; érett meggyként, nyári hőt sugározva fehér ruhájából, lüktető tenyérrel került kezére a menyasszony ringó dereka, amelyen a szilva hamva érzett, ugrált a fehér cipő, mint egy mókus, lengett a szalag, a fátyol, a csipke, mintha valamennyien eleven testrészeivé váltak volna a menyasszonynak azon idő alatt, mióta viseli; aztán őszi gyümölcsök, ráncosodó, száradó, de ízes almák jöttek érett asszonyok alakjában táncolni a bolond temetésrendezővel, mindegyiknek friss volt a dereka, mint őszi reggel a künnfelejtett szőlőfürt, s édesség áramlott ruhájukból, mint a piros töknek az íze, amelyet a háztetőn kissé megcsipett, megfestett a dér; még a vénasszonyok dióverő-tánca, herbateaszagú lehellete, virágja vesztett rózsafa mellett állongó karóhoz hasonlatos karja és lábszára is mulattatta a temetésrendezőt. Csak akkor hagyta abba a táncot, amikor Czvikli úr tolt a fehér mellényes, házinyülderekát a kezei közé.

Az ablak nyitva volt, odakünn valahol harangoztak.

- Az én két szép temetésem! - sóhajtott fel könnyű borúval a temetésrendező. - De helyt áll Stefának.

Egy másodpercig képzeletben elkísérte utolsó útjára az erőszakos özvegyasszonyt a tölgyfakoporsóban. Vajjon helyükön vannak-e a gyászvitézek, a csákós, kardos emberek? A szemfödél leng és a kántor bizonyosan spórol, mert őt nem tudja a háta mögött. Aztán a felszúrt, lesoványított tábornokra gondolt, akinek díszlövést ad az őrség és az érdemrendeket fehér párnán viszi egy katona a koporsó előtt... Sajnos, csak egy másodpercig tartott az egész látomány. Arra már nem volt ideje gondolni a temetésrendezőnek, hogy a szentmihálylovakat, a ravatalokat s egyéb díszeket pontosan hazaszállítják-e emberei... Új dolgok, új érzések érdekelték. Szeretett volna megölelni valakit, akár egy vénasszonyt is, csak az meleg legyen s ne hideg, mint a hullák a temetőben...

Giling-galang, jó napot és jó estét, mondogatták a harangok a Bakáts-téren, a harangozó szokás szerint felöntött a garatra, amidőn halottnak harangozott, a torony bizonyosan alig észrevehetően ingadozik, kisfiúk pünkösdirózsa arccal kapaszkodnak a harangkötélbe. De a temetésrendező, aki máskor úgy lépkedett a menet elején, mintha nem is a halottnak, hanem neki harangoznának, jelenleg arra gondolt, hogy mennyivel szebbek a hentesnék, mészárosnék, vendéglősnék az üzleteikben, midőn a munkától felpirul az arcuk, verejtéktől nedves a frufujuk, rózsaszínű a mezítelen nyakuk, ropog a kikeményített alsószoknyájuk és zubbony-

kájuk, mezítelen a karjuk és nyitott a szájuk. A zsíroshangú tányércsörgetésbe, a kisharangszavú pohárkocccintgatásba, a szoknya bélések felfordulásába, a feszes selymek ropogásába, a fehér cipők csúszkálódásába, a leereszkedett alsószoknyák csipkéinek forgatagába: olyan messzeségből hangzott a harangszó, mintha az egyenesen a temetőből érkezett volna. Czifra János táncállásban maradt, mindaddig, amíg az elmés Czvikli úr hirtelen rápendített a zongorán a halotti marsra, amelyet egykor a Dom Sebestiánban játszottak s azóta is sokszor fujták a veteránzenekarok a milimárik végtisztességén. A méltóságteljes hangokra mindenki táncba kezdett ismét, csak Czifra úr látta a kidagadtarcú, plébánus hasú dudásokat, akik hátraszegezett fejjel, ég felé emelt arccal taktusra lépegetnek, mint a gyászokcsibeli cirkuszparipák... por és gyászfátyol leng a halott felett, a koporsó nagyokat döccen, míg a kivontkardú gyászhuszárok poros zsebkendővel törlik a csákóról csorgó verejtéket... a gyászruhásnők alig vánszorognak a temető porában, a fekete szalonkabátos férfiak átizzadtan, fájó tyúkszemmel bicegnek a halott után... szívrendítő komolysággal hangzik a gyászinduló... s ettől a temetésrendező kimerülten összeroskadott a lakodalmi szoba közepén. Talán többet is ivott, mint kellett volna, mert kiterjesztett kezeivel a táncoló nők fehér harisnyáiba kapaszkodott...

- Van-e kimaradási engedélye? kiáltotta az olcsó viccek barátja, Czvikli úr és nyomban elővette zsebéből azt a kemény papirosra nyomtatott, feleség által aláírt „igazolványt”, amelyet egykor Budán és a Ferencvárosban a férjek komolyan a kabátjuk gombjára erősítve viseltek.

Czifra úr feltápáskodott a nevető társaság közepette és akkor szertartásosan meghajtotta magát az ifjú asszony előtt. S németül szólalt meg.

- Zur silbernen Hochzeit sei durch Gottes Segen. Der gold'nen wandelt froh entgegen.

- Brávó - kiáltott néhány öregúr, akinek már függött otthon az ágya felett hasonló tartalmú hímezett háziáldás. - A temetésrendező kivágta magát.

Czifra János olyan ünnepélyesen távozott ezután, amint jött. Csupán a setét lépcsőházban eresztett néhány gombot a mellényén és nadrágján. Amint az emeleten maradt asszonyságok is egy percre a szomszéd szobába vonultak és őszinte sóhajtással szabadultak meg derékfűzőiktől, megrázták testükön a tapadó ingeket és szoknyákat. Csorgattak verejtéket és vizet kezükre. Hangokat adtak, mint a fáradt aratók.

**NEGYEDIK FEJEZET,
AMELYBEN A TEMETÉSRENDEZŐ
FRANK JEREMIÁS ÉS NEJE UTCÁJÁBA TÉVED.**

A temetésrendezőnek soha ilyen jókedve nem volt még életében.

Olyan jókedve volt, mint egy elővárosi verklinek. Magányos szobában énekelgető festőlegénynek. Emeleten portörölőjét rázó szobalánynak. Eleven nők jártak az emlékezetében. S az eleven nők lábának más szaga van, mint a halottakénak, akiknél oly gyakran elővette a centimétert zsebéből. Felmérte őket, mint gazda a földjeit. Fiatal lányoknál nem egyszer kíváncsi volt a halott ruhájára, hogyan öltöztették fel a hullát, amely tetszetős arcát, szabályos idomait megtartotta a ravatalon is. De sohasem volt kíváncsi öregasszonyokra, akik vékony papirossal tömködik tele keblüket és cipőjüket. A gumiharisnyás szívbajosokra részvétellel nézett, midőn végre arcuk eltorzult az utolsó káromlásba vagy imádságba. A vízkórosokat különösen kerülte. És szerelmes volt néha... de persze csak ifjú, drága halottakba. A boncolótermek sápadt, reménytelen, viszonzatlan halott szerelme volt ez. Lezárt szemű, életre többé nem kíváncsi nők némasága és akaratlansága, kihült ajkaknak jéghideg csókja, irgalmatlanul hüvössé és érzéktelenné vált nőknél mozdulatlansága, ájtatos derekak, amelyek csodálatosan hajoltak meg a gyóntatószék előtt, míg éltek: ... ezek voltak a temetésrendező emlékei szép ifjú halottairól. Kezükből rózsafüzért adott, bármilyen vallásúak voltak... Mert Czifra Jánosnak az volt a felfogása, hogy csak legyenek a nők mindig fanatikusak, vallásosak, hitbuzgók, vessenek keresztet a bezárt templom előtt, ne mulasszák el a vasárnapi misét és a nagyböjtben vagy hosszúnapon olyan aprókat lépjenek, mint a lencse, - menjenek a körmenetben, midőn az énekhang úgy száll az ó-templom körül, mint a tömjén füstje és odafentről, a templom tetejéről, a rovátkák, tetők, színes ablakok, kőoszlopok, tornyok megőli a nappali világosságban, az oltári szentség jelenlétében nem mernek válaszolni, a kővé, salétrommá, homokká, szél sodrott, hervadt virágjává, gallyá és cserépdarabbá vált öregasszonyok, hogy minden könnyörgés hiábavaló: meg kell halni.

A temetésrendező halott szerelmei között voltak királynők és udvari dámák. A zárda hölgyei és az utca perditái találkoztak a cinteremben és a boncoló-asztalon. A jeges fejszével a mindenható Stefának egyforma káromkodással hordta a jeget és a holttesteket a kamrából, hogy a temetésrendező mértéket vegyen a testről, sarkától fejbúbjáig. A senki halottait rendesen megnyírta Stefának és elég csinos jövedelme volt a nők hajából, akik a pozsonyi vagy az esztergomi hídról vetették magukat a Dunába és semmiféle atyafiok nem akadt Pesten. Ha egyszer a hajfonatok megunnák magukat a borbélyok fiókjaiban és az úrhölgyek kalapjai alatt: sok álmatlan éjszakája volna Stefánaknak, amíg a hajakat vissza tudná irányítani igazi tulajdonosaiknak.

A temetésrendezőben felébredt a kötelességérzet. Elindult Stefának felkeresésére, hogy beszámoltasson vele a délutáni temetések lefolyásáról. A hullaház akkoriban még az üllői-út vége felé volt, ide igyekezett az a fekete lezárt kocsi, amelynek bakján varjú bajuszú öreg konstábler ült kardjával és félhold alakú számlapjával s egy ragyás, félszemű kocsis, akit városszerte ismertek, mint az öngyilkosok egykedvű fuvarosát. Ebben az évben legtöbbször a Frank Jeremiás és Neje utcájában fordult meg a halottaskocsi. Csaknem mindennap akadt öngyilkos ebben a furcsa nevű utcában, ahol apró házikókban, düledező ketrecekben, kakadúszínekre festett örömlányok tanyáztak és bért fizettek Frank Jeremiásnak és nejeének.

Mikor a hullaházhoz ért a temetésrendező, a félszemű kocsis éppen befogott a fekete kocsiba. Stefának még nem volt otthon. Felesége kijelentette, hogy bizonyosan az Utolsó állomáshoz címzett csárdában iszik a férje, ahol temetések után a sírásók és más temetői férfiak összejönni szoktak, hogy megbeszéljék a világ rendjét, valamint egyes bajos dolgaikat. „Ennél a

mesterségnél muszáj iszákossá válni”, vélekedett az asszony és a kis csirkéket, kacsákat, libákat, amelyeket valami rejtélyes eledellel nevelt, amely eledel nagyon hasonlított a boncolóasztalok maradékaihoz - kötényébe rakta, hogy reggel majd eladja a pesti piacon. Gyönyörű hangú kakasai, fényestollú tyúkjai, monstruózus pulykái már ketrecbe voltak zárva. A kacsák izgatottan hápogtak, mintha májat vártak volna vacsorára.

A temetésrendező szóba ereszkedett a kocssal, akit természetesen jól ismert.

- Megint a Frank Jeremiás utcájában van dolog? kérdezte Czifra.

A kocsis felelt:

- Ott. Az Isten verje meg. Ma már a második kisasszony hurkolta fel magát az ablakra.

A temetésrendező elég kis termetű ember volt ahhoz, hogy elférjen a rendőr és a kocsis között a bakon. S már javában esteledett, midőn a hullaszállító kocszi befelé indult az üllői-úton. A házmesterek és a családtagjaik a házak előtt üldögéltek mindenféle székeken, padocskákon, ládácskákon. A pékboltokból a kovász keserves szaga áramlott. A henteseknél zöldpaprika, retek és hagyma állott kosarakban az ajtó mellett, míg odabentről jószagúan nézegettek ki a meleg húсок, frissen főtt sonkák, kolbászok, amelyek vacsorául szolgáltak a városrészeknek. Nyári este volt és a poros utcai fákra már napok óta nem hullott egyéb, mint az a víz, amelyet éjszaka a nők kiöntenek az ablakból, ha hűtlen szerelmesük véletlenül arra bandukol. Ingujiban, slafrokban, félig mezítelenül várta a lakosság a gázlámpák gyújtását. A lányok mezítelen lábukra vonták a félcipőt és karonfogva lépkedtek a város felé, hogy néhány új dalt meghallgassanak, amelyet hajkenőcsöt verejtékezve von a csinos cigányprimás a sarki kávéházban. A házmesternék lötyögő, hatalmas kebleiket legyezgették zsebkendőikkel, szétterpeszkedtek a kis lócákon, hogy izzadságuknak szaga betöltötte az utcát. Pállott, keserű emberszag áramlott a nyitott ablakokból. A kofák már meggyújtogatták kis lámpásaikat, amelyek mellett késő estig árulják a cseresznyét, retket, zöltséget. Egy kis korcsmából vígan hangzott a harmonika, seres hordóba verték a csapat, hazatérő bérkocsisok tartottak pihenőt a söntésben, míg az udvar zöldkerítéses, folyondáros, pirosboros, fehérabroszos zöldjébe fehér ruhás nők és gigerli kalapos fiatal emberek léptek be karonfogva. Élnivágyás, meleg kacaj (mint a nyári eső pergése), termékenység és nagy adag bujaság lappangott a pesti utcák felett a gázlángok piros-sárga fényeiben. A nők fehérblúza úgy suhant be a kapuk alatt, mint a hivogatás. A papucsos, mord, borízú házmester szemhunyorogva tartotta markát a kígyó módjára sikló kék bankónak, hogy bármely ártatlan leánynak a ház lakói közül csapdát állítson. Kipödrött, festett bajszú, bikavörös arcú, kőránkos arculatú, remegő lábszárú öreg urak suhantak vézna kis munkásleányok nyomában, hamis fogsorok között szüröcsölték barna nagy nyelvüket, orruk felduzzadt a rongyos szoknyácska körül imbolygó lilimillattól. Nagy spanyolzsídó asszonyszemek villantak rejtélyesen a homályban, míg kis hervadt, elnyúzott asszonyok rongyos, mocskos kölykeikkel sóvárogva álldogáltak a cukrosbolt kirakatánál. A női fülekben babiloni kihívósággal fénylett, vakított a gyémánt, félig lecsúszott a hattyú-prém a színházba siető asszonyok rizsporozott nyakáról, zefir, tarlatán, selyem, ponzi libegett hűvös és érzéketlen női lábszárak felett, míg érzélgős, gyenge, jószívű fiatal nők marólúgot keverték, gyufát oldottak boldogtalan udvari lakásokban. Szemét és drágakő, rongy és bíbor hentergett a pesti utcán, hintójában királynő módjára ült a kokott, a háztulajdonosné terpeszkedett a batár parázna párnáin, míg a heptikás varróleány, setét szobáknak elátkozott ifjú mosónője, lépcsőházakban született, kutyaólak lakói, cselédek, munkásnők, szerencsétlen rongyosak magzatokat hordtak a szívük alatt, akikről senki sem tudhatta előre, hogy püspökök vagy rablógyilkosok lesznek egykor. Olcsó esti órák Pesten! Vajúdik a hamúszemű gond, az ütőér lüktetésével ömlő szerelem-féltés, a megaláztatás kis házikóba, a magányba búvik, a harag és gyűlölet párolog, mint a nyershús, a megbántás fogát szívja és a bosszú hullákból piramisokat állít a képzelet vásznán. Míg a cédaság átlátszó szoknyában jár-kelel és térdeit

vígan mutogatja. A Senki-szigetére vágyakozók, a regénykönyvek szénaboglyás sűrűségében bűvők, a kamaszhangú diákok, félbolond kisasszonyok, megzavarodott, a kultúra pezsgőjétől és a gyilkos irodalomtól halálra mérgezett úri asszonykák, a színészekért és a színésznőkért rajongó műveletlenek, a politikától és korrupciótól megmértelyezett aljasok, embertelen hűsbálványok, rosszul emésztő svindler vének, ifjú elvetemedettek, embertelenek, gyalázatosak, tolvajok és nagyképűek - emberek: ott hullámszórtak az esti Pesten, ahol a hullaszállító fekete kocsik két fekélyes gebéjével elgörgöttek. A sarki kávéháznál a „kertben”, fehérnadrágos gavallérok és lovagok ittak üvegből bort és ocsmány hangon tárgyalták józsefvárosi nők vonzalmának részleteit, amelyeknek színhelye a délutáni legénylakásuk volt; a Rigó Jancsi pályájától megkerült cigányprimás, ez a kiviaszkolt bajszerű körúti trubadúr vonta Budapest szentimentális dalait és az urak buzgón ittak sört, pomádé és arcfestékű pezsgőt, hatalmasokdák kucséberrel, virágárúsnővel, bérkocsissal, álmodozó szegény diákkal és a nők frufruval, huncutkával, frissen vasalt alsós szoknyában elképedve s elandalodva hallgatták ama történeteket, amelyeket az osztrák főhadnagyok elmondani tudtak mulattatásukra. A főpincér és a kávé nyájas mosollyal járt az úrrá tett vendégek között és némi hasznot igyekeztek szerezni e nagyvilágias gavallérokon, akik sehogyan sem kedvelték a fizetés percét. Elvonult a kocsi az E.-kávéház előtt, ahol olyan bolondul zeng a cigány muzsikája, mintha mindig ez volna az utolsó éjszaka. Szemek és lelkek mámorosodnak meg daloktól, amelyekre másnap élményesen gondolnak vissza az emlékező tehetségek. Éjfél felé rosszszaguk lesz a nőknek, mintha a vízvezeték felmondta volna a szolgálatot a városban. Zsebmeteszőmosollyal áll a primás kiválasztott helyén, amíg öreg cigányok a sarkokban, mint vén bábák, tanácsokkal látják el a zenekar tagjait. Nem várt rád nagy jövő e kávéházakban, ha gyűrű, óra, nyakkendő nélkül mutatkoztál a cigányok s a nők horizontján. Polgári szolidaritással jegyzett fekete táblára karambolszámjegyeket a nevetgélő ékszerügynök, amíg a pincér titokzatos jeladással bevitte őt az úgynevezett „szeparéba” vagy konyhába. A cigány jókedvűen vonta a nótát struccollas női kalapnak vagy utazóbundának, amely a fogason függött. Szemet húnyt a kontrás, midőn a hölgyek az asztal tetején táncoltak. Pincérek és kávéosok arcán örökös mosoly. Gyilkosok írták naponta nevüket a hölgyek legyezőire, az eltöltött szép órák emlékére. S a kocsi tovább ment, a New-york-kávéháznál robogott el, ahol újságírók, színészek, színésznők tanyáztak, boldogan hemperegtek, megbódultak egymás dicsőségétől és okoskodtak, hogyan lehetne nevüket kinyomtatni a másnap újságba. Félkegyelmű, hóbortos, hírnévre vágyakozó, sívárlelkű, sokszor használt nevű nők és aljas férfiak, cinikus, romlott, haszontalan férfiak üldögéltek itt a napnak minden órájában, szíveket rajzoltak a márványsztalra és adósok maradtak a pincérnek, hangosan beszéltek arról, amit napközben véletlenül olvastak és óvakodtak fehér nadrágjukat összegyűrni. Színházból jöttek és színházba mentek. Az öngyilkosok revolverüket nem halántékuknak szögezték, hanem a pöcegödörnek. - Elsuhant ő is, mint egy furcsa látomás.

A Frank Jeremiás és Neje utcájában nagy gyülekezet volt, mint mindig, ha az utcában öngyilkosság vagy esküvő történt.

Ki tudna ellentálni: az esti csábnak, minden éjszaka megismétlődő mámorok, délutáni verkihangnak, öregember bús vak éneklésének, házmaster legénykedésének, borbélyoknak és fodrásznőknek, akik az esti órában víg, nagyvilágias kedvvel járkálnak ezeknek a háznak a lépcsőin, folyosóin, titkos gangjain, hálószobáin és mosókonyháin, híreket hoznak, levélkéket kézbesítenek, tudják hogy mi történt a szomszédban, szerelemfélést ébresztenek, mint a vekkerórát beállítják a későnkelők; selymeivel, vásznaival, ékszereivel jön a házaló: ezek a nők legritkább esetben vásárolnak boltokban, házhoz hordják részükre a kereskedők portékájakat. A struccollas kalaptól a házaló van elsősorban elragadtatva. Émelygős itt a divat, mint a zsbvásáron: a tarkabarkaság. A cipősarkok hihetetlen nagyra-nőnek, az arcfesték gyűjtogat; az alsós szoknya akkor kedves, ha suhog... Ezekben a pállott, hunyorgató, mindig félhomályos házikókban laknak azok a furcsa nők asszonyaik felügyelete alatt. Ezek az asszonyok szövet-

keznek a házalóval, a suszterrel, a kalapossal és ugyancsak ők a jótállók az ékszerésznél, aki esti órában jár házról házra az esedékes részletért. A gyűrűket, a karpereceket a konyhában a földön guggolva nézegetik a nők, ingben, fésületlenül, papucsban vannak még ilyenkor, de meztelenségükkel nem hatják meg a láda tetején a boltost. Néha óriási perpetvarok kerekednek, pénzért vagy elszeretett szeretőért, egymás hajának esnek a nők, puffan a pisztoly, rikolt a szidalom, míg a harc oka, a fiatalember közönyösen vakargatja állát a borotvával.

Itt mindenki este ébred. S este suhan fel némi körültekintés után a gyanús kapun a nagyhasú polgár és a zöld kamasz. Olyan szaguk van ezeknek a szobáknak, mintha mindennap húsvéti öntözködés volna itt. A kopott diványok, rongyos törülközők, foltos pléhedények, füstölő lámpások, fülledt ágyak, fotografiák, képeslevelezőlapok már hosszú évek óta ugyanazok, csak a lakó változik időnként, elpusztul vagy elvándorol, nyoma vész, a felejtésé lesz, mint az éj és különös játékaik és hangjaik és nevetéseik és politizálásaik és diskurzusaik és szokásos szavaik és bájaik és alvó férfiarchoz intézett szerelmi vallomásaik... Néha úgy szeretnek, mint a tigrisek, máskor ideálokat választanak, akit elevenen sohasem láthatnak, legfeljebb képesűség borítékán vagy a fényképész kirakatában. Éppen ők: a szerelem e megalázottai, szemétdombra vetett lenézettei: éppen ők tisztelik, mint a Legnagyobb Hatalmat, a mindenható szerelmet. Egy napig se élhetnének, ha nem volna valakijük, akit szeretnek. Egy éjet sem szentelnének többé különös kenyérkeresetüknek, ha nem következne reggel, amelyen gyűrötten, lomposan, nem egyszer ittasan befordul a sarkon az a különös fiatalember, akinek évszámra nincs bejelentett lakása a fővárosban, mert a szeretőjénél alszik. Ez a hallgatag, többnyire komor, zord kedélyű, mitől sem megrettenő fiatalember jelenti az életet, a boldogságot a küzdelem árát. Milyen igaz csókkal illetik az unott arcot, milyen jól esik az ökölcsapásuk és mily mindenért megvígasztaló az étvágyuk, amellyel az asszony konyhájából való ebédet fogyasztják! A csontos, velős marhahúsok, amelyek sok zöldségben főnek meg; a hízott libák, amelyek zsírjukban úsznak; az olajos szardiniák és hagymás kaviárok: táplálják a házak lakóit.

A temetésrendező mogorván ült a bakon, amíg a rendőr és a kocsis egy léghuzamos kapú tarkabarka, szinte őrjöngő gyülekezetéből kivonszolták az öngyilkos nő hulláját. Titokzatos füttyök hangzottak a mellékutcában, ingújjas fiatalemberek futottak minden különösebb ok nélkül, versenyt a hullaszállító kocsival, rikácsoló némberek tolongtak, az ablakokból kerek bamba szemek meredtek elő, a gyümölcsöskofa köszmétés kosarát felborították, lebontott hajjal, kisírt szemmel ordított valamit a jóbarátnő; por, kavarodás, konyhák füstje, arcfestékek rivalgó pirossága, korom és víz mindenütt ebben a világban, amelyből a öngyilkos lányt kivonszolták a hullaszállítók. Mindenki figyelmesen megnézte a jelenetet, mert lehetséges, hogy holnap éppen őt teszik be a fekete kocsiba. S a halál oka: fulladás...

Most hirtelen egy titokteljes kiáltás hangzott fel az utcán, amelyre megrendült a temetésrendező. Egy palánk mögül vagy egy kapuból kiáltott valaki valamit, amit a temetésrendező nem értett, de a hang oly parancsokban hangzott a nyüzsgő utcán, hogy Czifra János nyomban fészkelődni kezdett. „Nem hallottak semmit?” kérdezte a kocsist és a rendőrt. De azok rábámultak és fejüket csóválták.

- Álljanak meg! - kiáltotta Czifra János. - Le kell szállnom...

A kocsis vonakodott. Kijelentette, hogy a hullaszállító kocsival éppen úgy nem szabad megállni útközben, mint az országúton a postakocsival. Már történt sok rablás...

A temetésrendező akkor észrevette saját magát egy kerítés mellett, némileg eltávolodva az utcai lampionoktól, farsangi lármától. Ott állt ő saját maga a sötétségben, ruházata, arca, kalapja ugyanaz és ezidőtől fogva elválhatatlanok lettek az ismeretlennel, az idegennel, akit még eddig sohasem látott... Ő volt az, aki rákiáltott. Az ő parancsoló hangjának nem tudott ellentállani. Czifra János állt a kerítés mellett és várt, amíg Czifra János aprókat lépkedve hozzá közelített.

ÖTÖDIK FEJEZET, AMELYBEN A BÉKÉS POLGÁR TALÁLKOZIK AZ ÁLOMMAL.

Jól szemügyre vette.

Őszi ember volt.

Hervadt, lehullott leveleknek a színe volt az arcán. Ráncok és vonalak mendegéltek titokzatos céljaik felé, mint a bánat útjai. Nyoma sem volt ezen az arcon annak az egykori fiatalembernek, amilyenek még egy órával előbb is képzelte magát a temetésrendező. A borbélyok cégtábláiról való mokány, pedrett, elbizakodott, fodros, pengő férfiú, aki a hölgyek szoknyái között suhant a lakodalomban: mire Frank Jeremiás és Neje utcájába ért - olyan lett, mint egy ócska cipő. Szomorkás, bágyatag volt a barna tekintete, mintha hosszú betegségből lábadozna. A papírszivarszipkát a szivarral csendes meggondoltsággal tartotta szájában. Kezét lecsüngesztette és kerek fekete szalmakalapja búsan billent fejbúbján. Olyan embernek látszott, aki mindig a házak fala mellett szokott járni. Nem sok vizet zavart az életben. Sokat hallgatott és csendesen sétált. A temetésrendező elképedve nézte saját magát. „Vajjon ugyanaz a foglalkozása, ami az enyém?” - villant át agyán a gondolat.

A szomorú ember mozdulatlanul állott a kerítés mellett. Vajjon miért került ez utcácskába, a hölgyek utcájába, ahol reá nem sok szükség lehetett? Unalom, vagy véletlen vetette ide? Mit felel, ha a temetésrendező megszólítja és felelősségre vonja külsejéért? Vajjon tudja-e itt e távoli kerületben, hogy él Pesten a Ferencvárosban egy bizonyos Czifra János nevű vállalkozó, aki pontról-pontra hasonlít rá?

Czifra János darab ideig törte a fejét, hogyan kellene beszélgetésbe ereszkedni. Végre megszólalt.

- Ez ugy-e bár Frank Jeremiás és Neje utcája és nem messzire vagyok a tizenkettes háztól?

Az idegen éppen olyan udvariasan emelte meg kerek szalmakalapját, mint a temetésrendező. *S ugyanazon* hangon, óvakodva és tartózkodva, - amint Czifra János felelné, így szólt:

- Valóban, uram, ez Frank Jeremiás és Neje utcája és valószínűleg közel vagyunk a tizenkettes számú házhoz.

A temetésrendező tudomásul vette a választ. Ismét megemelte kerek szalmakalapját és a másik viszonzta a köszönést, mint két udvarias és egymást ismeretlenül is tiszteletbentartó polgár: készültek elválni.

- Köszönöm, uram.

- Kérem, uram.

A temetésrendezőnek azonban újabb ötlete támadt a beszélgetés folytatásához.

- Nem tudhatnám meg, uram, hány óra van?

- Nagyon szívesen megmondom, - felelt az idegen és lassú, szertartásos mozdulattal benyúlt a zsebébe s elővette a temetésrendező aranyóráját. Szakasztott testvére volt ez az óra a temetésrendező órájának. Talán a belsejében is ugyanannak a svájci gyárosnak a neve szerepel.

- Kilenc óra van, - felelt az idegen és komolyan csattintott órájával, amelyet visszahelyezett mellényzsebébe.

A beszélgetés ismét megszakadt. Ismét kalapemelések és a két polgár elvált. A temetésrendező indult jobbra, az idegen balra. Ámde alig tettek néhány lépést: mindketten megállottak, egy utcai gázlámpa volt közöttük, amelynek sápadt, kékes lángjánál figyelmesen nézegették egymást Frank Jeremiás és Neje utcájában.

Nyáriszoknyás nők mentek a gránitkockákon. A szél belefujt ruhájukba, mint a vitorlákba. Valahol zongorát pengettek. Egy kövér nő virágcserepeit öntözte az emeleten és a víz lecsorgott a járdára.

A temetésrendező arra gondolt, hogy talán ismeretlen, sohasem tudott és látott testvérével találkozott. De hogyan történt, hogy eddig sohasem látták egymást és nem tudtak egymásról?

Állt a két polgár és nézett. Hogyan kezdjék, mit mondjanak egymásnak, hogyan folytassák eddigi életüket? Két vándorlólegény erdő sűrűjében, országút bitangjában könnyebben ismerkedik meg egymással, mint két jólöltözött polgár a pesti utcán.

Az idegen mintha eltalálta volna a temetésrendező gondolatát:

- Ön ismeretlen ebben az utcában, uram, amíg én mindennap itt vagyok. Ha valami útbaigazítással szolgálhatnék? - szólt nyájasan.

A temetésrendező rőtpiros lett.

- Véletlenül tévedtem ide s nincs itt semmi keresnivalóm. De mondja, kérem, miért kiáltott rám, amikor a kocsin ültem?

Az idegen őszintén felelt:

- Ön képzelődik, uram. Én nem kiáltottam önre. Egyáltalában nem szokásom a kiáltozás. Igen csendes ember vagyok.

- Képzelődtem... mormogta a temetésrendező. - Világosan hallottam, hogy valaki nevemen szólít, még pedig olyan hangon, hogy kénytelen voltam leszállni a kocsiról.

Az idegen könnyen megharagudott. (Akárcsak Czifra János.)

- Uram, ne vádoljon gyermekcsínytevéssel. Ismétlem: nem szokásom a kiáltozás. És most hagyjon utamra s ne kövessen.

- Én nem követem önt. Ellenkezőleg ön lépett az én útamba. Méltatlan dolog volna, ha tovább is folytatnám ez utcai civódást, - felelt a temetésrendező.

Kalapot emelt és ismét elindult.

Alig tett tíz lépést, ismét beleütközött az ismeretlenbe.

- Ez már mégis bosszantó, - kiáltott fel Czifra János. De hát kicsoda ön, aki nem szűnik meg terhemre lenni?

Az idegen ekkor szelíden, szomorúan elmosolyodott:

- Tehát még mindig nem ismersz meg? Én vagyok az álmod.

- Ostobaság...

Az idegen megfogta a kezét a temetésrendezőnek.

- Ne bosszankodj s ne haragudj. Azért találkoztunk, mert nemsokára végleg el kell válnunk. Meghalunk mind a ketten. Az emberek, mielőtt meghalának: találkoznak a megelevenedett álmukkal. Én vagyok az ember, aki mind azt cselekszi, amit te reggel álomnak vélsz. Én vagyok az, aki azt a sok furcsaságot, bolondságot, tréfát, gyilkosságot, meredélyről való zuhanást, paráznaságot, fajtalanságot, mezítelenséget, vadállatokkal való birkózást, lencseevést, csókolózást, óriásokkal és törpékkel való küzdelmet elkövettem. Én jártam a toronytetőn, a kút mélyében, rablókkal viaskodtam, amíg te az ágyban nyujtózkodtál.

A temetésrendező hörcsögmérgű emberke volt. Nem győzte tovább hallgatni az idegen fecsegését. Felemelte a kezét és csattanós pofont mért az idegen arcára.

Az idegen szelíden, szomorúan hátralépett és csendes dorgálással mormogott:

- Megbolondultál, Czifra János? Engem bántasz, magadat bántod. Hát már végképen elfelejtettél ifjúkorodból, amikor még mindketten ártatlanok és tiszták voltunk s együtt jártunk az esküvőkre, az elővárosi templomokba, ahol a menyasszonyok szinte magukon kívüli állapotban térdepeltek az oltárnál, vagy álltak a lépcsőn a déli napsütésben, alsószoknyájuk kifehérlett fehér cipőjük felett, a mirtusz körülfonta fejüket, mint a legszebb királynői korona, menyasszonycsokruk gyöngyvirágból volt, amelyet szentelt vízzel hintett meg a pap és a szőke, nagybajuszú kántor abbanhagyva az orgonázást (a pap jeladására) mélabús, hajas, nagy fejét tenyerébe hajtotta a karzat sarkában, amíg az oltárnál a világos selyemköpenyeges, borotváltarcú káplán, kézzel is integetve, szemét hol lehunyva, hol karikára nyitva, egy szentet és egy varázslót egyesítve magában, okosan mosolyogva az okosakra, fanatikus hittel a babonásokra, egy jó vándor hangján, akivel véletlenül találkozunk: parabolákat mondogatott a házasság szentségéről. Ah, hány esküvőt hallgattunk végig, - csaknem annyit, mint a penészvirágarcú, korán fonnyadt, sohasem kifejtett kántorkisasszony, aki apja mellett foglalt helyet a karzaton és műértő szemmel kísérté a menyasszonyok viselkedését az oltár előtt... Hányszor voltunk vőlegények, kis gyöngyvirágcsokorral a kabátunkon, hányszor csókolóztunk sáppadt, izgult barátnőkkel, foghagymaszagú nagybácsikkal, levendulát és dohosságot lehelő nénikkel, vállalkozó nézőkkel, pikáns idegenekkel a szertartás után! Hányszor ültünk be a felvirágozott fiákerbe a szűzek mellé, akiket az egyház intézkedéséből magunkévá tehetünk, hogy valóságban megmutassuk nekik a fájdalmakat és örömeiket; a tengeren hánykódó hajók belsejét; a hajnalhasadáskor kicsorduló bíbor vért a hófehér párnákon; a kén és kín futamait; a sikoltás gyönyörű skáláját; a felszívító, parázstapintású jajt; a mirtusz hullását; szemfehérek fordulását; sarkantyús taréját a férfiaságnak; menekülő riadását a fülemilefészeknek, amelynek kerülete nem nagyobb, mint a jegygyűrű: hogy végigéljünk nászéjszakákat, amelyeknek kezdetén kétszer is keresztet vet a vallásos férfiú, gyermekkori imát mond magában a nő, a ruha és a harisnya úgy hull le, mint a virág szirma; mintha a tengerhajójának fehérségén át ábrándozna a sárga holdvilág, olyan színű a testecske, amely remegve várja az inkvizitor piros palástját... legalább is így gondoltuk mi, meg ők az álmatlan éjjeleken, akik a Margit-zárda, vagy a Mária-intézet holdas éjjelein szöttek maguknak képeket a gondolataikhoz. - Csak emlékezz, te megátalkodott temetésrendező, egykor minden fátyolos menyasszony veled esküdött meg éjnek-éjszakáján a Bakáts-téri templomban! A karinges káplán rövidre fogta a szót és az imádságot, két gyertya pislogott az oltáron és a dugóhúzó-bajuszú, pálinkásüveg termetű harangozó közömbösen fonta össze kezét: midőn szegény szép leányok kezét kötötte meg stólájával az egyház szolgája. Ámde marcona, hadviselt, kivaszkolt bajszú, fehérmellényes, ráncbaborult nagybácsik itt is éppen úgy várták a menyasszonycsokot a templom hajójában, mint a gazdagok esküvőjén, ahol fényárban úszott oltár és hajó és a sekrestyében ruhát váltott a pap, mint egy próféta a nagy jelenet előtt, hosszú, földigérő palástot borítván nyakába, az életunt sekrestyés hő imát kezdett, a kántor meghúzogatta az orgona sípjait és zörgött a siffon, a csipke, a vászon a menyasszony ráncos vagy kőkemény combjain, - amely combokról azt hiszik a nők, hogy egyedül az ő tulajdonukban vannak. Hányszor kellett volna odakiáltani hetyke kis nőszemélyeknek, akiknek a harisnyakötőjükön kívül egyéb jótulajdonságuk nem volt, hogy: „ne légy büszke, te kis majom, hisz odakünn a nagyvilágban még sok millió-millió nő viseli a harisnyakötőt, ami a te birtokodban is van!” A Gyep-utcában bódorogtunk a földszintes házak ablakai alatt, hol inges nők bolházkodtak a nyári estén, bölcsőjében összeszorított öklöcskével, felfúvalkodottan böggött a csecsemő, kakukosóra zörgött, kékcihás párnák várták az álmat a megvetett ágyakban, cipőjét hosszadalmasan, elgondolkozva húzogatta a gazda, gyermeklány színházi plakátokról álmodott, fehér cipőről a hajadon, titkos vétlenségekről, szárnyrakelt hím-arkangyalokról, kulcslyukon belopózkodó szakállas Szellemről az özvegy menyecske. A Viola-utcában korcsmáztunk, ahol a Kossúth-nótát harmonikázzák felváltva a Gotterhaltéval;

kövére asszonyaiktól féltő polgárokkal ittunk barátságpoharat és boldogan szürcsöltük italunkat, ha amaz a bor hatása alatt elárult némely családi titkot. Ó, a polgári asszonyságok sem egyformák a hálósobák zárt ajtajai mögött! Különös szenvedélyek, - cirkuszi mutatványok, - napközben megvetéssel emlegetett emberi testi szükségletek bontakoznak ki a csendben, a házastársi egyedüllétben. - Dobon lovagol a majom. - Lábás tükörben nézegeti arcát a kevély hentes. Állott vízzel, verejtékkal, kigyónyállal manipulálnak a nők; míg a beborozott férfiak az ágy alá menekülnek a feleségük rikoltása, erőszakossága, haragja elől. - Csak a Viola-utca hálósobáinak történetét szerettük volna megismerni, - s többé nem lett volna előttünk rejtély az élet, a mindennap, az emberi cselekedet...: sok mindennek és mindenkinek története a Viola-utcában és környékén. - Az Angyal-utcában sikoltott a menyasszony, mintha torkát vágnák és a nyáréji hold szelíd megbocsátással nézett a földszintes házakra. A Páva-utcában káromkodott egy hölgy éjnek-éjszakáján, mint egy huszárstrázsamester, pedig csak aznap ment férjhez és az ujdonsült férj ügyetlenül fogott kötelességéhez. Kéjes kiáltások, boldog dörmögések, elfojtott jajgatások, izgatott csillapító szavak hallatszottak a Liliom-utca ablakai mögül, midőn esküvő volt az utcában... Még a kétszeres özvegyasszonyok is szemérmetesek... S a férfiak oly ügyefogyottak, mint a halak a szárazföldön.

- Igen, - mondta a temetésrendező, - mindig jószívű ember voltam és sajnáltam a gyenge női teremtetéseket a brutális férfiak miatt.

Az Álom csendesen legyintett:

- Hagyjuk, Czifra úr, az álszenteskedést, mi ketten jól tudjuk a magunkét. Míg napközben szomorú, ünnepélyes s meghatott orcával viseltük foglalkozásunk fekete ruháját, összekulcsoltuk kezünket, mint a sekrestyések, az égbe néztünk, mint a kántor a temetésen: éjjel, loppal, egy másvilági, (tehát való) életünkben csak olyanok voltunk, mint a fekete nyakkendő kanverebek a tűzfal csúcsán, amint lehetetlen táncukat lejtik a sűrű kis nőstény körül. Hogy illegettük, hegyeztük, borzoltuk magunkat! Lovagoltunk testhezálló fehér nadrágban vad paripán: hölgyünk szemeláttára. Költők voltunk, akik éhesen pennát rágnak fehér papiros felett. Fajdkakas módjára durrogtunk. Az orgona hangja szólalt meg szívünkben és pénzeszsákból úgy mértük a tallért, mint a lisztet. Csak hagyja, Czifra úr, mert nagyon megjárna, ha a nők ragaszkodnának ígéreteihez, amelyeket álmában tett. Csak emlékezzen arra, hányszor feküdt a kis varrónő lábainál, amíg az egyhangúan, közömbösen mozgatta a varrógép hajtókáját fehérharisnyás lábaival! Emlékezzen a pirosnyakú hentesnére, akit sok éjszaka elrabolt férje mellől. Gondoljon a szavakra, amelyeket gyanútlan nők szájára adott álmában. Élete végéig tömlöcben ülhetne a szerelmi erőszakoskodásokért, amelyeket szendergésében elkövetett... Annyi idegen sonkát senki sem lopott a kéményekből, mint ön, Czifra úr.

A temetésrendező megnézte duplafedelű aranyóráját:

- Nem is tudom, hogy miért hallgatom az ön haszontalan fecsegéseit. Az egész kerület tanú rá, hogy mindig tisztességes ember voltam. Mindenkinek megadtam a kellő tiszteletet kalapemeléssel és modorral, - senki annyiszor nem emelt kalapot, mint én, - de viszont megköveteltem a magam részére is a köteles elismerést. Ügyeltem külsőmre: mindennap én voltam az első a borbélyműhelyben; s nem volt nyugtalan éjszakám adósságok miatt. Sohasem vállaltam el a temetés rendezését hitelbe, mert undorodtam a pörösködéstől, - inkább zálogot vettem, családi ékszert vagy bundát, amelyet pontosan, hiánytalanul visszaadtam... Ezekre a zálogokra is csak azért volt szükségem, mert ismerem az embereket. Csak addig szeretik igazán halottjaikat, amíg véglegesen a föld alá dugták őket. Ki fizetne egy öregemberért, aki már hetek óta a temetőben fekszik? - Kár tehát minden szóért, amellyel ön az én becsületemet kisebbiti. Nyugodtan állok mindig a bíró elé. Czifra János nagyon tisztességes ember volt világéletében.

Az Álom nem tágitott. Karonfogta a temetésrendezőt és mélyen a szemébe nézett. Titokzatosan susogott:

- És vajjon mit keres ma este Czifra János Frank Jeremiás és Neje utcájában? Én megmondom Czifra Jánosnak, ha nem tudná. Menyasszonyt keres itt a temetésrendező, amint ez már régi szokása a polgároknak, akik végigették s itták az esküvőt, szemtanui voltak bizalmas gyöngédségeknek, önfeladtságoknak, lakodalmi illetlenségeknek, izgató beszélgetéseknek és nyugtalanító szempillantásoknak. Régi szokása ez a polgárságnak, hogy lakodalomból jövet, eltéved Frank Jeremiás és Neje utcájába. Idejönnek a temetésekről, a bírósági tárgyalásokról, a válópörök után, családi szerencsétlenségek és bánatok nyomán a gyöngye idegzetűek. Itt bukkannak fel a megcsalt férjek, midőn szemtanui voltak feleségük hűtlenségének az ágy alól vagy a rosszul lefüggönyözött ablakon át... (ha ugyan nem a hűtlenségen ért nőt ölelik meg előbb féltésükben s elkeseredésükben.) Idejönnek a gyászolók, akik délután minden boldogságukat eltemették a föld alá. Itt található azok, akik szürke, pókhálószerű arccal, igen csendesen és feltűnőséget kerülve: reggel szabadultak ki a börtönből, amelyben évekig ültek valamely büntetért, amelynek még emlékét is elfelejték. A rendőr lépése ijesztebben koppan ebben az utcában, mint máshol. Bújdosók ólálkodnak az ablakfüggönyök csücske mögött. Részeg ember tunyán gajdol, rabló nagyot lélekzik és lehemperedik, a gyilkos itt előkelő úr és megtraktálja a hölgyet, akit a véletlen ölébe sodort. Ezek a falak, amelyeket ritkán festenek, - hisz hosszú időre senki se vesz lakást ebben az utcában, - ezek a bútorok, amelyek itt az emberek kényelmét és bujaságát szolgálják; a tükrök, amelyekben annyi feldúlt arc nézett már hajnalonkint; az ajtókilincsek és házmesterek, bebocsátói tántorgóknak, részegeknek, alattomos bujjalkodóknak vagy az élettől szívenszűrottaknak; a sötét folyosók, amelyeknek minden kövéhez múló ifjúság szétaposott rózsája hervadva tapad; a verkli hangja, amely délutánonkint itt felzendül, mint az előre megrendelt halotti ének a haldoklók közül... ezek a dolgok nemde csak undorral tölthetnek el oly tisztességes embert, mint amilyen ön is, Czifra úr?, mégis itt bujkál az éj leple alatt... piros alsószoknya szegélyét lesi a homályban... kancsi nő rikoltó pillantását várja a sarki lámpás alatt... töntörgő, fehérharisnyás lábak után veti magát... Pedig egyszer, tapasztalatlan ifjú korában csúfosan, szitkozódva megverték, piszkos seprűvel megkergették, házmesterrel a sarokig üldöztették és végül átadták a nagybajuszú rendőrnek, midőn pénztelenül, szerelemittasan betévedt a házba és ivott a pohárból, amihez csak annyi jussa volt, mint egy tizenhét éves fiatalembernek... És most vénségedre ismét idesodródottál, Czifra János, te szegény hervadt falevél?

A temetésrendező az Álom karjára tette kezét:

- Ne papolj, öreg. Elég prédikációt hallgattam végig életemben. Nincs értelme a sok beszédnek. Egy-kettőre a sírba kell eresztetni a halottat. Mindig a gyorsaságáról volt híres az én üzletem. Lezárni a koporsót, aztán gyorsan elvinni, hogy idejük se legyen a családtagoknak a hosszadalmas búcsúzkodáshoz. Miattam ugyan sírhattak, jajgathattak, kapaszkodhattak a koporsóba... Menjünk! kiáltottam mindig. Menjünk be abba az ócska házba, ahonnan ama nagy veszekedés hallatszik. Talán éppen meggyilkolnak valakit?

Így szólt a temetésrendező és kerek kalapját hetykén félreecsapta. Határozottan jókedve kerekedett az Álommal folytatott vitatkozás után. Szinte ruganyos léptekkel ment előre, amint átlépett a kopott küszöbön.

**HATODIK FEJEZET,
AMELYBEN A HÁROMEZERÉVES NŐ MÉLTÓAN
ELBÁNIK A BŰNÖS ÖREGÚRRAL.**

A ház - mint Frank Jeremiás és Neje valamennyi háza - sötét udvaros, dohos, düledező ház volt. Mintha már réginek és rongyosnak tervezte volna újkorában is építője. A vakolat lehullott, az ablakok olyan szennyesek voltak, mint az arcok, amelyek rajtuk kibámulni szoktak. A lépcsők arra látszottak építve, hogy részeg ember kitörje rajtuk a nyakát, miután felhúzták, feltolták, felvonszolták az emeletre, hogy órájától és pénztárcájától megfosszák egy setét szobában... Olyan volt a ház, mintha egy Dickens-regényből volna kivágva, de ő ezt nem tudta.

Az udvaron nagy esti veszekedés volt.

A veszekedés központja a házmester volt, egy nyurga, fegyházképű, ragyás fiatalember, aki a világon semmit sem szeretett úgy, mint a borraivalót. Egy leánnyal volt pöre, aki valamiképen megrövidítette. A ház lakói az ablakokhoz tódultak, némelyek az ablakpárkányra vitték szokásos vacsorájukat (párizsit, szardiniát, ecetes halat, hagymás kolbászt és az elmaradhatatlan sört), hogy semmit se veszítsenek a veszekedés részleteiből. Ott álltak, ültek; némelyek már rózsát tűztek a hajukba, mások kalapot tettek fejükre (mielőtt még ingjüket is felvették volna), ismét némelyek csak amúgy otthoni pongyolában ácsorogtak, akik otthon szándékoztak tölteni az éjt.

Meleg párával volt telítve minden, mint egy gőzfürdő, amely éjszaka nyílik meg, ahol férfiak és nők együtt fürdenek.

Az ablaküveg verejtékezett, a spirituszláng zölden kanyargott, mint a boszorkánykonyhán a láng, ahol fekete, villámló szemeket, bűnösen kicsattanó ajkakat, rózsaszínű füleket főznek, kondor hajszálatat göndörítenek, körmöt élesítenek és pirosítanak; a tükrökből vérpiros, duzzadt nyelvek, lázas szemek, fehérre meszelt vállak nézegettek vissza; a rizspor és a selyem úgy röpködött, mint a színházi öltözőkben; szerelmes levéllel hűtik a frizérvasat; a magos-sarkú cipők nyurgán álldogálnak a fal mellett az előszobában, mint versenylovak az istállóban; a könnyű csipke cimboráskodva takarja el a nyakak forradásait; az arcfesték tégelyében az asztal alá gurul, mintha ezentúl többé sohasem lenne szükség reá, csak a mai éjszakán.

A fiatalember, aki a házban lakott, - egy még nem öreg, de érett asszonyság kegyence lévén, - egy nagy bottal verni kezdte belülről az emeleti ajtót. A hangos kopogtatásra a házmester valóban elhallgatott, dörmögve, szitkozódva, mint az elvonuló csata húzódott vissza odujába. És a veszekedésnek ezzel vége lett.

Ugyanekkor a ház leggazdagabb lakója - ugyanaz az érett hölgy - piros sláfrójában kihajolt a folyosó vasrácsán és elkiáltotta magát:

- Mit tátják a szájukat? Menjen mindenki a dolgára.

Ezzel valóban helyreállott a nyugalom a házban.

Az érett hölgy, bizonyos Jella asszony, nemcsak gazdagságának és megjelenésének köszönhetette tekintélyét, hanem annak a körülménynek is, hogy rokonságban állott a háziúrral, Frank Jeremiással és Nejével.

Ide igyekezett Czifra János és barátja, az Álom.

- Még jókor jöttél; messze a temetésem - szólalt meg Jella asszony, amidőn a temetésrendezőt meglátta. - Egyelőre azzal foglalkozom, hogy briliánsokat gyűjtök. Követ meg leányt. Eladni akarsz vagy venni, Czifra János?

Jella a konyhában ültette le a látogatókat, mint a régi bizalmas barátokat. (Czifra Jánost régen ismerte a temetésekről, midőn egy-egy ismerős nő meghalt az utcában és Jella megtisztelte a halottat, fiákeren menvén temetésére.) Éppen vacsorát főzött az asszony, mert ő látta el kosztal azokat a lányokat, akinek volt elég pénzük. Állandóan lakott nála két-három leány, akinek gondját viselte, tejbén-vajban fürösztötte; Jellánál lakhatni: nagy kitüntetés és hitelképesség volt. Rosenbaum és Quitt, ennek az utcának a kereskedője, „Jella lányainak” szívesen szállította a legszebb ékszert és a legjobb ruhát.

Vacsorára libapecsenye volt.

Libacombot tett Czifra János és barátja elé az asszony; omlós fehér kenyeret vágott, pezsgős üveget nyitott és tovább sürgölődött a konyhában.

- Meg kell elégednetek azzal, hogy a kezetekből ehettek. Nekem nincs időm a nagy vacsorák rendezéséhez, mert mindig sok a dolgom. Én mindig dolgozom, mert világiéletemben becsületes nő voltam. A munkát nem szégyenlem. Szívesen súrolom a szobát is. De kisülne a szemem, ha akadna férfi a városban, aki rosszat beszélne rólam. Úgy bizony, Jella mos, vasal, főz, takarít, egymás mellé rakja a krajcárokat, örül, ha megajándékozzák akár egy hatoskával is, mert sok mindent kell pótolni. Nagy vagyont vittek el a csikók.

- A csikók? - kérdezte ámulva Czifra János.

- Te persze, mint aféle tisztos polgár, nem is tudod, hogy versenyt is szoktak tartani Pesten? - csattant fel Jella. - Mindig mondtam, hogy csak a bugrisok boldogok ebben a városban. Fiatalkoromban, mikor aranytálcán hozott elém mindent az élet, úgy robogott velem a fiáker, mint egy bolonddal: grófok, urak, zsokék voltak a barátaim. Mindenki ismert a turfon. Messziről intett Batthiányi Elemér, amikor meglátott. Janek hozzám járt vacsorázni. Az öreg Szemere a szakállába nevetett, amikor vicceket mondtam neki. A legszebb fiú volt a kedvesem és nagyon szerettük egymást. Olyan tiszta volt, mint a cukorbaba... Aztán szerencsétlenségemre magam is játszani kezdtem. Én mindenemet eljátszottam. Pedig volt már vagy százezer forintom... Azért főzök most a konyhán, hogy a százezer forintomat visszaszerezem. Már nem sok hiányzik belőle.

A temetésrendező ajkán csurgott a libazsír. Magában igazat adott azoknak, akik Jella főztjét dicsérik.

- Egyetek kovászosugorkát. Magam raktam el a múlt héten. Olyan, mint az üveg.

A temetésrendező mindenből evett. Komolyan és ünnepélyesen ült a konyhában a faszéken, mint egy tisztességes emberhez illik.

- Olyan becsületes arcod van - mormogta Jella, amint félszemmel végigmérte látogatóját -, hogy szívesen idevennélek üzletvezetőnek. Törülközőket hordani, mosdótálat kiönteni, ajtót nyitni a látogatók előtt... az volna a foglalkozásod; van-e kedved hozzá?

A temetésrendező felemelte egy lábas fedelét a tűzhelyen és kíváncsian belekukkantott.

Jella a főzőkanállal a kezére koppintott.

- Orrod tőle foghagymás.

Kövér marhahús főtt ott levesben, sok zöldséggel, velőscsont nyúlt ki, mint az erő, paprika, karfiol, kalarábé, répa, zeller illatozott. Egy darab tyúkhús is mutatkozott a levesben.

- Ilyent még Ferencz József sem eszik, dörmögte a temetésrendező.

- Meghiszem azt - felelt Jella. - Az én Királyomé ez a leves. Mindennap, mindig főtt marhahúst eszik, mikor felkel.

- Be sajnálom, hogy sohasem lehettem nők barátja. Azt hiszem, ez a legszebb pálya a világon, - szólt elmerengve a temetésrendező.

- Az én kedveseimnek mindig jó dolguk volt, amíg hűségesek voltak hozzám. Igaz, hogy azt sem türtem meg, hogy más nővel szóbaálljanak, de én aztán ápoltam, tápláltam őket. Jobb dolguk volt mint az anyjuk szívében. Virrasztottam az álmuk felett, kitisztítottam a cipőjüket, kimostam a lábravalójukat, kivasaltam, rendbehoztam őket, még le is beretváltam a szakállukat, ha a borbélyüzlet már zárva volt... Az én kedvesem volt a legelső gavallér ebben a kerületben. Még zsebpénzt is adtam neki, ha nem volt. Olyan parfümöt locsoltam a zsebkendőjére, hogy még a szomszéd kerületben is megismerték az én illatomat. Olyan parfümje nem volt és nincs senkinek Pesten.

Amíg Jella beszélt, a temetésrendező figyelmesen szemügyre vette a molett asszonyságot, kőkemény idomait, elszánt, nyugodt arcát, hideg szemét, hűvös homlokát és hátrasimított haját. Nem volt ezen a nőn semmi, ami mesterkéltséget sugallt volna. Csak mérges volt, mint azok a jó gazdaasszonyok, akikről betegágyában álmodozik a magányos férfi. Ilyen asszony mellett tán még meghalni sem lehet. Olyan rendet tart a házában...

- Ha egyszer megürül a hely, fogadjon fel babájának - szólt nevetve Czifra János és tán komolyan gondolta, amit mondott.

Jella nem csodálkozott a temetésrendező ajánlatán.

- Mindennap hallok elég ajánlatot, amikor papucsban, hajadonfővel, kosárral a piacra megyek, a zöldséges kofához beállok, vagy a trafikban megnézem a sorsjegyeim számát. Úton-útfélen megdicsérik a férfiak a derekam, a lábam, a vállam. Ámde ezek a férfiak tévednek. Az én vérem olyan nyugodt, mint a tó. Én már nem igen teszek semmi bolondot hátralévő életemben. Komoly nő vagyok.

- S én komoly férfi - kapta fel a szót Czifra János.

- A kora ellen nem volna kifogásom. Szeretem az öreg embereket. A barátnőm a legboldogabb asszony, mióta a nyugalmazott kapitánnyal házasságra lépett. A kapitány, bár tiszta és kellemes férfiú, közelebb van a hatvanhoz, mint a szombat a vasárnaphoz. A mi szempontunkból egy tiszta férfi sohasem vénülhet meg. Csak ne legyen nagyon kövér, ne köpködjön, hápogjon, horkoljon, disznózkodjon, fulladozzon egy férfi! Látogassa rendszeresen a borbélyát, a szabóját, a fehérműsét, a suszterét. Részegségében se feledkezzen meg magáról. Ne bóbiskoljon ebéd után. A foga és keze legyen tiszta, jószagú a szája, választékos modora, óvakodjon a káromkodástól és lehetőleg gyakran járjon gőzfürdőbe, a ruháját ne pecsételje be a pecsenyével, ne tapossa szét a cipőjét, ne izzadjon a keze vagy a lába... És vallásos legyen, mert én hiszek a Jóistenben, aki eddig minden bajomban megsegített.

Ebben a percben a fürdőszobából hangzó víz csobogásán át egy erőteljes káromkodás hallatszott.

- Henrik már ismét nem találja a törülközőt - rebbent fel az asszony és kifutott a konyhából.

A temetésrendező szivarra gyújtott és körülnézett a házban. Rejtetten égett a lámpás a félhomályos előszobában. Jobbra-balra ajtók nyíltak, amelyek mögött az emberek legkülönösebb életüket élik. Nők hevernek pamlagon tán s unottan üres szemmel nézik a plafon cirádáit. Százszor látott mezítelen képeken közömbösen síklik el a tekintetük. A szőnyeg szövésében nem egyszer a maguk életének vonalát keresik, amikor besüt a hold az ablakon. Élet van itt, tarkán s álmosan, kurtán és furcsán, sírósan és hóbortosan... az új ruhák és új cipők és az olcsó

ékszerek ábrándképei repkednek az ágyak menyezetei alatt kiviaszkolt férfi bajszokkal, borotvált, vakmerő arcokkal, kacsafark formájú frizurákkal. Mezítelen lábfejen kopog a félcipő, amidőn lustán az ablakhoz közeledik, hogy pillantást vessen a zsalúk alól a forró nyári délutánba. Az óramutató szundikálva folytatja útját napközben - legfeljebb az ebéd-időben élénkül fel - kártyavető asszonyok, tyúkszemvágók, varrónők, szomszédok üldögélnek a szőnyegen a félhomályban és olyan hosszant mesélnek, mint az Ezeregyéjszakában. Mily boldogság lehet itt és így élni - gondolta a temetésrendező - és a valóságos, nehézkes, verejtékes életről legfeljebb annyit tudni, amit a délutáni újság gyufalobbanása mutat meg. A férfiak megannyi lovagok, akik hangosan lármázva térnek be a csendes házba, mintha nem is utcáról, hanem legalább is idegen országból jöttek volna. És a nők zárda hölgyei, akik szomjas füllel hallgatják a férfiak változatos hazugságait.

Jella visszatért.

Pirosabb volt az arca a rendesnél és a szeme szikrázott.

Nemsokára ezután egy magastermetű úri ember ment ki az előszobán, aki olyan mérges volt, hogy csaknem letépte az ajtókilincset.

- Megmondtam neki a magamét. Az én házamban ne káromkodjon - mormogta Jella, miközben a lépcsőn lefelé döngő lépésekre figyelt.

- Sokszor összevesznek? - kíváncsiskodott Czifra János.

- Mit érdeklődik? - pattogott Jella. - Szeretném ha már kimondaná, hogy miért törte ide a nyakát evvel a hallal, néma barátjával?

A temetésrendező nevetett:

- Hát csak eljöttünk volna. Éppen úgy, mint mások. Véletlenül errejártunk.

Jella összeráncolta a homlokát:

- Én miattam itt maradhatnak. De ismétlem, nem szeretem az olyan embereket, akik mindenbe beleütik az orrukat. Itt nem lehet leskelődni, kíváncsiskodni, mert úgy sem tudnak meg semmit. Itt csak jönni és menni lehet. Ki nem állhatom a hosszújáratos vendégeket. Elég hosszújárátú volt az uram, a hajóskapitány. Elég volt belőle. Menjenek a szalonba.

Czifra János nagy hajlongások között felemelkedett és barátjával belépett a kijelölt szobába. Amint az ajtó bezárult, így szólt barátjához a józan kereskedő:

- Ha ez a nő még néhány évig libapecsenyén él: kicsi lesz neki a legnagyobb „Pontusz” is, ami az Entrepriz birtokában van.

Álom ellenben nem hallgatott a temetésrendezőre, nyomban négykézlábra ereszkedett a szőnyegen, hogy megkeresse a szomszéd szobába nyíló ajtón azt a hasadékot, amelynek valahol ott kell lenni, ahonnan a ház hölgyeit kémlelni lehet. Álom megtalálta a leslyukat és háta felemelkedett, mint a kandúré a háztetőn.

Czifra János letelepedett a karosszékbe, két tenyerét térdére fektette, mintha főként kis kezeit pihentette volna, amelyek kifáradtak a hosszú útban. Nyugodalmasan körütekintett a szobán. Csendes volt, mintha csak temetés felvétele végett érkezett volna a házhoz és disznóbőr irattáskájából nyomban előveszi az árjegyzéket.

Az előtte álló asztalon mindenféle nipppek voltak üvegből, porcellánból, bronzból, amint a bazárookban árulják.

Állt ott törpe gombájával, kínai mandarin napernyőjével. Guggoló bronzemberke, amelybe be kellett gyújtani, hogy hamúvá égett papiros göndörödjön ki alatta. A porcellán hamutartó

felső lapján berlini tiszt úr sétált karonfogva vasárnapi babájával, akinek virágos kalap volt fején és arca vörös, mint a kolbász a hentesboltokban. Míg a hamutartó alján hátulról volt látható ugyanez a sétáló pár. Ámde mily fatális helyzetben! A tiszt úr kardja beleakadt a hölgy szoknyafodrába és a szoknya felemelkedett a magasba és megmutatta a harisnyakötőn kívül azt a gömbölyű testrészt is, amelyen a legelőkelőbb dámák is ülni szoktak. A temetésrendező elképzelte, hogy nevethetnek az Unter den Linden-en a járókelők, amikor a különös párt hátulról látják. - Bronzbagoly guggolt mezítelen nő térdén. Macskák görbítették a farkukat és aranszemű üvegkutyácskák szagolták egymást.

A falon a szokásos mezítelen kép: hölgy fekszik szófáján ruhátlanul. De volt itt még egy különös kép is. Lóverseny képe: kövérhátú, nyurganyakú, vékonylábú és kisfejű paripák nyargalnak és ugranak korlátok között élénk zöld mezőn; a nyeregben színes zubbonyú jockeyk ostorozzák, sarkantyúzzák lovaikat; zöld sövények és árkok; kifliformán hemperegnek a lebukott lovasok. A mezőségen kívül hintók, a hintókban kövér és sovány hölgyek karikára nyitott szemekkel, széles szoknyákban, áll alatt megkötött kalapokban, gavallérok kék és szürke cilinderkalapokban, többnyire lóháton, roskadásig megtelt tribünön embergomolyag és a magasban a tetőn diadalmasan leng a zászló. A kép alatt az írás: Liverpooli nagy akadályverseny 1836. - Ha a temetésrendezőnek lett volna alkalma elolvasni a további felírásokat is, az apróbetűkben ráismert volna a megszámozott alakokra, akik a hintókban állottak, s így sok jeles herceggel, lorddal, ladyvel ismerkedett volna meg. Mivé lett ezeknek a nőknek szép szemük azóta?

- Innánk valamit! - mondotta Álom, aki kivörösödött arccal tért vissza a leskelődő lyuktól.

- Csak a sírásók isznak, mert ital nélkül nem bírnák nehéz foglalkozásukat - felelt Czifra János.

Ámde Álom ital nélkül is azt tehette a temetésrendezővel, amit akart. Egyenkint felvette az asztalról az üveg és porcellán figurácskákat és mire visszahelyezte őket kezéből a terítőre: azok megelevenedtek. A guggoló emberke mulatságosan erőlködött bronzarcával, hogy minél hosszabb hamuszalagot hozzon létre. A törpe ölelgetni kezdte gombáját. A mandarin méltóságteljesen végigsétált az asztalon. A berlini pár elhagyta a hamutartót és a rózsakalapos hölgy mezítelen lábát kihívóan forgatta a temetésrendező felé. - De megelevenedtek a képek is a falon. A fekvő hölgy lassan leeresztette gyűrűs kezét a képkeretből. A lóversenyen ideoda ingadoztak az alakok, mintha váratlan szélroham futott volna végig a mezőn. Karikára nyíltak a szájak, integettek a karok, egy világoskék kalapos gentleman egy kocsi lépcsőjén álló úrhölgynek a harisnyakötőjéhez nyúlt és a hosszúlábú lovak futottak, eltűntek hátul a falban, hogy a kép másik oldalán ismét előjőjenek.

- Most megmutatom neked a háromezeresztendős nőt, - szólta Álom a temetésrendezőhöz és az ajtóhoz vonta, amelynek hasadékan át világosan látni lehetett a szomszéd szobát.

Czifra János a hasadékhöz nyomta a szemét és a következőket látta.

Egy hervadó nő ült a díványon, olyan mozdulatlanul, mintha halott volna. Szemei lehunyva, karjai lecsüngeszte, lábszárai erőtlenül lógnak. Egész testén végtelen fáradtság nyomai, mintha a legnagyobb útról jött volna s útközben elveszítette arcának pirosságát, körmének rózsaszínét, ajkának életét, még a tekintetét is. Olyan mozdulatlan volt, mint a légy a borostyánban. Ruhái elmaradoztak útközben, haja oly idegenszerű volt, mintha úgy lett volna fejbőréhez ragasztva, mint a bábuké. Szemöldökeit inkább csak sejteni lehetett. Húsa ráncos és pergamentszerű volt. Keblei, mint üres erszények csüngtek. Hasa beesett, mintha hosszú idő óta tétlenségre volna kárhozotva. Lehetett volna papírból, szalmából, kócból, agyagból, mint emberi testből. Az élet végképen elköltözni látszott még a környékéről, csak oly csendesen lélezett, mint azok a trombitaszájú növények, amelyek a beléjük tévedő legyet

elnyelik. Leginkább egy halhoz hasonlított, amely mély tengereken át nagy messziségből úszott ideig, ahol partra vetődött élettelenül, végkimerültségben, az apály beállott és ő soha többé nem érezheti az életet adó hullámok hintajátékát. Harangozhatnak a vizek felett, a hal nem dugja ki többé a fejét a hajnali pirban, hogy tátott szájjal hallgassa a gyönyörűséges zengést. Jöhet aranycsillámos szél, amely sarkantyúját pengetve síklik a hullámon, a taréjon, a habon: a hal többé nem veti fel magát kecses bukfencsel a légbe, a sirályok táncát utánozva. A napsugár bármilyen mélyen hatol a setéztöld vizekbe, a hal nem surran bele ezüst ruhájában a másvilági fényárba. A hal meghalt...

- Honnan tudod, hogy háromezeresztendős? kérdezte súgva Czifra János.

Álom felelt:

- Majd meglátod őt mindjárt felébredni. Legalább is háromezeresztendős álom múlik el feőle.

Kisvártatva csakugyan kinyílt az ajtó és Jella őrmesterhangon bekiáltott:

- Marica, ébredjen, látogatója jött.

A hangra, a szóra, az ajtónyílásra csendes borzongás futott végig a mezítelen nő testén, mint a szél fut végig a pusztaságon.

Előbb a lábát mozdította meg, mintha egy halott készülődne leszállani a koporsójából. Aztán a karját tárta szét, mint tavasszal a bogár mozgolódik. Megremegett a dereka, az öle és a remegés végigfutott egész törzsén. Szemét lassan felnyitotta, mint a panorámában a viaszbaba. Megrándult a válla és lassan talpraállott. Úszó mozdulatokat tett a kezeivel, mintha az álom kútjából igyekeznék a felszínre. Egyszer-kétszer halálos fáradtsággal visszazökkent helyére, de végre állva maradt a kistermetű egyiptomi nő.

Szilvaalakú szeme, kardegyenes orra, szelence négyszögletességéhez hasonlatos homloka volt. A szemöldökei kinyúltak, mint a szálló darvak. Nyílvesszőalakú az ajka. Kicsiny és szögletes volt, mintha egy piramis faláról lépett volna le oldalvást, ügyetlen mozdulattal.

A függőlámpa, amelyet kék, aranycsillagos üveg borított, félhomályba, árnyékba vont a egyes testrészeit, amely árnyék a test mozgatása által jött létre. Fésűt nyomott hajába és egy üvegből tenyerébe folyadékot öntött, amelylyel megdörzsölte combját és kebleit. Bő ruhát emelt le a szőgről és egyetlen mozdulattal befödte a testét.

- Nem ilyen volt a nő háromezeresztendő előtt is? - susogta Álom.

A temetésrendező halkán bólintott és kimeresztett szemmel figyelte a történendőket.

Egy pillanatig még lustán, elbágyadtan, szinte életuntan állott a szoba közepén a nő. Keserű undorral arcán csavargatta haját hátrahajlított két karjával. Az ajtóra nézett, mint a színész nő a színpalak közé.

Aztán belépett a látogató és a nő egy másodperc alatt tetőtől-talpig végigmérte. S leopárd-ugrással, lábujjhegyen elébe lebbent.

Sohasem látott kis öreguracska topogott be a kéklámpa alá.

Kleopátra lánya gyermeki tisztelettel és meghatottsággal kezét csókolt a háromlábnyi uracskának.

Furcsa emberke volt a vendég. Mintha valami meséskönyvből lépett volna ki éjszakára, amely könyvben nappal gyermekeket mulattat groteszk figurájával. Hegyes orra, pápaszeme, nagy karimás kalapja és szalon öltözete volt. Igen rövidlátó lehetett, mert a félhomályban kétszer is nekiment egy széknak. Ama különös öregurak fajtájából volt, akik napközben mérgesen ülnek a sétatéren és a gyermekek után hajítják az esernyőjüket. A budai korzón lehorgasztott fejfel

bandukolnak, sohasem halnak meg, vagy legalább is elszöknek a halál elől egy régiségkereskedésbe, ahol fáradhatatlanul lapoznak ócska könyvekben vagy nagyítóüvegen keresztül nézegetnek mindenféle régi leveleket, ereklyéket, bútordarabokat. Senki sem tudja, hol és merre laknak. Csak képzeli az ember, hogy esténként hintaszékbe ülnek, miután meghúzták a zenélőóra zsinórját és öreg gazdaasszonyuk mindent előkészített a lefekvéshez. Pedig az öregekben éppen olyan vágyak élnek, mint a fiatalokban. Tévedés azt hinni, hogy az öregemberek másképpen gondolkoznak egy csinos, fiatal nőről, mint az ifjak... sőt, valamivel felületesebbek és megbocsátóbbak.

A „tanár urat” ismerték Frank Jeremiás és Neje utcájában. Előbb a vörös Karolinhoz járt hetenként egyszer - akinek tizenegy élő gyermeke volt és a nagybácsi ajándékokat hozott hóna alatt, esernyőjében, kalapjában; - a vörös asszony meghalt, a tanár úr elment a temetésére s azután a temetőből Maricával jött haza, akit egy jóra való nagybácsi pontosságával kéthetenként látogatott meg.

Marica, nem hiába volt háromezeresztendős, ismerte az öregúr gyengéit. Minden bevezetés nélkül a bélyeg- és régiséggyűjtőket kezdte szidalmazni olyan kifejezésekkel, amint csak egy repedtsarkú nőszemélytől kitelik. Elmondta őket tyúkszemes, bűzöslábú, megdohosodott testű és lelkű, szőrösfülű, fonnyadt nyakú, vaksi szemű, feketeingű, papírzacskóba köpködő embereknek, akiknek az érintése oly utálatos, mint a varangyosbékáé.

Közben megérintette ujjahegyével a furcsa öreguracska pirosposzsgás arcát és mind a színt, ami az öregúr arcán volt, a saját arcára kente. Mintha valóban kifestette volna magát erre az estére a különös öreguracska. Arcának rózsaszínje apránként Marica ujjhegyeire s az ujjakról a háromezeréves nő arcára került. Mintha egy kis vén körtefáról szálldosnának el a széllel az ősben kipirult levelek. Ugyanez történt a szemek fényével, amelyek, mint fénylősugarak átsuhantak a nő szemébe; az ajk és a fül pirossága, s mindazon élet, amely az öreguracskaiban találkozott, szinte szökve, loppal, észrevétlenül átköltözött a háromezeréves hölgyre, aki az emígy kölcsönkapott élettől megújult, felfrissült, megszépült, meggömbölyödött - míg az öreguracska apránként összeesett mint egy kilyukadt hólyag.

Ezután még különösebb látványnak lett tanuja a temetésrendező.

Az öreguracska letérdepelt a háromezeresztendős nő előtt és hódolata jeléül levette orrát, amelyet átnyújtott a nőnek. Később ugyanezt cselekedte az egyik lábszárával is, lecsatolva azt helyéről és a nő ölébe helyezte a gazdátlan lábat. Orr és láb nélkül valóban meglepő látvány volt az öreguracska. Majd midőn kabátját is levetette, összekötözött alakjával, mankójával egy művésztagkészítő boltos kirakatából látszott előjönni, megszökve éjszakára az üveg alól.

Ezalatt síró, sírdogáló hangon kérte Maricát, hogy bocsássa meg neki elkövetett bűneit. Való igaz, hogy nagyon rossz volt a családjához. Véreit eltaszította magától gonosz önzésében. Leányait az utcára kergette. Fiai a korcsma virágai lettek. Neje félőrülten tépi valahol a haját. Bevallja, hogy ennek oka az a bűnös szerelem volt, amelyet Marica iránt olthatatlanul táplál.

- Menj vissza családotodhoz, nekem nem kellesz. Mit csinálnék ily nyomorékkal? - kiáltott rá Marica kegyetlen hangon.

Az öreguracska azonban nem tárgított. A földre vetette magát és őrjöngve csókolta a háromezeresztendős nő lábát.

- Büntess meg, csak szeress - zokogta a szálnalmas öregúr könnyei között.

- Jól van, megbüntetlek - szólt Marica és felkelt helyéről, a sarokhoz ment, ahonnan elővette a mogyorófavesszőt. Kétszer-háromszor az öregúrra sujtott, de az keveselni látszott a büntetést, mert összetett kezeivel mindig a mestergerenda felé integetett, amely a szoba közepén húzódtott és belőle egy kampó meredt ki.

- Tudod, hogy egyedül nem bírok veled, te vén gonosztevő, - mentegetőzött Marica.

De az öregúr továbbra is kért, könyörgött, mire a háromezeresztendős nő félig kinyitotta az ajtót és kiszólt:

- Asszonyság, jőjön be, kérem.

Jella felgyűrt karral, kipirulva, mint egy hentesné lépett a szobába.

- Siessünk - szól Maricához - mert itt van a félszemű gróf is.

Marica tehát nem töltötte tovább az időt. Vastag cukorzsineget vett elő a szekrényből, amelylyel az öreguracska kezét-lábát összekötözte. Kezét hátracsavarta és sarkához kötötte. Majd a derekát övezte át, aztán kötelet vetett a mestergerenda kampójába.

- Ütött végórád, te vén bűnös, - szólt az öregúrhoz.

S ezután Jella segítségével a levegőbe húzta a megkötözött öregemberkét. Mogyorófa pálcát vett kezébe a két nő és előbb lassan, később mind hevesebben csépelni kezdték a derekán lógó delikvenst.

- Hagyjuk az öregurat, aki elérte, amit akart: vezekel régi bűnökért; nézzünk másfelé is a házban - mondotta Álom a temetésrendezőnek.

**HETEDIK FEJEZET,
AMELYBEN HÖLGYEK ÉS URAK ÚGY VÁLTAKOZNAK,
MINT A VETŐASSZONY KEZÉBEN A KÁRTYÁK.**

- Én szent Ágoston vagyok, - szólt a fiatalember abban a szobában, ahová a temetésrendező Álom társaságában bekukucskált.

Kacsafarkhajú, fehérnadrágos és fehércipős fiatalember volt, aki éppen avval volt elfoglalva, hogy megborotválkozzon a tükör előtt. Fodros selyeminge volt, áttört szövésű harisnyája és rózsaszínű másli a nyakkendője, amely azelőtt lehetett női harisnyakötő is. Különböző arckenőcsök, kézfinomítók és pomádék állottak rendelkezésére, a kis újján hosszú köröm és halálfejes gyűrű volt, nagyon óvatosan borotválkozott és közben hófehér fogait vicsorgatta a tükörben.

- Kérlek, Henrik - szólalt meg panaszos hangon egy nőszemély a divány közepén - maradj ma este itthon. Úgy érzem, hogy az éjszaka lesz valami. Nem akarok kiszolgáltatva lenni háziasszonyunknak, a boszorkánynak, ha rámjönnek a fájdalmak.

A nő, aki így beszélt, áldott állapotban volt. Lehetséges, hogy azelőtt szép és kedves teremtés volt. A sors kiszámíthatatlansága, amely némely terhesnőt elcsúfít, utolérte ezt a szegény teremtést is. Arca olyan volt, mint a halálfej, vonásai beestek, szemei lázasan csillogtak és végtelen kétségbeesést, szenvedést fejeztek ki.

Valószínű, hogy néhány hónap előtt szép volt ez a nő, - táncolt tán valahol, vagy gyöngyöző pezsgőt mért, férfiak öröme, kedvek, hangulatok okozója, röpke percek drágalátos tündére volt, - ámde terhessége előrehaladtával megcsúnyult, szinte ijesztő rút és formátlan lett, mintha megfogant volt rajta azoknak az irigy nőknek az átka, akinek imája az áldásért hiába hangzott.

- Tegnap az utolsó karperecemet vitted zálogba. Tudom, ma eladod a zálogcédulát, Henrik. Itt vagyok egy fillér nélkül. Maradj legalább mellettem, amikor a Rókusba visznek a mentők.

- Éppen ezt akarom elkerülni, - felelt Henrik az orra alatt kaparva a beretvával. - Nem szeretem a kínos, felesleges jeleneteket. Kid vagyok, mid vagyok, miért lakunk együtt? Meg hasonló ostobaságokat kérdezhetnének a mentők. Majd az öregasszony mindent elintéz. Ő már jártas az ilyesmiben. Várj, amíg megöregszem. Akkor szent ember leszek és mindig otthon ülök esténként. Egyelőre fiatal vagyok, mint szent Ágoston volt, aki útonállással, rablással töltötte fiatalkorát. Vénységére mégis a lábát csókolják az asszonyok.

Henrik ezután nem sok szót vesztegetett kedvesére. Lemosta arcát, miközben jókedvűen trombitált orrával, figyelmesen kente, púderozta vonásait, haját igazgatta, tenyerével gyöngéden nyomkodta fürtjeit... A nő ült és kétségbeesve nézett maga elé.

Henrik végül a beretvát is zsebredugta:

- Nehogy eszedbe jusson... mondta kacsintva. - Nem szeretnék a rendőrségre kerülni miattad. No, isten veled.

A nő lehajtott fejjel ült. Meg sem mozdult. Henrik megrántotta a vállát:

- Hát nem elég, hogy ennyi ideig kitartottam melletted? Más férfi régen elhagyott volna. Csak én voltam bolondod.

- Mert ékszereim voltak, - felelt boldogtalanul a nő.

Henrik többé ügyet sem vetett rá. Nagy gonddal fejére helyezte kerek szalmakalapját és füttyörészve elhagyta a szobát.

- Ó, te szép rabló! - kiáltott fel a nő és görcsösen zokogott. De Henrik sohasem fordult vissza, bármiként jajveszékelték a nők.

A nő csendesen magához tért és töntörgő, alázatos léptekkel tenni-venni kezdett a szobában. Összeszedte a sportújságokat, amelyek az ágy mellett heverték, melyeket Henrik ébredés után olvasott, elseperte a cigarettavégeket, felvetette az ágyat és egy darabig kimerülten, görcsös fájdalommal elterült az ágyon... Szemfehére kifordult és hangosan imádkozott. Megnövekedt hasa csaknem láthatólag rángatózott. Rablógyilkos vagy ringyó, püspök vagy szentéletű apáca feszegeti odabent két karjával az utat a világba?

Odakintről Jella asszony őrmesterhangja hallatszott:

- Natália, mi lesz a szobával? Itt rendnek kell lenni. Az ágy végébe itt nem szokás szennyes ruhát dugni.

- Tavaly nyáron másképen beszélt, - sóhajtott a rút kis kacsa és tovább tipegett-topogott a szobában, amely éjszakára mások piros örömeinek tanyája, míg nappal az ő kínszenvedéseinek hajléka. Azok a családi arcképek a falakon, - himzett házisapkában öreg zsidóbácsik és parókás, feketeselyemruhás, horgolt keztyűs, posztócipős vén zsidónék, kerekszemű gyermekek elképedve, karonfogott menyasszonyok bámész vőlegényekkel, női arckép a jelmezbálról, kipödrött mokány vidéki ispán (Jella hajdani kérője), magyarruhás, zekszeres, sárgult arcú férfiak, akik egykor az arcképeiket elküldték, midőn Jella hirdetését tett az újságba megfelelő férj után, - sok örömet és sok szenvedést láthattak ebben a szobában. Mily ámulat! midőn zergekönnyed léptekkel érkezik a kisasszony hóna alatt sohase felnyitott tankönyvekkel vagy hangjegyfüzetekkel s nyomában a kalandvadász gavallér, akivel az imént az utcán ismerkedett meg a „diák”-kisasszony. Mily rettenet! midőn csacsihású, gutaütéses vidéki férfiak nyomulnak be izzadt üstökkel a pajkos „bakkfisz” nyomán! Mily száanalom! kis kadéttokat és tejfelesszájú suhancokat félénken átlépni látni a küszöböt, egynémely tán keresztet is vet az ajtóban, Rembrandt-kalapos, párfömtől áradó, hamisfogsorú dámák után, akik a lorgnet megőli bizalmasan intettek az imént az ifjaknak. Mily száanalom! jobb sorsra érdemesebb fiatal hölgyeket itt találni, amint érzéketlen szőrös öreg majmokat mulattatnak, arcukon a kenyérkereset unalma, szemükön az undor és szívükben a kapzsivágy! Ah, ezek a nők, akik itt megfordulni szoktak, nem látják a dunaparti sétájukban a Dunát, a Margitszigeten a tavaszt vagy őszt, a liget faleveleinek csipkefátyolát és hold érzelmes bolyongását az esti utca felett. Ők csak a sarki gázlámpát látják és a gázlámpa fénykörében unottan elbandukoló öreg és fiatal férfiakat, akikről nem tudják, hová és merre mennek, merről jönnek, rablástól vagy gyilkosságtól szennyes az iméntről kezük, vagy szűz menyasszony csókja lehel még homlokukon, szent-szerelmi csók, amelyet az imént az erkélyen kaptak.

A terhes nő elkészült a takarítással. Kiegyenesítette a takarót a diványon, vizet készített a mosdótálba, törülközőt, párnát igazított, aztán letérdelt a szoba közepére és a menyezet felé fordítva rút halálfejét, félhangon a következő imát mondta:

- Verj meg isten mindent... Mindenkit, aki ennek a szobának küszöbét átlépi a mai éjszakán, amikor nekem a kutyával együtt, annak vackán kell vajudnom gyermekemmel. Verd a gonosz kéjelgőket, a kapzsi butákat, a testüket eladókat, a testeket vevőket, az ajkukkal uzsoráskodókat, a kebelükkel kereskedőket, a lábukat árusítókat, a csókkalmárokat, a szívükfárokat, a hajasokat és a kopaszokat, a fiatalokat és az öregeket, Amandától Zefiig minden lányt a városban, mert engem a kutyavacokra küldenek erre a fájdalmas éjszakára... Verd meg őket vaksággal, tébolylyal és arcfekélyekkel. Tedd rózsaszínű testükkel azt, amit az öregasszonyok kívánnak. Növessz bütyköt a lábukra, hogy ne járhassanak az én szeretőm és

más szeretője után. Szedd le a húst fogaikról, hogy többé ne kacaghassanak, amíg én a kutyaival együtt szenvedek. Tépd ki szálankint a hajukat, hogy gömbölyű legyen a fejük, mint a kugligolyó a férfiak riadalmára. Nöstény számár bőgése legyen a hangjuk. Genny folyjon a szemükből, bűzös víz a fülükből, féreg az orrukából. És ne találjanak olyan orvosságot a patikában, amellyel rothadó testüknek a szagát eltitkolhatnák. Ámen.

A terhes nő ezután ájtatosan keresztet vetett.

- Hagyjuk ezt az eszeveszettet, - súgta Álom a temetésrendező fülébe, - megzavarodott a féltéstől, amelyet szeretője távozása felett érez. Nézzünk a ház vidámabb tájaira.

Így szólt Álom és a temetésrendezőt karonfogva olyan helyre vezette, ahonnan egy rejtett ablakocskán át egy szobába lehetett látni, ahol éppen vidám társaság ült együtt: terített asztalnál bukott nők, akikhez eljöttek látogatóba az előkelő, gazdag pesti asszonyságok, hogy azok élceikkel, elbeszéléseikkel, káromkodásaikkal és fajtalanásaikkal mulattassák őket. Az egyik úrhölgy ama nevezetes csipcsai Svarc-családból származott, amelynek gyapjúüzlete van a Sas-utcában. Alice leánykora óta volt már vöröshajú, volt fekete, sőt egyszer hamvasszőke is. Jelenleg ismét szőke haja volt Alicenak. Olyan feje volt, mint a Pegazusnak, de ezt frizurájával ügyesen rejtegette.

Keskeny, hosszúkás, hajlott orra: még a nagyanyja arcáról való és élvhajhász ábrándossággal szimatol illatok után, amelyek spanyol kertekből szállnak fel, dalok után, amelyek az erkélyek alatt hangzanak keresztény lovagok ajkáról, - amikor még Rubintnak hívták a családfőt és ékszeresládájával ösvérháton menekült spanyol földről.

Széles szája volt, mintha a szavaknak akkora áradatát kellene elmondania evvel a szájjal, amely szavakkal már a másik nagyanyja adós maradt a galíciai getthóban, ahol halkan, láthatatlanul virágzott és elhervadt, - és a családfőt Rabinovicsnak hívták és tágra meresztett szemmel várta kölcsönzött pénze után a véres kamatot.

A lába kicsiny volt, mint az anyjáé, aki a régi Pesten krinolinban lebegett és évről évre közelebb ült az első sorhoz a koncerteken, temérdek mosolyt szétosztott, emlékebe készsorításokat adott naiv katonatiszteknek, mikor a családfőt Svarcnak hívták és bornyút szállított a hadseregnek.

És a keze kicsiny volt, de izmos, mint azé a zsidónőé, aki először nem hagyta leváogatni a haját az esküvőjén és a rituális fürdön kívül máskor is megmosakodott és remegő szívvel itta magába a kéjelgő kulturát, hogy ősi imádságait mindinkább felejtse.

Kék volt a szeme, mint a Balaton vize, de néha elzöldült ez a szem, mintha valóban a tótól tanulta volna a színjátékot, amelynek partján sokat ábrándozott lánykorában és egy nyári zongorába verte bele minden ábrándját és álmát, miközben a szél vadul süvöltözött az elhagyott villa körül. A dereka hosszabb volt, mint kifelé görbülő lábai. Nem volt szép, de homlokáról lelketlen, nagyvilági, önző intelligencia sugárzott, mint akár kézírásából, amely oly okos volt, mint egy jó kereskedőé. A kor divatja szerint tanítónői oklevelet szerzett, gimnáziumba járt, külföldön sokat utazott, expresszvonaton és postakocsin, francia könyvet olvasott és mindig tudta, hogy ki a legdivatosabb költő és zenész. Röviden: szőke volt, mint a pezsgő, amelyből többet itunk a kelleténél. Háromszor ment férjhez, de ama szerencsétlen kis teremtésekhez tartozott, akik hiába epedtek a boldogságot. Férjeit a család hagyományaihoz híven a tözsérvilágból választotta. Alice házaseletei alatt sokszor elátkozta a csipcsai Svarc-családot, amelynek ily megrögzött szokásai voltak a férjhezmenés körül, holott ő legszívesebben egy énekes színésznek vagy egy pesti hírlapírónak lett volna felesége. Kimondhatatlanul vonzódott az úgynevezett „bohém” világhoz és zsúrjairól sohasem hiányzott egy-két komédiás vagy divatos hírlapíró. A boldogtalan, nagyvilági életre kárhoztatott asszonyka

többnyire ezen színészek és tollforgatók miatt szakított férjeivel, mert mit értek neki szalónjai, táncterem nagyságú szobái, magas erkélyei, amikor ő egy kis színházi öltöző kabinetjében szeretett volna lakni, vagy közel az éghez, a padlásszobában, mint az Opera-színházban a Bohéméletben látható! Ugyanezért már egyszer megtette azt a tréfát, hogy férje ruháiba öltözködve, bajuszt és parókat ragasztva meglátogatott éjszaka egy mulatóházat, ahol átutazó katonatisztek, városban ismeretlen idegenek, kéjenc öreg urak szokták feketekávójukat meginni. A látogatás kitudódott és hiába esküdözött az Alice társaságában mulató bohém-társaság, hogy az úrnő mindvégig szolidan viselte magát, egyetlenszer sem táncolt az inges lányokkal a parketten, sőt a ház szobáit is csak küszöbről nézte meg: második férje a közneveltség súlya alatt kegyetlenül elvált a szerencsétlen, félreismert asszonykától. Így ment férjhez Alice harmadszor is és élte tovább malomigazgató férje oldalán a meg nem értettek, a megalázottak, a fel nem fedezett búskomoly életét. Alig engedett meg magának valamely kevés szórakozást, - hogy a világ ismét szájára ne vegye, - szerény kis mulatsága volt néhanapján madame Jella házához járni, de sohasem egyedül! Mindig kíséretében volt barátnője, Huszár Mancsi, aki a leghűségesebb és legkitartóbb kísérője volt gazdag pesti asszonyságoknak mindaddig, amíg azok ruháikkal, kalapjaikkal s egyéb apróságaikkal „meglepték”. Huszár Mancsi viselte azokat a kalapokat és ruhákat, amelyekről kijelentette, hogy barátnőjének „nem jól állnak”. Szegény Mancsi így voltaképpen feláldozta magát, de mindig jó lélek volt világéletében. Mancsi barna volt és arca epedő. Mindig epedett. Epedett gazdag öregúráért, önfeláldozó lovagért, önfeledt éjszakáért, ostoba kalandért, utcai megszólításért, rongyos ember fajtalan ajánlatáért az elhagyott Dunaparton, színházi sikerért, barátnője ruhájáért, Freistädter szerelméért, botrányért és tisztességes férjért. Epedett... vagy talán irigykedett. S az állandó irigység miatt nem ért el önmagához, egy meglegedett órához, egy kedves lovaghoz, egy csókhöz, amelyhez könnyen eljuthat minden nő, akinek nincs folyton a szeme a barátnője kalapján. A társaságból természetesen nem hiányzott a nagybajuszú hírlapíró sem, de ő csak inkognitóban lehetett jelen, mert a malomigazgató ki nem állhatta a nagybajuszút és rendszerint „szennyos fráternek” nevezte. Bár Alice ismerte férje érthetetlen ellenszenvét a nagybajuszú hírlapíró iránt, kénytelen-kelletlen magával kellett őt cipelni a maihoz hasonló kirándulásaira. Egyrészt azért, mert egy előkelő úrnő még sem lehetett férfikísérő nélkül madame Jella házában (a félreértések és a rágalmak miatt), másrészt a nagybajuszúnak sok hasznát vehette a hasonló kirándulásokon. Lehel - így nevezték a nagybajuszút - névszerint ismert minden hölgyet az orfeumban és a félvilágban, valamint az alvilágban is. Frank Jeremiás és Neje utcájában csaknem szabadjegye volt Lehelnek minden mulatóhelyre. „Szerkesztő úrnak” szólították a házmesterek és tulajdonosnők, bár Lehel csak télen szokta forgatni a tollat, midőn is néhány bálitudósítást szokott elhelyezni a kis német lapban, amelynek munkatársa volt. Lehel tehát kitűnő kísérő volt, kellően leróttá háláját az uzsonnákért, amelyeket a férj távollétében, a beavatott szobalány felszolgálása mellett szokott elfogyasztani Alice asztalánál... Ezenkívül a multban volt egy-két gyöngéd pillanat is Lehel és Alice között, amikor még Lehel be nem vallotta anarchista elveit a nővilág iránt. Lehel tudniillik egyedül és kizárólagosan óhajtott rendelkezni Alice szabadideje és érzelmei felett a férj mellett. Féltékeny és zsaroló volt; még öngyilkossággal is fenyegetőzött... Alice tehát darab időre kiadta az útját az „anarchistának”, amíg mindketten felejtettek.

A társaságban helyet foglaltak még Lotyó és Repedtsarki kisasszonyok, akikről csupán annyit kell feljegyezni, hogy készpénzben fizetést kaptak azért, amiért a társaságot mulattatják. Alice férje? Ó, sajnos, szegény nem lehetett jelen. Fontos kereskedelmi érdekek elszóltatták egy napra a fővárosból.

Lehel, mint aféle jókedvű duhaj, sétapálcájával verte az asztalt:

- Zsidó, hej, zsidó! - kiáltotta.

Madame Jella belépett:

- Itt senki se zsidó.

- A pénzemért mindenki zsidó! - felelt Lehel.

Ezt a jelenetet a nagybajuszú és Jella oly megszokottan és tökéletesen játszották el, mint a cirkuszi bohócok a maguk tennivalóját.

- Pezsgőt! - parancsolta Lehel.

- Nálam csak kérni lehet, Lehel, - felelt éles hangon Jella. - Több pénzem van, mint az egész társaságnak. Ezresbankóval verem ki mindenkinek a szemét.

Jella egy marék bankjegyet lobogtatott meg a kezében.

Erre a jelenetre is szükség volt, hogy lássa a vendég: nem valami koldústanyára került, ahol aprópénzzel fizethet a nyomorultaknak.

Kibontották a pezsgőt. Lotyó és Repedtsarki felragyogtak. Nem mintha most ittak volna először pezsgőt életükben, ittak biz ők annyit, mint egy kisebb mezőváros, - ámde a pezsgőbontásnak mindig valamely különös, ünnepélyes varázsa van a társadalom bizonyos alsó lépcsőfokán álló emberek előtt. Nem figyelték meg az öreg, blazirt, ványadt éjjeli pincért, mint lobban fel a szeme mélyében valamely titkos fény, amint a pezsgőnek kitekeri a nyakát? Az életunt kaszirnő, a konyha dühös kommunistája, az agyonéjszakázott kávéslégény, a héjaképű kávé, a tavaszt sohasem látott virágárúsasszony és mindazok, akiknek valamely közük van az éjszakához, bizonyos tiszteletet éreznek a dördülő, habzó palack iránt, mintha egy másodpercig abból buggyanna fel az élet és a kedv, amely ő belőlük már hiányzik. A pezsgő az éjszaka reményteljes gyermeke, aki ártatlanul, egy másik világból jön erre a világra; hozhat magával csengő kacajt, sohasem hallott trillázást, ismeretlen madárcsicsergést, de felhangozhatik benne az a cimbalomhang is, amellyel az ablak alatt leskelődő Halál vonogatja sírgödreik felé az öregeket s az ifjakat.

Lotyó és Repedtsarki megvárták, amíg Lehel kocintott velük, azután kitörő jókedvük kerekedett, mintha eszükbe jutott volna, hogy jókedvükért húzzák a honoráriumot. Alice és Huszár Mancsi összebújtak a kanapé sarkában, mint két zárdanövendék a vonaton. Lehel divatos nótákat dúdolgatott és a lányok énekelni kezdtek.

- Csenedesebben, mások is vannak a háznál, - szólt be az ajtón Jella asszony.

A lányok elhallgattak s darab időre csend borult a szobára.

Tágas udvari szoba volt ez, széles lószőrpamlagokkal, kopott bútorzattal, sötét menyezettel, mintha ide dobálnák azokat, akik lerészegedtek vagy meghaltak a háznál. Az egyik sarokban macska kölykezett kalapskatulyában, amely aranybetűivel hivalkodva hirdette, hogy Karsay Fery műterméből való. Az anyamacska félhold alakú szemeivel, szfinxmozdulatlansággal nézte a nőket, akiknek arca lassan kitüzesedett, mint a revolver csöve. A tollas kalap, amely hajdan a skatulyában helyet foglalt, régen ronggyá tépődött tán egy éjszakai verekedésnél. Függlámpa égett, amely képeslevelezőlapokkal volt körültüzködve, amelyeket messziről küldözgettek eltávozott, bolond férfiak, akik nem tudták elfelejteni a ház szagát. Egy szekrény tetején csontkoponya vigyorgott, talán egy orvosnövendék hagyta itt zálogban, miután fizetni nem tudott.

A pezsgő fogyott és Lehel ugyancsak biztatta a hölgyeket:

- Máskor úgy fel van vágva a nyelved, Lotyó, hogy nem kell a szomszédba menned egy kis disznózkodásért. Most pedig csak hallgatsz, mint a csuka.

Lotyót nem sokáig kellett biztatni. Fenéig ürítette poharát s így kezdte:

- Hát azt hallották-e, mit mondott a drótostót, akit egyszer az utcáról felhívtunk, hogy megdrótozza a fazekainkat? Azt mondta, hogy egész Árvamegyének nincsen annyi drótja, amennyi a mi fazekaink megdrótozásához elég volna.

A viccen senki sem nevetett. Lotyó tehát vastagabban kezdte. Kaszárnnyák, korcsmák, istállók, vasúti várótermek, lacikonyhák élcei mendegéltek ajkáról, mint egy végtelen papirosszalag, amelyre csupa fertelmes figura van pingálva. Négy lábbon szaladt itt a férfi, a teremtés díszes és sárban fetrengett a nő, az élet virága. Cigányputrik keserű füstje, városvégi házikók csatornaléje, koldústanyák csúszómászója, országútmenti árkokban hasaló vándorlegények látománya, részeg öregember kinja, csengettyűjét rázogató remete elképzése, mosóteknők szennyese, menedékhelyek álma, csárdakútak dala, lóvászárók jókedve, örömtanyák vize, kocsisoknak önfeledkezése, juhászoknak kecskemekegése, a dudának dudogása, száraz csizmaszárnak macskanyávogása, az éjjeli lámpásnak tapasztalata, szűzleányt seprővel kergető vénasszony ocsmány szitkozódása, kamaszoknak zöld röheje, kocsisfarban dülöngő részegembernek az elképzése, falusi kerítőnök bábáskodása, a fegyencnek szendergése, vidéki fogadók árulkodó deszkahasadéknak mondanivalója... volt ezekben az élceken. Repedtsarki kisasszony, miután szóval nem győzte barátnőjét felülmúlni: egy-két mozdulattal kibontotta lilaszínű ruháját, csak piros kalapját és fehér cipőjét viselte tovább és megvadultan száguldozott a szobában.

Erre már Alice is lekapta szalmakalapját, amely egyszerű volt fekete szalagjával, mint a nőnevelde tanulóleánykájé. Eldobta a kalapot, hogy Huszár Mancsi alig győzte felemelni. (Közben tán azt gondolta, hogy holnapra meguntatja barátnőjével ezt a szalmát.)

A multság teljes kifejlődését egy váratlan körülmény zavarta meg.

Dulakodás hangja hallatszott kívülről. Madame Jella teljes erőből pofozott valakit, de közben szorgalmasan kiáltozott:

- Házmeester. Hol a fenében van ilyenkor a házmeester?

A dulakodás az ajtó felé közeledett.

Alice felsíkkoltott:

- Elvesztünk; a férjem...

Ámde nem ájult el komolyan, pedig szívesen megjátszotta volna ezt a tragikus jelenetet.

- A rendőrség, - mondotta fölénnyel Lehel és előkészítette hírlapírói igazolványait. - Ne féljen asszonyom, megmentem.

Huszár Mancsi szórakozottságában az Alice kalapját tette a fejére és az ajtó felé somfordált.

- Engem ne keverjetez semmibe. Én mindenben ártatlan vagyok. Soha se voltam még ilyen disznóságban, - jelentette ki szigorú, megvető hangon és a kilincsre tette a kezét.

Lotyó és Repedtsarki kevésbé ijedtek meg a kívülről hangzó csetepatétól; megszokták, hogy a madamenak gyakorta voltak hangos ügyei a konyhán, amelyeket kézzel-lábbal intézett el, ha szóval nem győzte.

Ámde az ajtó már is felpattant és a madame testén át egy gorillaarcú, felhevült, matrózzruhas fiatalember ugrott a szobába, aki mielőtt körültekintett volna, Lotyó kisasszonynak ugrott és öklével agyba-főbe verte. Mikor a verést megelégette, körülnézett, feltette sapkáját, szabályszerűen szalutált:

- Pardon. Csak ennyi dolgom volt itt, - szólt, sarkon fordult és távozott a madame átkozódásai között.

Lotyó kisasszony az egész idő alatt egy szót sem szólt, nem is védekezett, fatuskó módjára állotta az ütések és később Lehel vígasztaló szavaira, durcásan így felelt:

- Megérdemeltem, - s boldogan sóhajtott.

- Ki volt ez a szemtelen fráter? - kérdezte Huszár Mancsi lenéző orrhangon, miután előbb levette fejről az Alice kalapját és bosszúsan a saját magáét, a „tavalyit” helyezte kontyára.

Lotyó kisasszony villámló szemmel nézett Mancira. Összeszorította a fogát: könnyeit és haragját. Helyette Repedtsarki mérte végig Mancit, tetőtől-talpig, hogy csaknem leégette Mancsi testéről a ruhát:

- Ki lett volna más ez a szemtelen fráter, mint a szeretője?... A jegyese, - tette hozzá magyarázólag és felöltötte ruháját.

- Gyerünk innen, nem nekünk való kávéház ez, - folytatta a hú barátnő és karonfogta Lotyó kisasszonyt.

A megfogyatkozott társaság nyomott hangulatban maradt helyén. Lehel úr tőle telhetőleg magyarázta a helyzetet:

- Nem lehet rossz néven venni ezektől a szerencsétlen bukott teremtésektől, hogy szeretőt tartanak, megveretik magukat, mert nem volna teljes a boldogságuk. Az élet páriái ők és már sok nagy író vette tolla hegyére az ő sorsukat. Ámde bármit irkálnak is az emberiség jóltevői, prostitúció nélkül nem állhat fenn a társadalom. Mit csinálnának a magamfajta nőtlen férfiak?

- Ugyan hallgasson, - vágott közbe Huszár Mancsi méltatlankodva, - van-e olyan nő a világon, akár bukott angyal, akár úrihölgy, aki magától a legcsekélyebb ajándékot kapta volna?

(Huszár Mancsi elvárta a barátnői barátaitól, hogy őt apró figyelmelekben részesítsék. Kuglercukortól a harisnyáig mindent szívesen fogadott, de legjobban szerette a jegyet a vígszínházi főpróbára.)

- Asszonyom, - felelt epésen Lehel hírlapíró, - majd ha egyszer viszonyunk lesz egymással, akkor beszélhet...

- Megvetem önt, úgy is, mint férfit, úgy is, mint tornatanárt, - válaszolt Huszár Mancsi, egy akkoriban divatos pesti színdarabból idézve.

Az ideges hangulatnak madame Jella megjelenése vetett véget.

A nemes hölgy házában tisztességét látta megsértve a tengerész megjelenésével s ezért röviden kijelentette, hogy a házmestert már megbízta, hogy sem a hajóst, sem ennek barátait többé a kapun be ne eressze. Különbö a házmesternek, ennek a részeges fickónak és lóversenylátogatóknak is útilaput köt a talpára, amint rokonával, Frank Jeremiás és Nejevel beszélt. Hordja másnak a pénzét a lóversenyre és ne a ház keserves garasait. Vajjon talál-e még olyan jó helyet ez a bizonyos Kindolovics, akit pereputtyostól együtt kosztal, pénzzel, szívnivalóval, fehérművel is ellátott a ház. Mind ő hordta el az urak hálóingét, gallérját, kézelőjét, amelyet egy-egy vidám éjszaka után itt felejtettek.

- Különbö én tudom, hogy maguknak mi kell, - fejezte be szavait madame Jella. - Van itt két leány, aki egymásba halálosan szerelmes. Hát majd meglátják, hogy milyen örülség az, amikor nők szeretik egymást.

Huszár Mancsi (akit gyakran gyanúsítottak azzal a jobb körökben, hogy barátnőit féltékenységgel és szerelemmel üldözi) hevesen tiltakozott:

- Arra a disznóságra senki sem kíváncsi.

- Már pedig elküldtem értük a házmestert. Meg kell fizetni, - felelt határozottan madame Jella.

Huszár Mancsi barátnőjére nézett s így szólt:

- A tengerészt akarjuk látni.

- A matrózt! - ismételte a született csipcsai Svarc-lány, miután hirtelen erőt vett rajta a részegség.

Madame Jella vállat vont és kiment a szobából.

Lehel ekkor hirtelen felemelkedett helyéről és bereteszelte az ajtót. Térdre vetette magát Alice előtt és kezét csókolta.

- Egy kis apródot akarok, aki engem kiszolgáljon és imádjon, - ismételte türelmetlen hangon Alice.

- Meglesz - felelt Lehel. - Minden kívánságod teljesülni fog, egyetlen szerelmem. Hisz én vagyok a te leghűségesebb rabszolgád. Én vagyok az az öregedő férj, aki szemet huny és oly szeretetben részesíti a csinos ifjút, aki fiatal feleségét mulattatja, mintha az is legközelebbi rokona volna. Csak a világ ne tudja meg a dolgot!... Én vagyok az a beteg úriember a negyedik emeletről, aki annyira boldogtalan, hogy a saját betegségével mulat. Te vagy az én betegségem, kínzó nyavalyám, mióta megismertelek s az enyém lettél a budakeszi Kamaraerdőben és egy hangyaboly összecsípett.

- Megtiltom, hogy erről beszéljen, Lehel - szólt szigorúan Alice és szemei elsötétültek.

- Életem legboldogabb és legboldogtalanabb napjainak te voltál az okozója. Elszaladtak az évek, mint a sárga levelek futnak az augusztusi szélben és nem szüntelek meg szeretni, elfelejteni egy órára sem. Megbabonáztál, raboddá tettél, anélkül, hogy ez mulattatott volna. Könnyű kis kaland voltam, holott én az életemet tettem fel.

- S én a női becsületemet.

- Átugrottam a karikán, mint a bohóc, ha szeszélyed úgy kívánta, ácsorogtam kalaposboltok előtt, ruhaszalónok előszobájában, hogy az egész város nevetett rajtam, pávatollat viseltem a kalapom mellett és pirosselyem mellényt a te régi alsószoknyádból; a pénztárcám falevelekkel meg számártövisekkel volt tele, amelyeket együtt szedtünk, megőriztem a fogvájódat és az eldobott gyufaszáladat, mint egy svábhegyi kirándulás boldog emlékeit; a cipődet csókoltam volna egész nap és majd megbolondultam, ha különös fodrait megpillantottam szoknyádnak; holdkórosként bolyongtam éjszaka kapud előtt, a falevelek között téged láttalak hosszú éji köntösödben és boldog voltam, hacsak az urad krákogását hallottam az erkélyről, nem pedig locska gavallérok kimért hangját; azt képzeltem, hogy úriasszony szeretője csak kétfogatú bérkocsin mehet a randevúra s ezért adósságba vertem magam; nem kártyáztam s nem jártam lóversenyre, elmulasztottam régi ismerős családok meghívásait, mert mindig a percet lestem, amikor megszólal unatkozó hangod a telefonban; nekem csak délutánjaim voltak, mert akkor néha ráértél néhány percig velem lehetni: egy röpke uzsonna mellétkutca cukrászboltjában, egy gyors titokzatos séta a Bástya lombjai alatt, félperces találkozó mise után a zsidótemplomnál, robogás zártkocsin őszi alkonyatkor a Stefánia-úton, tévedező pillantásod az operai páholyból... s néha-néha egy-két óra a császárfürdői platánok között, a hol ablakunk a mosókonyhára nyílt és 100-as száma volt a kis szobának, ahová halkan beléptél. Kancsi tekinteted sűrű fátyol alá rejtve és jóillat maradt utánad a pirosszőnyeges folyosón... Ó, te gyakorlott voltál a randevúban - hisz háromszor mentél férjhez, könnyed szívvel elfordítottad a fejed köszönésem elől a korzón, csak nekem fájt hidegséged. S ezenkívül rámbiztad minden titkodat... s barátnőid titkát: ott voltam és segítettem, midőn két hónapos magzatot szültél egy külvárosi orvos műtőasztalán, de együtt jártunk a budai jósnőkhöz is... együtt bolondítottunk egy gazdag öreg férfiút, akinek férjeddal üzleti összeköttetése volt, mindent tudtam és semmit sem tudtam, mert lépten-nyomon megcsaltál.

- Uram el ne felejtse, hogy férjes úrinővel beszél...
- Két férjét volt szerencsém ismerni és kikélni járásukat-kelésüket, szeretőiket, titkaikat...
- Ön visszaél bizalmammal.
- Szeretlek, ennyi az egész. Ma jobban szeretlek, mint valaha. Engedtem beteges kíváncsiságnak s elhoztalak e helyre, hogy érzedid tán lángra lobbannak, mint a táncosnő a pezsgőtől. Ámde csalódtam, te már nem óhajtasz engem, holott én csaknem megbomlok a vágytól.
- Uram, csak nem akar meggyalázni e szennyes helyen? Utóvégre úriasszony vagyok.

Álom karonfogta a temetésrendezőt.

- Nézzünk más látnivaló után. Ezek a magaúnt, fásult, beteg idegzetű emberek már nem találnak más helyet szerelmi ügyeik megbeszélésére, mint madame Jella hajlékát. Talán megint egymásba szeretnek, vagy végleg megundorodnak. Mindegy. Nem kell féltetni őket. Ezek az úriasszonykák, akik minden divatnak hódolnak, úgy váltogatják érzelmeiket, mint kalapjaikat. Szegény Lehel, hiába erőlködik, ő bizony kiment a divatból egy kissé. Egyetlen útja volna szerelme visszanyerésének, ha Alice valamelyik intim barátnőjét sikerülne kompromittálni. Enélkül akár főbelőhetné magát, nem talál meghallgatásra. Ismertem szegény Lehelt fiatalkorában, mikor valóban sikerei voltak a nők körül. Elég volt a házibálokon egy-egy nőt táncra felkérnie. S a jóbarátnők úgy váltogatták őt, mint táncosukat. Anyák és leányaik rajongtak egyszerre Lehel tekintetéért. De az idő eljár és már nem divat a körmagyar.

A temetésrendező beleegyezőleg bólintott. Emlékezett egy szőke, sodrott gyászhuszárra, akinek élénk kék szeme mindig feltűnt a gyászfátyol alatt zokogó nők előtt. És a huszár dicsekedett is, hogy temetés után meghívták torra, látogatóba az özvegyasszonyok. Ámde a huszár pályát változtatott. Kárpitos lett az istenadta és soha többé nem vették észre a nők.

Álom így folytatta:

- Az éj előrehaladt. Nézzünk szemük közé azoknak is, akik nem csupán a váci-utcai boltosok kirakatából tudják meg, hogy közeleg az ősz, a fák levelei pirosodnak, borús az ég és szél süvölt... Nézzük őket, akik valóban barátai a kacajnak, a tavasznak, az életnek.

Álom ezután a konyhába vezette a temetésrendezőt, ahol madame Jella társaságában egy férfi ült, egy férfi a Wawerley-regényekből, robusztus, hosszú üstökű (üstöke hátul is elválasztva és megpomádézva, mint a bécsi fiákereseké), szálfá nagyságú és bánatos szemű. Nyaka kissé meggörbítve, mintha nem bírta volna el gondterhelt, szomorú fejét. Álla, mint a bölényé. Vastag nyaka egy erőművészé, aki bohócnak öltözve segédkezik az előadás végén a némajátéknál. Ő volt az az álombeli hős, aki a rohanó hegyipatakból kimenti a csecsemők holttesteit, midőn azok csoportosan úsznak alá vízáradáskor, elöntött falvakból, sírnak, rínak az eleven gyermekek és a fenyőfaszakállú haláltmegvető bátorsággal ugrik ismét és ismét a vészterhes habokba, hogy karjaiban újjabb csecsemőkkel vergődjön a part felé. Ő volt az, aki tűzvészkor a ponyvát tartja a negyedik emelet alatt és harsány hangon biztatja ugrásra az inges úrikisasszonyt a Párizsi Nagy Áruház magasságában. Ő volt az, aki szívesen elmulasztja bármely sürgős dolgát, ha megvadult kocsilovakat vagy villamosságérzékenységet, családi perpatvart vagy vitriolos nőt lát a körúton. Ő volt az, aki gondolkodás nélkül elegyedett tüntető körmenetekbe a kormány mellett vagy a kormány ellen, nyomban beleavatkozott a verekedésekbe, segített a rendőrnek duhajok megfékezésében, vagy ostromolta az őrszobát egy sohasem látott ember kiszabadítása érdekében. Segített a házmesternek a kapu bezárásában, ha szerencsétlenség történt a házban és a mentők pirosászlós kocsija megérkezett. És szonetteket írt egy hölgyhöz, akit ő maga sem ismert, Kiss József lapjában A Hétben.

Komoly, felgömbült orrú amerikai cipői voltak, amely cipők fáradhatatlanul jártak a városban, amerre játék és multság volt, amelyben a cipőtulajdonos némán és elszántan résztvett. A Wawerley-regényekből való férfiú keveset beszélt általában, mert nem igen szerette megérőltetni magát felesleges locsogással. A szót oly súlyosan mérte, mint a sót és csak titkon vidámodott fel a könnyű női lábak pergő lépteire. - Jella úgy imádta ezt a hallgatag férfiút, mint a gyermek nagy bábuját. Egyszer majd kibontja, ha megharagszik rá...

Jella főzte a hallgató férfiú vacsoráját és pörlekedett. Látszólag a lábasokhoz és fazekakhoz intézte a szót, míg a férfiú némán és nagy kortyokban sört ivott, amelyet a házmester hozott a Víg Miska bácsihoz címzett korcsmából.

- Ő - beszélte Jella főzőedényeinek - nem visz engem sehová. Akár megbolondulhatnék az unalomtól és magánytól, sohasem beszélhetek mással, mint rongy nőkkel és rongyabb férfiakkal, mert Ő azt sem engedi, hogy egyedül elmenjek valahová. Ennek az életnek véget kell vetni... Hányszor kértem, hogy vigyen az állatkertbe este, ahol a nagyhasú Wissendorf karnagy a zenekar közepén áll kis pálcájával és szemüvegén át mindig rám néz, ha a zenészek a Tévedt Nőből játszanak. És a zene befejezésével messziről rám köszönti sereksancsóját s bizonyosan azt mondja: Gruss aus Thiergarten für Jolán! - Hányszor kértem, hogy vigyen el május elsején a ligetbe, ahol annyi bolondságot látni, hogy elég egy esztendőre! - Hányszor kértem, hogy menjünk ki gyalog a zugligetbe vagy a budai hegyek közé, együnk zsiros papirosról hideg libát a gyepen, igyunk rá sert a Fácánnál, vagy szedjünk vadvirágot a mezőn... Ő mindenre azt mondja, hogy messze van. Azt csak belátom, hogy nem vihet magával az Orfeumba - hisz már a kapuban felismer a Popovics, a portás. Belátom, hogy nem mehetünk együtt a lóversenyre, mert a régi időből sok ismerősöm jár a gyepen. Színházat akár sohase lássak, eleget ültem a páholyban fiatalkoromban és a zsidóasszonyok megnézték gyémántjaimat. Étterembe se kíváncszom, mert itthon jobban eszünk, mint akár a Grand Hotel Royal vadászszobájában. - De azt már igazán nem látom be, hogy mért nem visz egyszer Cinkotára, a Nagyticéhez, ahol a kutya sem ismer.

- Majd kirándulunk egyszer falura - felelt mély hangon a hallgatag ember. - Vajjon meddig fő még az a leves?

Jella elkeseredve vágott le egy fedőt.

- Három esztendeje igéri, hogy falura visz. Az ő ígéreteit már ismerjük. Majd sohanapján. Pedig én falusi nő vagyok. Utálom a városi életet. Majd meghalok néha a honvágytól, ha egy ráncosszoknyás parasztnenyecskét látok a pesti utcán. Tavasszal, mikor ezek az illedelmes városi kutyák udvarolnak egymásnak az utcán, az én eszembe megint csak a falum jut, garádokon átugráló, lihegő, vad komondoraival, morgó házőrző ebeivel. Ha esik az eső, akkor azt gondolom magamban: milyen más lehet ez az eső a Sajó mellett, ahol az apám muskátlijára, meg szarkalábijára hull. Ő ezt nem érti. Ő azt akarja, hogy legszebb éveimet az átkozott négy fal között töltssem, amíg csak kivisznek a temetőbe.

A hallgatag ember legyintett egyik kezével, amíg a másikkal a párolgó húslevest kanalazta:

- Mit ér az egész beszéd! Nem találom a kalarábét a levesben.

- Ő vonja felelősségre a kofát. Mért nem árul kalarábét. Ő egyáltalában örüljön, hogy ilyen asszonyra talált, akinek soha eszébe nem jut semmi rosszaság, csak dolgozik reggeltől estig, mint egy állat, hogy öregségére kis házat, veteményes kerttel vásárolhasson Miskolcon. Miskolc! Az város, nem pedig ez a csúf Pest. Ő majd hosszúszerű selmeci pipát szív, Ő elmegy az Avasra pincézni, Ő segíthet a disznóölésnél. Ő csak jól viselje magát. Olyan öregsége lesz, amilyen kevés embernek Magyarországon.

„Ő” megette a levest és a marhahúsra esett. Megemberelte magát és a panaszokra így felelt:

- Bár igen sok dolgom volna az éjszaka, találkozót adtam néhány barátomnak a kávéházba, de most mégis engedek kérésednek. Éjfélkor elmegyünk sétálni a Stefánia-útra. De csak a Rudolf-szoborig s egy tapodtat sem tovább.

Jella nagylelkű volt:

- Ó, én nem bánom, ha csak a tópartig jutunk is. Leülök a parton, behunyom a szemem és azt képzelem, hogy megint fiatal vagyok, amikor térdig gázolok a vízbe öngyilkossági szándékból.

- Hadd lássam tehát az ugorkasalátát, vajjon tegnap óta volt sóban?

- Tegnap este óta - felelt elfogódott hangon Jella és csaknem sírva fakadt a közelgő kirándulástól. - De én előre kijelentem, hogy nem veszek fel fűzöt, mert fűző nem volt rajtam már egy esztendeje. Az új ruháimat se koptatom. Csak így megyek, ahogy vagyok, slafrokban. Legfeljebb a briliáns fülönfüggőimet akasztom fel, hogy ha meghalnék útközben, legyen, miből eltemessenek.

- Már sokszor ajánlottam - szólt meggyőződéses, lassú hangon a hallgatag férfiú - hogy adjuk el a briliánsfüggőt, az árát tegyük fel egy lóra a versenyen, nyerünk és veszünk két pár briliánsfüggőt. Egy nappalit és egy éjjelit.

Feiser fiakeros elrobogott szürkéivel és a kíváncsi úrnőkkel. Illetőleg: csak az úrnők látták Feiser gyöngyházgombos, szürke kabátját és kiskarimájú, galambszínű kemény kalapját. A kalap alatt a halál Ő felsége üldögélt és ő indította meg gyeplőmozdulattal a remek kocsi-lovakat.

Alice talán vacsorára és egy pohár pezsgőre akarta meginvitálni Feisert szalmaözvegyi otthonába, emígy bosszulván meg magát a nagybajuszú hírlapírón, akinek végképen sikerült elrontani a mulatságot - de mily szörnyű volt Alice ijedelmé, amidőn az ismerős szürke pincskalap alól halálfej vigyorgott. 41 fokos lázzal feküdt le ágyába - miután sohasem tudta meg, hogyan jutott fel az első emeletre - másnap a leghiresebb és legsvindlerebb orvosok keresték fel, de Alice nem reagált a tanár urak hókuszpókuszaira, láza emelkedett és gyönyörű élményeken ment át álmaiban, amelyeket az életben sohasem valósíthatott meg. Például fejedelem asszony volt egy zárdában, ahol az apácák mind fehérruhában jártak, tengeröböl kékllett a látóhatáron és kis harang gyönyörűségesen kongott a hegyes toronyban; a zárda gyóntatója Szirmai Imre volt, amint a Nebántsvirág című operettben francia katonatiszti egyenruhában fellépett. Majd egy óra múlva ártatlan, liliumfehér hajadon volt és először megy pünköszt délutánján a Margitszigetre, a szent romokhoz, ahol annyi disznóságot követtek el a pesti nők, hogy a vén falakra nem férne fel történetük. Éppen esküdtek a kápolnában, fiatalpár térdelt áhítózza valamely szent malasztot az óbudai plébános szavaiból és kézmozdulataiból, amikor ide Alice belépett. Nyomban felismerte az ifjú párt. Csak néhány napja keresztelkedtek ki, hogy esküvőjüket szent Margit kápolnájában tarthassák, miután a zárda romjai között a nyáron át megismerkedtek egymással tetőtől talpig. Nem használt a romok hírnevének az a körülmény sem, hogy irígy öregurak elhíresztelték, hogy az ó-kövek alatt viperák rejtőznek, amelyek alig várják az alkalmat, hogy belebujhassanak az önfeledt nőkbe. Legfeljebb vigyáztak a nők, hogy vipera ne bujjon beléjük. Általában ezek a margitszigeti tájak sok nyári és őszi este szégyenteljes emléket tudják a pesti előkelő hölgyek világából. Alice csak egyetlen nyarat töltött a szigeten, de józan fejjel csak pirulva tudott visszagondolni az estékre, holdtöltekre és szeles éjszakákra. A nő élete csupa szégyen - ha valóban tudna szégyenkezni.

Másnap estére egy svábhegyi szánkóra ült fel Alice vállalkozó szellemű bankhivatalnokokkal és elzónázott végleg a Sas-utcából. Kevesen voltak a temetésén, mert ragályos betegségben halt meg. Mily kár volt érte! Tán negyedszer is férjhez ment volna! A nagybajszú hírlapíró darab ideig karszalagot viselt, mint a kamarások az udvari gyász idején. Aztán felejtett ő is. Míg Huszár Mancsi az Esterházy-utcai lovardába kezdett járni, lovagolni tanult s új barátnőkre tett szert. Sajnos, csak egy gazdag nő látogatta akkoriban a lovardát, bizonyos Weiszné, akinek az ura arról volt nevezetes, hogy koporsóba fektetve imádja nejét. Mancinak nagy erőfeszítésébe kerül, amíg áttöri a barátnők irigy falanxát a gazdag koporsós Weisznéig, de nem kell félteni Huszár Mancit.

NYOLCADIK FEJEZET, AMELYBEN A BAKONYI ÓZIKÉK PESTEN KALANDOZNAK.

Éjfél tájban tehát rövid időre üres lett a ház, a temetésrendező és Álom leülhettek végre a szalonban, hogy kedvükre beszélgessenek.

Álom így szólt a temetésrendezőhöz:

- Nem hallod a nyögéseket, jajgatásokat, amelyek szinte a föld alól hangzanak ebbe a szobába?

A temetésrendező tagadólag rázta a fejét.

- Már pedig itt valami történik. Ha nem csalódom, Natália készül megszülni gyermekét. Gyerünk, nézzük meg őt. Jó szülési fájdalmakat hallok - szólt Álom és kézen fogta a temetésrendezőt.

Egy kis udvarra hatoltak, amely rendes körülmények között madame Jella bernáthegyi kutyájának szolgált vackául. Két emelet magasságából jött ide a világosság, mint egy mély kútba. Most száguldó felhőket lehetett látni odafent, amelyek között elárvultan küzdött a sarlós hold hajólámpása. Ablakok nyíltak a magasban, amelyeken sohasem néz ki senki. Csatorna okádott a falban. Hanyag cseléd szemétje szállt alá az emeletről: szomorú világító-udvara a pesti bérháznak. Itt húzódott meg Natália vajadásában. A nagy kutya szinte megrettenve nézte a vonagló nőt és négy lábával felette állt. Panaszos, alázatos szemmel fogadta a kutya a látogatókat és nyomban kiugrott az ajtón, hogy még ezen az éjszakán sok galibát csináljon Frank Jeremiás és Neje utcájában.

Valóban úgynevezett „jó” fájdalmai voltak Natáliának. Ha megtudott volna kapaszkodni valamiben, világra hozta volna gyermekét, de így csak hentergett kínjában és míg húszpercenként csillapult kínja, kitágult szeme előtt elvonult egész élete, mint keleten játszák a falon az árnyékjátékokat.

Álom, aki olvasott a szemek szivárványhártyájának hieroglifjei között, ezeket látta:

Kis falu a Bakonyban, ahol hegynek, völgynek kanyarog az országút és a fák egyformán, közömbösen követik az országutat, mintha arra vigyáznának, hogy az véglegesen meg ne szökjön közülük. Három-négy vármegyén át ugyanazt a nótát fujják, ha a szél megindult és a skála elkezdődik a fakoronák között. Mintha ilyenkor fujnák ki a fák mindazon érzelmeiket, amelyeket a merengő őszi napokban magukban éreztek, szenvedtek, gyűjtöttek. Szél után megritkulnak a falombok, mint vihar után az ember haja. - Régi grófi kastély a városka közepén, mint emléke és titkoknak őrizője a mult időknek, amikor a négyszögletes, zsendelyes fedelű torony ablakán varkocsos hajdú kémlelte az országutat, a döngő kapualjból hajlított hátú hintók robogtak elő nagy porfelleget verve, párdücléptű paripákon hajlodoztak halcsontos derekaikkal előkelő külsejű fátyoloskalapú hölgyek, a vadkant szabadtűzön sütötték az udvarban és senkinek sem kopott el a bocsora a sok dologban. Széles diófaágakban, zsályával kevert szalmazsákon, teveszörön, csehországi vásznan nyújtóztatták úrnők lábszáraikat, amelyeket nagyon korán kikezdett a köszvény; míg a nehézlélegzetű férfiak esztendő számra ültek magoshátú székekben, tigrisbörtakaró alatt, pipamocsokkal szakállukon és bajszukon, pecsétgyűrűs ujjakon át nézegetve, amint azok mind átlátszóbbak lettek, bibliát olvastattak a vándordiakkkal, a beborozott kántort négykézláb jártatták, túlkot adtak a legnagyobb disznóság elbeszélőjének és fejcsóválva lestek ki a zsalugáteres ablakon, hogy még mindig nem porzik fel a cimborá kocsi a vasárnapi ájtatosságra mendegelő nép között. A Bánat grófok, a kastélynak az urai sohasem akartak meghalni; az öreg grófnék fiatal nőket tartottak kéznél, akiknek vérét átcsapolhatják saját ereikbe; az utolsót rugó grófok szívesen cseréltek volna a rongyos vándorlegénynyel, aki téli fergetegben, farkasüvöltéses éjen

bukdácsol a Bakony rengetegében és reggelre reméli, hogy megfagy. A halál zordon árnya félelmetesen lépegetett, éjszaka a folyosókon gyertyák lobogtak mindenfelé, bamba hajdú virradatig tartotta a szövetneket és megnyugtató volt, ha a pókhasú várnagy zörgő kulcsaival, öklöndözve, tántorogva, végigcsörgött éjnek idején a folyosón és megrángatta a muzsikáló órák zsinegeit a salonokban, amelyek üveghangon kezdték el valcerjeiket. A szél és borzadály ellen azonban nem védtek meg az öles falak, a szolgák csizmanyikorgása, a mezitlábasszolgálóleányok engedelmessége, sem a hű ebek üvöltése az udvaron, sem a kapunál fegyverét zörgető őrség, a dohos pap, akit éjszaka gyakran kirángattak ágyából, ha valakinek halálsejtelve lett a várban, sem a kirurgus, akinek kezét éjszaka úgy szorongatták, mint isten angyalát; hiába volt megkötözve a lélekharang a toronyban, meglóbálta azt a vihar, hogy hideg verejték alatt ordított a várúr... Ebben a házban töltötte gyermekkorát Natália, a grófkisasszony mellett mezitláb szolgálván, vele lépkedvén vasárnaponként a misére, a padban mellette helyet foglalt és kinyitotta ezüstkulccsal a fiókot, amelybe babonás imakönyvek voltak zárva, amelyekben csodatevő imák foglaltattak - hogy szinte bámulatos: mégis meghaltak azok, akik valamikor ez imákat gyors szájjal, szinte fuldokolva olvasták.

Natália ebben a széllel bélelt, komor estéjű, árnyakkal teli kastélyban nőtt-növekedett az ismeretlen sors elé. Vajjon mi sors várhat egy szolgálóleánykára? Megtanulja a bábaságot, hogy majd egykor kisasszonya mellett segédkezzen, ha annak gyermekei születnek - vagy férjhez megy a vadászlegényhez és egész életében künn él a susogó, sóhajtó erdőben és a szél zúgásán át férje fegyverének dörrenését várja a messzi völgyben... Szülei és rokonai nem voltak, sohasem szólt hozzá senki, a kisasszonya oly közömbös volt, mint egy deszka, csak éjszaka riadt fel a kísértetektől... Míg Natália nyugodtan aludt, mert hisz azt hallotta a cselédektől, hogy a halál csak az uraságot bántja. Télen az ablakokon zúzmarák voltak, nyáron messzire lehetett látni napfényben reszkető tájakra, fehér országutakra, pirostemplomú falvakon, erdők tengerére: amelyről tán közeledik valaki a bagolyfészek felé... Ősszel hosszút ásított az udvar, a folyosó, a völgy, a pókhálósszemű kántor, borszagú darázs álmatagon duruzsolt a zsalugáterek között, a pirosarcú vándorlegény hosszúkat lépett az országúton, Veszprémből idáig hallatszott az öreg harang hangja, a kisasszony franciául tanult egy öregnőtől és Natália hamarabb tudta a leckét, mint úrnője.

Mégis mily boldog volt ez unalmas házban, hol az öreg gróf kiskakas módjára kukorékkolt, az öreg grófné mindig lábát nézte, amelyet véleménye szerint hallhatólag öröl a szű, a várnagy éjjel-nappal részeg volt és ő volt a legboldogabb lakos a házban, a cselédasszonyok kiviaszkolt bajszú hajdúk fejére rázták a szalmát és este mindig nagy tűz égett a konyhán a vándorlegény tiszteletére, aki folyamatosan hazudott a messzi országok és városok csodáiról!

Ezután következett a vajudó asszony emlékezetében Pest. Egy palota a Múzeum-kert környékén, amelyhez örökség folytán jutott a Bánat-család. Gyorsan költöztek ide, mintha a halál elől menekülnének. Mózes-szakállú, földigérő bundás öreg kapus áll a lovak fejéhez, amíg a vendégek a batárban elhelyezkednek. Őszi kert a palota mellett, amelynek vasrácsain át idegen, sohasem látott embereket lehet észrevenni. Szőnyegek, amelyeken nem hallatszik a lépés, különös csengők. Ajtónagyságú ablakok. Színes üveggel fedett világos kővel kirakott udvar, amelyből jobbra-balra nyílnak a tánctermekek és kisszobák. Szökőkút küldi magosba fénylő sugarát. Csodálatosan széparcú férfiak és nők aranyrámás képei a szobákban. Oszlopos menyezet alatt alszik a grófnő. Széles íróasztalánál ül naphosszat a gróf és a titkos fiók után keresgél. A kisasszony az ablaknál ül és Henriket nézi, aki a Múzeum-kertben áll, áll naphosszant galambszínű nadrágban és fehér mellényben. Ősz. Henrik láthatólag fázik... De hiven kitart a múzeumkertben.

Ismét „jó” fájások kezdődtek, a vajúdo nőnek kifordult a szemfehére, úgy erőlködött, mintha egy hegyet kellene eltolni helyéről és nem tudott mást kiáltani, mint azt: „Üdvözlégy Mária, malaszttal vagy teljes...” Ezt olyan gyorsan mondta, mintha evvel a mondással egy örökös bűvkört vonna szegény vaczka köré és a bűvös mondáson nem tudnak áthatolni a szűrő, tépő fájdalmak, Éva lányainak bús öröksége a mindenható természettől.

Gyorsan, olvasószemek módjára peregtek tehát a szavak a vajúdo nő ajkáról... Sajátságos, hogy kisgyermek kora óta nem jött szájára ez az imádság. Míg most a fájdalomban vergődve: bűvösek és csillapítók voltak az imádság szavai. S így csakhamar szűnt is a gyötrelmem és újabb képek tüntek fel Natália emlékezetében.

Nyárfasor, amelyen átsárgul a napsugár, messziről piros- és zöldkabátos, fehér lengő szoknyás nők krétaharisnya lábai közelednek, mint a gyönyörűséges reggel. Szürke ló pókos lábai alatt porzik az út és helyesen, könnyedén gurul a kis lóvonat. Fehérszemű fekete kis kutya céltalanul szalad. Régi szivattyúskút mellett nagyfejű szomorú fűz áll. Mohos, vadszöllős, ódon kastély törött ablakából mélabús öregember néz. A fehérlepke még együtt szálldos a fák régi aranypénzhez hasonlatos leveleivel. Reggel, a Margitszigeten. Itt várja a kisasszony Natália társaságában Henriket. Henrik megérkezik, letérnek a rendes gyalogutakról, ahol „ismerősökkel találkozhatnak” és az elhagyott Dunaparttra mennek, homokbuckák, öröké locsogó töltések, mély gödrök, az életből száműzött kavicsok, alvó bokrok közé. Túlhan Buda, a Rózsadomb villái oly előkelően állnak a zöldfák között, a párázatban, amely a folyóról emelkedik, a tréfás báránnyelűk alatt, mintha ezekben a házakban nem ismernék a szomorúságot és a gondot az emberek. A piros napernyős verandák mögöl naphosszant zongoraszó hangzik, régi kis valcerek, amelyekre pufók, angyalfejű gyermekek lejtnek. Henrik felolvasta „legújabb versét”, amelyre még emlékszik Natália. Így hangzott:

Jerünk a völgybe, túl a réten,
A zúgó, vén malomhoz át,
Nézd, nézd, előnti földön, égen
Az est, áttetsző bíborát,
Kis ablakod, mint tűzgolyó ég,
Sugárcsík reszket a tavon,
Fehér sziklán nem harmatos még
A sarjú... jer, jer angyalom.

A várkisasszony és hű komornája olyan járatlanok voltak a versek országában, mint a Bakonyból Pestre tévedt őzikék. Honnan is tudták volna, hogy a verset Henrik, mint annyi poéta: orozta, még pedig egy Tennyson Alfréd nevű angol úriembertől! Régi nóta - mindig így volt a világon - hogy a vers nem annak érleli gyümölcseit, aki fabrikálta, - hanem valaki másnak, aki csak messziről hallja a tilinkó szavát a holdvilágos éjben vagy estalkonnyal véletlenül elhalad a kis házikó mellett az erdőszélben, amelyben gyönyörűen hegedül és énekel egy vak ember...

A bakonyi őzek, amint őket Henrik úr nevezte, máskor is elszökdöstek Henrik hívására a múzeumkerti palotából. Nem voltak még elég ismerősek a fővárosban és Henrik nélkül mindenesetre eltévedtek volna. Sokszor oly unalmas volt a néma palotában, ahol mindig finom és illedelmes volt az élet, mint egy nevelőintézetben. A kontesz tizenhat esztendő volt és Natália, kis cselédje tizenhét: de együttvéve nem volt annyi eszük, mint egy kapukilincsnek. Henrik régi rossz regényeket mondott el nekik, bátran és bőségesen hazudott hős tetteiről, haját hátravetette és úgy tüntette fel magát, mint a legboldogtalanabb fiatalember, akire csak kín és gyötrelmem vár az életben, - mert hisz kis barátnői nemsokára elhagyják. Ha

kevésbé ügyeskedik vala Henrik, akkor is könnyen elbánik a két falusi kisasszonnyal. De nagy segítségére volt műveleteiben Palacki nevű egyén, aki már nem volt fiatalember, haja rozsdás és kopott, mintha nagyon sokat dörzsölte volna egy vén ruhakefével. Kockás ruhája volt, nagy cipője, óráját mindig oly izgatottan nézte meg, mintha elkésne valahonnan. Kezét, karját egyszerre mozgatta lábaival, amint valami messzi cél felé lóholt. Tudta mozgatni kerek szalmakalapját a fején, anélkül, hogy kézzel hozzányúlt volna. Olyan szavakat használt, amelyeknek értelmét a kisasszonyok nem tudták. S első kérése az volt, hogy a kisasszonyok nézzenek körül a házban és ha találnának régi szarvasbőr gamáslikat, kesztyűket, nyakkendőket, amelyeket az öreg gróf úr már nem használ, ő nagyon szívesen viselné e ruhadarabokat. Palackinak mindig kellett vinni valamit a találkozókra, mert mérges, elégedetlen és szóotalan volt. Igen nagy becsét tulajdonított az idejének, mert sohasem akarta hiába tölteni. Éjnek idején macskanyávogást utánozott a múzeumkertben: erről értesültek a kisasszony és komornája, hogy Palaczki és barátja a ház körül tartózkodnak. Később Palaczki nem elégedett meg avval, hogy csak kívülről vegye szemügyre a palotát. Titokzatos tervet szőtt, naphosszant törte a fejét, levett kalappal sétált és bólongatott... „Nincs értelme így az egész históriának. Meg kell szöktetni a hölgyeket!” mondá egyszer Palaczki, midőn Ó-Budán sétáltak a hajógyár körül és Palaczki többször elvált a társaságtól, hogy egyes kiskorcsmákban „egy percre” beszaladjon, megnézze, hogy friss-e a ser vagy hideg-e a spriccer? „Meg kell becsülni a szerencsét.” „Ki tudja, mit hoz a jövő?” „Csak egy napig tart minden botrány.” „A szülők szíve puhább az írósvajnál.” Ezek voltak Palaczki rendes mondásai, aranyigazságok, amelyeket olyan fontoskodva mondott, mintha ő találta volna ki. S elkérte a kerti kiskapu kulcsát (amelyre a lányok kijárni szoktak) s a kulcsról másolatot készített. „Sohase tudhatja az ember, hogy mire jó, ha kulcsa van...”

... Az éjszakák álmatlanok és rövidek voltak. A kislányok az ablakba könyökölve nézték a kertet és a fák mély szoknyáiban szellemeket láttak. Éjfél felé szél rajzolgatta különös, bűvös halotti mesemondásait a szökőkút vízére. Nagy lompos kutyák mutogatták szürke hátukat, amint végig kalandozták a kavicsos utakat és tizszer is megszagoltak egy dézsát, amelyben babérfa állott. Éj: rejtelem. Az út sötét, a szél kitartóan dolgozik, mint egy jó munkás, - vajjon mi történik mostanában a bokrok sűrűjében, ahová nem lát emberi szem?

Nem mertek elaludni esténként a kontesz és cselédje, - hátha valami történik odakívül a kertben, amint behajtják a zöld zsalugátéreteket... Hátha akkor jön ki a bokrok közül a mezítelen ember, aki majomfogással felkuszik a vadszőlő indáin, - hátha láthatóvá lesznek az árnyékok, amelyek úgy suhannak el a néma ösvényeken, hogy csak egy pillanat ezredrészig láthatók s hátha megszólalnak odalent a piros muskátlik, búskomoly vadrózsák s egyszerre mondani kezdik élettörténetüket? Éj: fiatal örült királyoknak kellene hátul összefont kézzel járkálni a kertben, magossarkú, apró virágosszoknyájú, puderes grófnőknek kellene téveteg mosolylyal, elbágyadva kilépni a lugas hosszúujjú lombjai alól - és itt nem történik semmi, csak szél int és nagy messziségből hangzik egy vágató bérkocsi, amelyben boldog emberek bizonyosan az éjjel gyönyörei, párfőmjei és trikós hölgyei után vágatnak, akiknek testhezálló ruháik alatt világosan látszik a kagyló, amit a nők az örökös tengertől kaptak ajándékba... A lábujjhegyen álló, éjféli kertbe, a sántikáló szélbe, a titokban, senki által meg nem lesett órákba, a magának játszó szökőkúti tóba, az önfeledkezett falombokba, nyúlként elnyúló gyalogutakba, régi grófnők méltóságteljes és könnyes lábnyommal jelzett, melánkólikus filagóriájába (ahol a grófnők önmagukat és sorsukat keresgették a regénykönyv lapjain) - úgy nézett tágult szemmel a két nő, mintha most ütne valahol az óra egy távoli toronyban, nagyot kondulva, visszahangozva, visszavonhatatlanul, amidőn sorsuk véglegesen eldőlt a földön. Ámde Palacki és Henrik nem jöttek.

... Ők csak Palaczkit és Henriket várták mindig és eszükbe sem jutott, hogy más tennivalója is van a hölgyeknek a világon. Hogy lehet páva módjára ülni hintó kékpárnáján fehérkalapban

és párizsi szökén, lilafátyol alatt és szívfájdalomra való gyöngéd tekintettel; lehet fehér-ruhácskában és angyaltiszta cipőben andalogva járni sétautakon; kivilágított hajók nyugvószékében hallgatni férfiak gyötrelmes szenvedéseit; ruganyos lábbal nyerges lábfejjel, mint a boldog tánc: ellépkedni megásott sírgödrök mellett az udvarias lovag karján - randevún a temetőben -, ahová délután egy gyermekágyban meghalt asszony koporsóját engedik le az előkészített köteleken s a nő még édes csókját sem válthatta csecsemőjével, akiért meghalt; lehet a trapézon hintázni kifeszített lábszárral, mint a szitakötő, könnyedén és lehet páholyban ülni pirosrafestett fülben hideg, szikrázó kővel és legyezővel inteni a földszintre reményt, vagy reménytelenséget; lehet pezsgős poharat habkehely karcsú derekán rúgni francia sarokkal és tajtékos szájjal kapni férfiak hazug szája után; lehet lehorgasztott fejjel menni Ó-Budán, midőn megszólal a litániára hívó kékszínű harangszó és apró ablakokon át látni a mellbeteg varrónőket, akik szerelmes levelet írnak annak, aki éjszaka teli torokkal, borbély módjára énekelt az utcácska közepén... lehet... csak Palaczkit és Henriket várni és ebben telik el a nap s ebben az éjszaka... Mit tudják a nők, akik nagy kalappal, fehérkesztyűvel, talpig virágos selyembe öltözöttek, míg infánsnőt jelképezve könnyedén ásítanak a bikaviadalon vagy hanyagul, fitymálva, kesztyűs kis kezükkel alig érintve nézegetik a drága kelmét, amelyet a kiviaszkolt hajú boltos legény választékos szavak kíséretében eléjük rak -, mit tudják a nők, amíg lábuknál önfeláldozó barát térdepel, lázmérővel s papucsban topog rosszálmuk felett a jámbor s jótékony férj, reggel gyermekük mosolyog arcukba, mint a nap Andaluziában -, hogy mit jelent az: szenvedni szerelem miatt.

Tudniillik: mióta Palaczkai vette át az ügyek vezetését, a bakonyi őzikék korántsem részesültek annyi figyelemben és költeményben, mint annakelőtte. Palaczkai egyetlen költeményt sem lopott kedvükért. Sőt többnyire olyan dolgokkal mulattatta a kisasszonyokat, amelyet azok jóformán nem is értettek. Így például egyszer a borokról tartott előadást Palaczkai:

- A boroknak éppen oly különböző nevük van, mint az embereknek. Ha egy embert Érmellékinek vagy Hegyaljainak hívnának: nem lehetne róla rosszat feltételezni távolról sem. A neveknek szaguk van, amelyek nyomban megütik az ember orrát, amint hallja őket. Lehet-e elképzelni egy embert, akit például Bakatornak hívnak: valamely vérszegény, életunt alakban, halotti fehérharisnyában és papírszínű füffel? Ellenkezőleg: életerős, vérpiros, harsogó hangú és nadrágszíjjukkal bíbelődő emberek jutnak eszünkbe, midőn egyes tájakról hallunk, ahol a jó borok teremnek. Azt hisszük, hogy Tokajban zöld pecsétviaszkfejű, piros és aranyfelírtos derekú, aszúborosüveg alakú emberkék sétálgatnak az utcán, - pedig, ha Tokajba érünk, csak öreg zsidókat találunk a Tiszaparton. Vagy vegyük például Mádot, Szerednyét, Tarcalt. Messziről úgy látszik, hogy itt minden ember füstös attól a füsttől, amely a pincék szelelőlyukán szivárog ki, odabenn kormos lámpa vagy izzadt mécs világít, füstölt kolbász vagy oldalas megy nagy falatokba az emberek bajusza alá, csorba pohárból bort öntenek a gégejükre és nincs is szegény, vagy boldogtalan ember Mádon. A bor hatása alatt az emberek mindig Rákóczi Ferencről beszélnek, akinek itt nyúltak el messzeterjedő birtokai és az ungvári pincékből jövet: tárogató hangzik a hegyoldalban; sőt képzelődés szerint nyergeslábú, piros topános, pávabüszke Zrínyi Ilona-maradékok sétálnak az esti korzón. Vagy például Badacsonyi borát kóstolgatja az ember bús magányos délután egy sötét kis ivóban, - nemde eljön hozzá látogatóba a püspök keresztjével megjelölt hegy, a szigligeti öböl és a messzi fehérlelő országút, amelyen a kopasz Kisfaludy úr bricskája zörög a házi perpatvarok előtt a pincébe?.. És bár nem nagy kedvelője vagyok a balatoni borvidéknek: sohasem tudtam megindultság nélkül szájamhoz venni a magos, meredek, badacsonyi csúcs közelében fekvő Ányos-szőlő borát, sem Csopak szőke, habléány taposta nedvét... mindig messzi, régmúlt Anna-bálok izzadt leányderekai, libegő harisnyakötői és fehér sarkaikon ügyesen forduló bokái látogattak meg és dalárzók, éji zenészek, holdas nők jöttek az ablakom alá, a zsalugáter mögé... A vereshasú bunyevácok, szőke verseciek vérsötét bora se volt az én mindennapi

italom, a forróság, a férfias pír, a bikavér, amely előntött a borok fogyasztása alkalmával: szuronyként villanó szemű nőket, a fehér arcfesték alatt hevesen tüzelőket, tigriskarmú menyecskéket, lihegő vállú és keblű, lázt és tüzet lehelő ajkú fiatal s koros asszonyokat hozott magával, mint a déli szél a tűzijátékos vihart. Sohasem voltam kedvelője a vágyában önfeledten ordító szerelemnek, mindig csak csendesen szerettem mendegélni girbe-gurba utcákon, kis házak eresze alatt és loppal megnézegetni a nőket, ha azok nem sejtik, hogy lesik őket. Ezért inkább könnyű, őszi fényként sárguló, nem nagy ünnepélyeset kedvelő, Parád és Szolyva vizével szívesen barátkozó kertibort öntöttem koccintgatáshoz szokott kis poharakba és hosszant, nagyon hosszant elüldögéltem a bor csendesen duruzsoló mesélgetései mellett... Öreg szilvafa tűzének kesernyés füstje kanyarog a diófa alatt, bográcsban tündér rotyogtatja az apróra vágott gulyáshús levét, a só és asztalkendő fehérük az ősülő fűvön és bábaszarka billeg a szőlők homokja felett a karón, a kiáltás, a dal oly hosszant hangzik, mint a messzire nyúló nyugodalmas élet és csak lustán mozdítottam meg a szememet, ha gömbölyű szolgálók kapaszkodtak repkedő szoknyáikkal a fejem felé, az almafára... Inkább az ősapám, meg más dohos vének jutottak eszembe.

Így beszélt Palaczkai és a kisasszonyok bizony nem igen méltányolták a Palaczkai szavaiban rejlő költészetet. A fiatalság bambaságával csodálkoztak, hogy a kopaszodó, öreges Palaczkai még szerelemről merészel beszélni. Ők még azt hitték, hogy a férfiak bizonyos korban, kopaszra vagy megszakállasodva vagy megöszülve: lemondanak a szerelemről, mint valamely fiataalkori könnyelműségről. Nagyon csodálkoztak tehát, ha némely sétáikon, amíg Henrik kiskutya módjára előreszaladt, mintegy a bástyasétány felett lógó holdvilágot akarván megragadni, Palaczkai hirtelen átkarolta a két leányt és úgy megszorongatta őket, mint a diót és mogyorót. A kontesznek a derekát fogta s kis szállodába csalogatta őket a vízivárosba.

Míg egy napon a háznál, hol Natália szolgált, észrevettek valamit, kifizették és kidobták a hűtelen komornát s többé soha sem volt szerencséje a kiskonteszt viszontláthatni. Henrikhez menekült tehát, aki az első napokban meglehetősen örült is gyenge fiatalságának, valamint annak, hogy néhány ősz hajszálat fedezett fel Natália hullámos hajában. Henriknek azonban mindig máson járt az esze, mint amin kellett volna. S Henrik néha elment Ó-Budáról és napokig bezárva felejtette Natáliát abban a kis szobában, amelyet itt béreltek. Natália étlen-szomjan várta szerelmesét, a függöny hasadékán át megfigyelte a járókelő embereket, görbe testtartású, gondterhelt óbudaikat, bóbítakalapú asszonyságokat, fésületlen lányokat, földön mászkáló gyerkőcöket, kapuk alatt hosszadalmasan tereferélő vénasszonyokat, („vajjon miről tudnak olyan sokat beszélgetni, amikor a tél biztosan elviszi őket?” gondolta magában Natália). A bezárt szobában hallotta litániára megkondúlni a harangokat; látta az ablakon át a sekrestyést kék szoknyájában, összefont kézzel mendegélni, de hirtelen megállott, ha kövér asszonyt látott elhaladni és ájtatos szemeit felfordította; a Flórián-szobornál szabadságos katonák dévajkodtak, zsebredugott kézzel állott a csirkefogó, papagály totyogással mendegélt az öregasszony, míg a fiatal lányok, akik a Flórián-téren feltalálhatók, többnyire lovaglópálcával a kezükben sétálnak, amely jelvényt barátjuktól, az óbudai tengerésztől kérték kölcsön; ah, hányszor elnézte Natália bezárt szobájából a helybeli nők élnivágyó kedvét, tolakodó mohóságát, szerelemre, ruhára, cipőre, harisnyára vágyakozó szemét, amint bőven látogatták Zérus Aladár tánciskoláját a sarkon és az óbudai korzón végiglejtettek, frissen, mosolyogva, kacarázva, mintha nem is ama kikötő mocskos, hallatlanul szennyes, meseboldogtalanságú kis házikóiból jöttek volna a girbe-gurba mellékutcákon, hanem egyenesen Szevillából vagy Nápolyból. Amíg a kis házak bedőlt kéményei a gondban, aggodalomban, szerénységben megható gyávasággal füstölögtek az esti égbolt alatt, hajósa karján a rövidruhás leányzó elbizakodva vetette hátra fiatal fejét, amelyen a haj azért volt megnyírva, hogy mindennap ne kellessen fésülni; amíg a szajkó-lármás, szórakozás-, alma- és nyalánkság-éhes fiatal hölgyek a frakkjában és bazár-szentimentáлизmusában hódító Psilanderért, az egykori

moziszínészért, vagy legjobb esetben egy kézzelfogható tengerész altisztért rajongtak; hangjukkal, elevenségükkel, mozgó derekukkal, harisnyátlan félcipőjükkel, lengedezésükkel és zsemlye egyformaságukkal felkopogták a zsidótemplom környékét: - a legutolsó követváltás ringy-rongy plakátmaradványaival díszített deszkakerítések mellett öreg koldusokként, vén papucsokként, ócska télikendőként, szürke, szemétdombi kályhacsövekként vonultak hazafelé szüleik, inarogyott apák és anyák, akik bár egész életükben mostak, maguk mindig a legszennesebb ruhában mutatkoztak. És ezeknek az embereknek az ajkáról mindig csak a nyomor üvegcserepes, szakadtcipős, másvilágias siránkozása, rikácsolása, dühe hallatszott... S többnyire a balta tompa fokával agyabugyálták el a kisasszonyokat, ha azok későn jöttek haza a tánciskolából vagy a Flórián-tér nagyszerű korzójáról...

Ilyen volt az utca, a táj, amelyet a függöny mögül meglapulva nézett Natália és még nem tudta, hogy milyen sors vár rá.

Hirlapírók jöttek látogatóba Henrikhez... természetesen: fiatal hirlapírók, akik ebben a megbízhatatlan és nem mindig szinpátikus szakmában legfeljebb az ujoncságig vitték. Nagy hajuk volt, arcukat borotválták, nagy gallérjuk volt, a legutolsó divat szerint öltözködtek: megannyi amerikai sportfiúk, rövid pipát szívtak, egymástól cigarettát kértek, hozomra kártyáztak és az ablakfüggönyt pusztán kedvtelésből leszakították; igen okosoknak látszottak, különös nyelven beszélgettek, mint a zsebtolvajok és Henriktől azt kérdezték, hogy miért nem árúsítja ki dugott portékáját, amikor elég jó ára van a csirkehúsnak. Büknek, Halnak, Méhnek, Ákácznak hívták őket és minden ok nélkül lármát csaptak, mintha örökös, meg nem szűnő versengés volna közöttük: ki tudja a legcinikusabbat vagy a legocsmányabbat mondani... Egyik azzal dicsekedett, hogy a nagyanyjával volt szerelmi viszonya, a másik színésznők rosszszagú pendelyéről értekezett, a harmadik a zsidókántor szentéletű feleségét vetköztette mezítelenre: „fiúk, olyan tréfli lábakat még soha sem láttam”. A negyedik, egy kis fiú, mintha az aszódi javítóintézetből tegnap szökött volna meg, azt fejtegette, hogy ő csak gazdag, öreg, lehetőleg üzletes asszonyságok ismeretségét keresi, akiknél a pénzesfiókkulcs megtalálható a szoknyarácok között.

KILENCEDIK FEJEZET, AMELYBEN DUBLI ÚR LETESZI A GARAST.

Az ötödik, egy őszhajú, fogatlan és megjelzett arcú betyár, a következő történetet mondta el az estén, amikor Henrik vendégül látta magánál a társaságot:

- Én csak a rabnőket kedvelem; a börtönviselt nőket... Igaz, hogy kovászszaguk van, de kovász nélkül nincs kenyér...

- Ó, vén lator, tán az anyagyilkos Haverda Mariskáról akarsz elmondani kalandokat, aki a pesti Emke kávéház legünnepeltebb hölgye volt kiszabadulása után? - kiáltott közbe egy mindentudó.

Az őszhajú fitymálva legyintett:

- Mariskából a sajtó csinált nagy nőt. Én soha sem szerettem azokat a nőket, akik a hirlapírók ismeretsége folytán emelkedtek ki a névtelenségből. Igen hosszadalmasan gyógyítható, úgynevezett szerelmi betegségeket kaptak a kollégák már az írónőktől, színésznőktől és a többi hölgyektől, akiknek nevét oly gyakran olvassuk az ujságokban. Véleményem szerint az úgynevezett hírneves nőkkel csak azért érdemes fenntartani a barátságot, hogy az ember alkalomadtán üzletet kössön velük.

- Miféle üzletet gondolsz, Dubli? - kérdezte Henrik, mint házigazda.

A Dublinknak nevezett őszhajú fiatalember olyan messzire nyújtotta el sovány lábszárait, amint a kis szobától kitellett. Bizonyos megvetéssel nézett végig a kérdezőn.

- Jó üzletet! - felelt, alig hangsúlyozva a szavakat. Rendes, jó üzletet, apám, amit már az öregek tanácsoltak a szárnyrakelő ifjaknak: vágd el a nő nyakát és hosszú életet élhetsz a földön. Szentistván napján, mikor még kéjvonatok jártak Magyarországon és a föld népe retúrjeggyel utazott a vasúton: mindig bemutattam egy-két primadonnát, a drámától vagy az operettől vidéki ismerőseimnek, hogy elvágják a nyakukat.

- Öld meg a nőt! Igaza van Dublinknak! - kiáltozott nevetve, rikácsolva, zajongva egymás nyakába borulva a vidám társaság és Henrik zavarában lesütötte a szemét.

Dubli, az őszhajú fiatalember mindig részeg volt egy kissé, - csak akkor tudott elmenni kirándulásra Pestről, - például Óbudára, - ha előbb jól teleitta magát - és a kirándulásról ismét ködös fejjel, a vidéki élet gyönyöréről álmodozva tért vissza Pestre. - A siker, amely szavait kísérte, felháborította és így szólt:

- Többet mondok. Nem csak egy nőt kell megölni, hanem valamennyit. Nagyon csudálkozom Henrikünkön, hogy még mindig nem hívta meg vendégségbe azt az ezüstsétapálcás, fekete szalmakalapos, mindig található fiatalembert, aki Pestről Délamerikába szállítja a húskonzervet. Jöttömben, jártamban annyi dologtalan, céltalan fiatal hölgyet láttam sétálni itt Óbudán, hogy csak Wintersteinra gondolhattam egész utazásom alatt. Mért nem jön ide Tétkövi? Ezek az unatkozó, alig méltányolt hölgyikék igen jól betöltenék hivatásukat például egy buenos-ayresi konzerv-gyárban, míg itt elsenyvednek, gyereket kapnak, sok verésben részesülnek és boldogok, ha egy külföldi honosságú vasesztergályos végül feleségül veszi őket. Ah, hány font sterling, valódi jó Viktória-arany vész kárba évente Óbudán a műveletlen mozi és az izzadt tánciskola miatt! Öregségemre majd felcsapok húskereskedőnek. Mi lehetnék többé egyéb, miután nők kitarottja már nem vagyok? Mily kár, hogy lassan leszorulok a legférfiasabb és a legkomolyabb pályáról, mint öreg katona a becsület mezejéről. Nekem sohasem kellett attól félnem, hogy a nők megcsalnak, kijátszanak, pénzemet másnak adják... Mert sohasem szerettek a nők.

Miután a fiatalabb hírlapírógárda már többször hallotta Dubli úr egyéni élettörténetét s ezenkívül is az a jószokás uralkodott e társaságban, hogy senkit sem hallgattak meg, ha egyénisége dícséretébe kezdett, - jeleket adtak: kézzel és szemmel és tünetőleg nem figyeltek, - Dubli úr jónak látta, hogy a rabnőről kezdett történet fonalát felvegye, mert azt hitte, hogy e sikerült elbeszélés nyomán némi elismeréshez jut társaitól:

- Történetesen Margitnak hívták, mint a legtöbb nőt Pesten... Az embernek nem igen jutnak eszébe e név szagára királyi udvarok, legfeljebb a Dob-utca citromos és sajtos boltjai, leszegezett ládák magazinok környékén, gyermekfej nagyságú lakatok pincéken, kis udvari lakások, ahol fekete szemű, fehérnyakú, süteménybőrű, sűrű és hosszúhajú leányok a fehér szoknyácskáikat mossák, vasalják, harisnyát teregetnek este az ablakpárkányra és korán reggel bekrétázzák a fehér cipőjüket, hogy egy vasárnapig, vagy szombatig oly lebegve, frissen éljenek, mint a fehér lepkék... Kalapos műhelyek és irodák izzadtságát lemossák testükről és oly boldogan szólal meg szájukon a hang, mintha ujjá születtek volna. Az én Margitom se járt a jezsuiták vöröshasú templomába, hanem Munk és Dávidsohn irodájába.

- Elcsábítottad? - kiáltott közbe egy ragyás fiatalember, aki oly vehemensen ragadta nyakon Dubli urat, hogy annak torkán akadt a lélekzet.

- El, - felelt fuldokolva.

- Akkor elég, - folytatta diktátori önkénnyel a kis ragyás. - Ebben a társaságban csak olyan történetekre vagyunk kíváncsiak, amelyekben a nők csábítják el a férfiakat: szabadon, az életből ellesve... Fogd be a szádat, ha nem tudsz egyebet rossz novelláidnál, amelyeket visszaadott a Journál szerkesztője.

- Halld tehát történetemet, - kiáltott Dubli, miután a kis hörcsögöt lerázta nyakáról és szemeit ismét Natáliára függesztette, mintha az ő tiszteletére folyna az egész előadás. - Margit valóban nem az irodába járt, hanem a Párizien című mulatóhelyen virágot árult. Ezek a mulatóhelyek még a millenáris kiállítás idejéből maradtak Pesten, gazdag vidékiek és szórakozó idegenek részére „fenntartva”... Akkoriban jómódúak voltak itt a hölgyek, a kiállítás után azonban elszegényedtek, lerongyosodtak, mert a pestieknek nem volt annyi pénzük, hogy bőségben eltarthatták volna őket. Mint egy csődbejutott, vándorlásában az országúton rekedt menaszéria maradt itt Pesten az exotikus nők társasága, amelyeket a világ minden részéből verbuváltak a fővárosba. Voltak itt valódi floridai néger táncosnők, akiknek oly szíjjas, inas lábuk volt, mint a vadmadaraknak és kicserzettek voltak, mint ócska tánccipők. Egy-két dalt, egy-egy különös táncot hoztak hazájukból, a cukorültetvényekről, végig vándorolták Európát, fásultan, üzletszerűleg gunnyasztottak a „londoni vásáron”, amíg vevő közeledett, megcsörgetve aranyait és ezüstjeit. S ők ekkor hirtelen felemelkedtek és futottak, mint a fekete gémelek szárnyrakelésük előtt... Itt voltak ama párizsi szubrettek, akik olyan soványak, mint télen a seregélyek. Folyton beszéltek férfiismerőseikhez, ezerféle dolgot tudnak kérdezni és mondani, különös gráciával mosták meg a vérzőfejű embert, akinek bajját ellátták a táncmultság hevében, aztán gyorsan, madárscapatként elszállottak Szokásuk volt hamis szőke kontyaik alá dugni az ajándékba kapott bankjegyeket... Az angol-lányok, megannyi angóramacskák pedánsan és jól betanúlva elvégezték tennivalójukat a szinpadon. Itt hódított „Balkán csillaga” hamis ékszereivel, bágyadtan nyujtózkodott az amerikai hosszú hölgy, Szevilla kiküldötte narancscsal dobálta a férfiakat és papagály módjára rikácsolta spanyol szavait, amelyeket a férfiak bután ismételték, a pesti sánzonettek viszont a disznókodásban vetélkedtek. Arcképük ma már úgy elhalványult, mint a fáradt emlékezet. Furcsa, hogy itt-ott, a világ különböző sarkaiban, városaiban éldegélnek öregasszonyok, akik egy-egy éjszakámat megédesítették... (Sajnos, olyan nők nem fordultak meg az etablizmánban, akik másnap térdigérő fehér ruhácskában, (a derékon mászival) a szentimentális regények rövidre vágott hajával, lelkesen és boldog odaadással olvasgassák fehérfedelű könyvből regényem különböző tételeit... még pedig vőlegényüknek,

akik szorosan, magosra húzott nadrággal, keresztbe vetett lábbal, fodros hajjal és áhítatos arccal hallgatják kedvesük folyamatos olvasmányát, ... még pedig a Margitszigeten, egy magánosan álló, későn érő s leveleit korán hullajtó nyárfa alatt, egy padon, miközben augusztus végi délután van, aranyhalmokat sepertek a tótlányok a fák lehullott leveleiből és műveimben oly boldogan s boldogtalanul jön elő az őszi időszak leírása, lefestése, értékelése, mint az élet célja... Ez a magányos, késői és korai nyárfa én voltam, amely az egykori József főherceg villájának közelében állott és mindig az én korán hervadó életemet jelképezte már nyár közepén sustorogva elszálldosó, búcsúmondó gallyaival, faleveleivel... Korán megvénült délcege dalia volt ez a fa, aki gyorsan, az örömei teljében kezdi hullongatni zöld ifjúságát. A szél mindig úgy járt-kelt lombjai között, mint a bölcs gondolatok az öregedő férfiú fejében. - Tehát soha sem olvastak fel műveimből az ódon kastély környékén.)

Margit magyar származású hölgy volt, belém szeretett, lerészegedett s ilyenkor mindig a Dunába akarta dobni magát, alig birtam utolérni a téli hajnalokon a zajló folyamánál. Hányszor végigszaladtunk a városban, mulatság, bál után, ki a Dunához, miközben ő eldobálta erszényét, téli kabátját, kalapját, hogy könnyebben menjen a végzetes ugrás. És hányszor gondoltam én magamban, mint fiatal író (míg ő az öngyilkosság gondolatai, rohamai, örületei között vergődött mellettem az utcán), hogy egykor kényelmes öreg úr leszek, zöldernyős lámpa mellett és papucsban, piros bort szopogatva, a kályhatűz duruzsolása mellett, végtelenül csendes éjjeleken: majd papírra vetem Margit szomorú történetét... Kövér feleséggel áld meg a sors, aki későn kel és korán lefekszik, nem ellenőrzi az ivateket, amelyeket tollvonásaimmal megtöltöttem - s így bátran zenghet az emlékezés lantja Margitról, aki azóta szomorú fűzfa lesz egy dunamenti község temetőjében. A molnár a legnagyobb városban is a lisztörölő malmok kéményeit veszi először észre; az író boldogtalan vajúdásában, negyvenfokos lázában sem gondol egyébre, hogyan lehetne ezt mind papirosra vetni! - Kis gyerekek gajdol, rugdalózik a szomszédban és hosszúszerű pipa mellett nem sietve, de meggondolva írom meg szegény Margareta élettörténetét.

Ámde nem így Margit... Ő valóban szeretett engem, gyengéden és vadon, levegője és vize voltam, nem tudott nálam nélkül aludni és fészülködés közben tükréből hátranézett, vajjon a háta mögött vagyok-e, mert vajjon érdemes-e fészülködni az én távollétemben? Egyszer a fejébe vette, hogy el fogom hagyni... Van ez így néha szerelmes nőknél. Álmodta vagy megérezte: elég az hozzá, hogy napról-napra hevesebben gyötörte a fájdalom az elválásunk miatt. Most már egy percre sem szabadulhattam tőle. Már régebben együtt, - nála laktunk, együtt aludtunk és ettünk; és napközben kikérdeztem a leckét a kis öccsétől, aki a polgári iskola második osztályának a növendéke volt. (Ha jól emlékszem: Alfrédnak hívták a kis árvát; míg Károly, aki már tizenötödik évét is betöltötte, a villanygyárban inaskodott.) Így éltünk négyesben. A fiúk az egyik szobát, mi a másikat laktuk. A gyerekek Dubli bácsinak neveztek, cigarettát és sört hordtak és Alfréd, mint egy kis végrehajtó járkált barátaimhoz kölcsönkérő, esdeklő leveleimmel.

Egy napon, Palaczkinak is irtam, - hogy az ördögbe jutott eszembe ez az alávaló fráter!

Palaczkai nem küldött pénzt, ellenben személyesen megjelent, ravasz szavakkal kereste bizalmunkat és reggel együtt jött velünk haza a Párizien című mulatóhelyről, a kanapén vetettünk neki ágat és Palaczkai ezzel beköltözött.

Ebben az időben némi hasznát vettem Palaczkai barátságának, mert őt küldtem hajnalonként Margit után, amikor az hirtelen rohanni kezdett a havas fergegben, a hajnali ködben: a Duna felé. A kövér Palaczkai majd kitörte a nyakát, amikor a fürge, gyorsjárású, önkívületben száguldó kis teremtés után vetette magát; s mindig sikeresen elcsípte a Dunaparton.

Mért nem hagytam ott Margitot?

Vannak kérdések, amelyekre az ember nem tud felelni.

Úgy látszik annak így kellett lenni, hogy már korai ifjúságomban, tizenkilencesztendőskoromban megismerkedjek az életnek olyan furcsaságaival, amelyeket a legtöbb férfi élete végéig sem tapasztalhat.

Ismétlem: Margit, mióta fejébe vette, hogy elhagyom, egy pillanatra sem engedett el szoknyája mellől. Pénzünk természetesen gyorsan elfogyott, Palaczkai hallatlan étvágygal evett és ivott és a gyermekeknek új téli ruha kellett. Miután én nem léphettem ki az utcára sem többé, - sőt a mulatóhelyen is jelen kellett lennem esti tiz órától reggel öt óráig, amíg a bál tartott, midőn is egy sarokasztalnál ültem, közel a zenéhez, sört fogyasztottam Palaczkai társaságában, midőn is szerfelett irigyeltem Palaczkait, hogy néki meg van engedve, hogy a mulatóhely hölgyeivel dévajkodjon, velük tréfálhasson a maga módja szerint, míg nekem pillantást sem volt szabad vetnem egyetlen hölgyre sem, Margit mintha lesett volna a távolból: nyomban megjelent és úgy villogott a szeme, mint a tigrisé, - ilyen körülmények között teljesen Margit tizennyolcéves vállaira szakadt a megszorított család eltartása. Mint később megtudtam: Margit virágainak árából éldegélt még Pesten, a Józsefvárosban egy származására büszke öregasszony és egy fiatal hölgy, aki műhímzést tanult, Margit anyja és húga, akik azonban a szerencsétlen eltévelyedetett soha sem keresték fel, sőt Margitnak meg volt tiltva, hogy anyjáról és hűgáról beszéljen. Alfréd volt a póstás, aki reggelenként, mielőtt az iskolába ment volna: anyjához futott a levéllel, amely az éjjeli keresmény egy részét tartalmazta.

Ezek után nem csodálható, hogy szegény Margitnak agytépő gondjai voltak. Észrevettem, hogy órákig nyitott szemmel fekszik mellettem az ágyban, ruháit és ékszerait eladogatta, néha otthon töltöttük az estét, mert Margit selyemruhája javítás alatt volt a varrónőnél, aki a kellő időre nem készült el.

Egy ostoba véletlen siettetti a történetet.

A pesti ház, amelyben laktunk, nagy tetőig érő fákkal volt szegélyezve az utca felőli oldalon. Nyáron hatalmas lombjai voltak itt a fáknak, míg télen rájuk fagyott a hó és különös hangon süvöltöttek a szélben. Tüzelőnk és hitelünk elfogyott. Károly és Alfréd Palaczkai kitűnő tanácsára: egy este kivágta a ház előtti fát és nagy hűhóval feldarabolta. A tett nem maradt titokban. A fiúkat a rendőrségre idézték és ott 10 napi elzárásra ítélték. Margit majd megőrült a fájdalomtól, hisz imádkozta testvéreit. Keserű szemrehányásokkal illette Palaczkait, aki nevetve vállat vont. „Az sem volna baj, ha a fiúk egy kicsit ülnének, de tudomásom szerint az eféle rendőri kihágásokat némi pénzösszegért meg lehet váltani.” Margit ebben az időben már megváltott volt legutolsó gyűrűjétől is... Estére különös gonddal felöltözködött, kisírt, kétségbeesett szemére mosolyt erőszakolt, csak néha rázta meg görcsös zokogás kis mellét. Olyan volt, mint egy kis mártír, aki a kínzópadra lép. Megkért, hogy az éjszaka kerülném el a mulatóhelyet, ha még életben akarom őt találni, szenvedélyesen, hosszadalmasan búcsúzott a Párizien kivilágított kapuja mellett egy sarokban, amely sarok alkalmas volt arra, hogy nők ajándékot nyomjanak férfiak kezébe. Margit is ideadta minden pénzét, hogy az éj folyamán ne nélkülözök. Hosszasan, mint a halnivaló, rám nézett és besurrant a külföldi plakátokkal, lábujjhegyen álló táncosnők és levegőben repkedő ballerínák arcképeivel díszített kapun, a szerezsen portás unottan vette el a bádogdarabkát, amely belépő- s egyúttal kimenetelijegyül szolgált a mulatóhelyen alkalmazott nők részére.

Fütyentettem Palaczkainak, aki egy utcasarkon várt.

Később, sokszor tettem magamnak szemrehányást, hogy miért hagytam egyedül ezen az éjszakán Margitot, mert ezen az éjszakán fordult meg mindkettőnk sorsa. Ámde akkor: szinte örültem a váratlan szabadságnak, a téli égboltozat szikrázó csillagainak, a bundás rend-

öröknek, a kávéházakból kiszűrődő cigánymuzsikának, a nagy kivilágított órának a keleti pályaudvar felett... Már régen nem tehettem az időmmel azt, amit akartam. Szinte megöleltem Palaczkít, amint sorbajártunk néhány kávéházat és most nem undorodtam sem az Emke repedsarkú hölgyeitől, akik sörrel részegre isszák magukat hadnagyuk mellett, mialatt a kiviaszkolt hajú cigányprímással kacérkodnak és a megbolondulásig átérzik a divatos pesti nótákat, amelyeket éjfélutánban a cigányok együtt énekelnek a vendégekkel; sem a Bodó pezsgőző, égetett mandulát rágicsáló józsefvárosi hölgyeitől, akik miatt rendszerint véres verekedés szokott lenni éjfélutánban, miután ezeknek a kávéházi hölgyeknek régi szokásuk ugratni a férfiakat, pezsgős pohárral idegen asztalhoz inteni, felhevülni és hevíteni jámbor idegeneket, akik végül is kénytelenek elhinni, hogy nem erényes polgárasszonyok és polgárlányok kihívó tekintetének voltak áldozatai, hanem kalandszomjas nagyvilági hölgyek kiválasztottjai... amíg a verekedőket szétválasztják, a zenekar (Babári személyes vezetése mellett) elfárad, a becsípett apák szedelőzködnek, mamák fehérharisnyás lábaikban érezni kezdik a tegnapi nagymosást, a kisasszonyok felsóhajtanak, mintha egy tündérvilágtól búcsúznának, midőn jóéjszakát mond nekik az ajtó mellett ácsorgó kucséber... még egy utolsó csata a konflissal, aki a Baross-utca végére igyekvő társaságot csaknem felborítja; nem undorodtam a New-York lármás, szemérmetlen fiatal hírlapírótól, akik naponta százszor le és felmennek az emeletre, mintha valami fontos dolguk volna, pedig csak arra kíváncsiak, hogy kinek a kezében az Izé című lap, amelyben legújabb művük napvilágot látott...; sem az éjszemű, kócsagtollas, andalító hajzatú és telt lábikrás zsidó nőktől, akik messziről oly érzemeseknek látszanak a Hungáriában és Kioszkban, mint a valódi regényhősnők, akik komolyan szeretnek, szenvednek és meghalnak; tekintetükben annyi mélabú és ábránd látszik, mint a soha meg nem értett, csak halkán szenvedő nők szemében, nők, akik mindig másra, finomabbra, érdekesebbre látszanak áhítózni, mint amit a mindennapi élet nyújt nekik... messziről szenyórák, akik epekedő ajkukkal mindig a megmentő lovagot várják, - míg közelről oly közönségesek, unalmasok, műveletlenek, mint akár a pesti korzó, amelyhez életüket kötik, mint a többi poros, életunt leanderek... régen volt már, hogy e kis bokákért és szoknyafodrokért rajongtam, amelyek selymesen, karcsún, frissen lejtének a dunaparti szállodák előtt és azt hittem, csoda történne velem, ha véletlenül egy lábacska habkönnyedén a szívemre lépne... aztán a nők lehúzták cipőjüket, levetették harisnyájukat és az illúziók elfoszlottak...

Hajnalodott, midőn Palaczkival együtt elhagytuk az orfeumi kávéházat, ahol a nők oly mozdulatlanul és fenségesen foglalnak helyet, mint az üvegszemű madarak kalapjaikon. Elfeledkeztem Margit intelméről, csupán a vágy és a hálaérzet élt bennem, hogy örömet okozzak e szerencsétlen, önfeláldozó teremtsnek. Elgondoltam: mint felderül szép kis arca, bánatos szeme, sírásra hajló szája, amint majd megpillant a hajnal derengésében... lesben álltunk Palaczkival a Párizien bejáratánál.

A lámpások fehér hullák voltak az elsötétedett utcán. Olykor kialudt a két üveggömb közül az egyik, sercegett, kínlódott a lámpa, aztán boszúsan tovább végezte kötelességét, mint a felserkent éji bakter; odalentről, a föld alól viharzó báli muzsika hangzott, mintha most járnák az utolsó táncot. Elképzeltem, hogy repül gazellalábaival, papagályruhájában Fédra, a floridai táncünemény. A hatalmas, asszonyságkülsőjű, fehérblúzos, szőke bécsi nő, akik éjfélután csíkos harisnyát kötnek, ha pang az üzlet, lihegve, csapzottan, részegen, nekibolondulva rúgják a port és szoknyafodrot a valcer ütemeire. Valami gazdag idegen érkezhetett az éjszaka... A héjatekintetű fiákeresek hosszú bundájuk karjait egymáshoz csapdosták az utcán és aludtak a lovak bozontos takaróik alatt. A túlsó oldalon gyermekkocsit tolt töpörödött öregasszonyka sudár fiatal szűz társaságában. A nyomdához mennek a reggeli lapért, amelybe ismét nem írtam semmit.

A szerecsen portás hirtelen felébredt, jelt adott a kocsisoknak, odalent, a mélyben nyílt a tejüvegajtó. Először egy halottat hoztak... Ruhatárosok, akik már levetették skarlátvörös

egyenruhájukat, amelybe a nagyravágyó tulajdonos öltöztette őket, egy nagyobb szabású csomagot cipeltek fel a lépcsőkön, nagy gyorsasággal, mintha csak az eltávozó társaságot kellene megelőzniük a halott elszállításával. Sauer kisasszony volt ő, egy bécsi hölgy, aki eddig a ruhatárban feküdt, miután valcertánc és ivás közben végleg rosszul lett. Egyszer - még Margit előtt - egy estéjét nekem szentelte és egész idő alatt arról beszélt, hogy mily jó a Práterben reggel kocsikázni, - de csak szeptemberben, amikor a falevelek úgy hulldogálnak, mint az anzikszkártyák! Milyen szomorú, hogy nem mehetett haza meghalni, ahol a kék Dunáról énekelnek és a családi szobák falait fametszetek ékesítik az öreg Johann Strauszlól.

A ruhatárosok a holttestet egy szomszédos ház kapuja alá cipelték, amelyet megnyitott már a beavatott házmester.

Ezután végképen kitértek az üvegajtók és a mélységből, a lépcsőkön felfelé olyan lárma hallatszott, mint bálók után. Sokan füttyültek, mások tántorogva dúdolgattak, némelyek értelmetlen szavakat kiáltottak, egy orgia gyűrött publikuma, egy földalatti táncterem szennye, egy füledt nagyvárosi éj dorbézoló társasága ömlött az utcára. Ismertem ezeket a sápadt arcokat, amelyeket korán eljegyzett magának a bánat és a hervadás. Minden éjjel láttam ezeket a kifestett szemeket, vörös ajkakát, piros füleket, frissen borotvált állakat, gyűrött gallérokat, izzadt frakkokat, poros tánccipőket, manzsettába gyúrt piszkos zsebkendőket, kétfelé álló fülű pénztárcákat, halottakként fehérülő virágokat, kihunyt fényű ékszereket, gyöngyöket, szétesett frizurákat, - s mindig azt gondoltam, hogy vajjon hová mennek most ezek, hogy kipihenjék magukat, estére felfrissüljenek arcok és cipőtálpak, kedvek és szemek, ékszerek és fehér szoknyák... A fiákeresek hangosan és fontoskodva csapkodták az ajtókat a beszállott párok mögött. Visító hangon szólongatta egyik nő a másikat, találkoztát adván délutánra, vagy megbeszélvén egyetmást a háztartásról. Most még a szerelemnek áldoznak ezek a petyhüdt, fáradt testek, csókolóznak a bűzös szájak, lekonyult bajuszok, menyasszonnyal és vőlegénnyel robog a hintó a Párizien lámpásaitól el a messze setétlő, komor, havas pesti házak közé, a kibomlott frizurákat, lemaradozó tánccipőket, hervadt keztyűket egy szállodai szoba várja, ahová most gyűjt be vörös szemével a bérszolga és a szomszédban a vidékiek már pakolnak a reggeli vonathoz... Ah, hányszor ébredtem fel kába álmaimból idegen szobákban idegen arcok mellett, akikre az első percben nem ismertem rá és sokáig kellett gondolkoznom, hol vagyok s hogyan kerültem ide, alkohol és kicsapongás tébolyában... s ugyancsak bele kellett kapaszkodnom a megmaradt kevés mámor uszályába, hogy ne ordítsak fel boldogtalanul, undorodva, jajgatva, mint egy póruljárt gyerek!

TIZEDIK FEJEZET, AMELYBEN DUBLI ÚR BEFEJEZI TÖRTÉNETÉT.

Palaczki egyszerre megragadta a karom.

Margit lépett ki a mulatóhely ajtaján kis kabátjában, vékony sállal fején, mert hisz földigérő bundáját már a mult napokban zálogba vetette. Tántorgott, mintha részeg lett volna. Egy rövidbundás, macskabajszú, semmitmondó, csizmás férfiú erősen fogta karjával, amíg Svarcz, az ismerős éjjeli fiákeros előállott. És beszállás közben Svarcz ostorával arrafelé mutatott, ahol a sarki lámpás alatt én állottam Palaczki társaságában. Margit olyan fehér arccal, mint egy halott bámult ki a kocsiablakon. Sohasem felejttem el megmerevedett, rémült szemgolyóját, mintha valami iszonyatost látna. És a kocsi megindult vele, mintha akasztani vennék s én többé élve nem látom őt...

- A hentes! - mondta Palaczki bizonyos idő multán. - Már régen látom Margitunk körül ólálkodni. Végre elérte célját.

- A hentes! - kiáltottam s azt akartam Palaczkitól kérdezni, hogy mért nem figyelmeztetett már régebben, tegnap vagy tegnapelőtt a hentesre... De nem szóltam semmit, mert hisz magamban én is tudtam a hentesről, aki mindenféle csemegéket, selyemblúzókat, finom borokat szokott felküldözni Margithoz. Sőt egyszer személyesen is megjelent, miközben én Palaczkival s a gyermekekkel a szomszéd szobába vonultam s nagy zajt csaptunk, széket és asztalt felborítottunk, és Margit hálás, könnyes szemmel köszönte meg, hogy elzavartuk a hentest.

Bár szerettem volna végtelenül kétségbeesni, - nem tudtam. Úgy éreztem, hogy valakit megváltott a halál rettenetes szenvedéseitől. Egy szegény fuldokló, jajgató, leroncsolt, kétségbeesetten vergődő szívbajosra csapott le a halál hosszú szenvedések után... Neki mindenesetre jobb így, - míg mi (hál' istennek) életben maradtunk és csöndesen gyászolunk. Igen, majd ezt is megírom, ha tapasztalatokkal és életunalommal megrakodva, negyvenesztendőskoromban visszavonulok falusi birtokomra. Jó kutyák őrzik a házat, néha piros borral nedvesítem meg kiszáradt ajkamat, két gyertya között csendesesen, lúdtollal írom életem főművét... S az írás majd minden földi szenvedéseimért megvígasztal.

- Most hová menjek? - kérdeztem barátomat.

Palaczki cinikusan nevetett.

- Hová mennél? Haza, a gyermekekhez. Holnap vasárnap van, Alfrédnek misére kell menni, Károly tiszta inget kap és Margit legfeljebb délben kerül csak haza.

Szinte jól esett, hogy némi ürügyem van visszatérhetni a házhoz, ahová tulajdonképpen, a tapasztalatok után, nem volna szabad betenni a lábamat. Mit csinálnának a gyermekek, ha mindenki elhagyná őket vasárnap reggel? Igaza van Palaczkinak. Szegény kis Alfrédet vallásos nevelésben kell részesíteni és a jezsuitákhoz küldöm gyónni.

- És te hová mégy?

Palaczki megvetőleg nézett a szemembe.

- Én rá nem vagyok szükségem annál a jelenetnél, amely a hazatérő nő és közted majd lejátszódik. Nehezebben békülnétek ki, ha én is ott volnék.

- Azt hiszed, hogy megbocsátok?...

Palaczki kedélyesen nevetett:

- Vajjon, mi okod volna a haragra, öreg cimbora? Mindennapi dolog. Százszor megesik Pesten. Az okos férfiú szépen szemet huny és örül, hogy jó ebéd várja felkeléskor. Hány tisztességes, sőt előkelő asszonyt ismerek a városban, aki ilyen módon tartja el gyermekeit és férjét. És hidd el, ők élnek a példás, szerető, meleg családi életet, nem pedig az úgynevezett becsületes szegénység, amely reggeltől estig verekszik.

Nem mertem Palaczkától elválni. Istenem, ha magamra maradok, valami bolondot cselekszem. Felébred bennem a lovag, a jó családból származott, papi intézetekben nevelkedett, jobb sorsra érdemes ifjú és olyant teszek, amit a regényekben szokás...

- A társadalmi különbség kedvéért - folytatta oktatását Palaczki - megütlegetheted Margitot, ha hagyja magát. Mégis csak nagy differencia: te és a hentes... Azért, mert a hentesnek pénze van?

Ó, hogy hallgattam a gaz Palaczkot ezen a hajnalon ott a keleti pályaudvar nagy órája alatt! Mint egy prófétát, Pest legbölcsebb emberét.

- Rangján alul sohase csaljon a nő, mert többnyire a rangkülönbség miatt szegyenkeznek a megcsalt férfiak, - mondta ki Palaczki az örök igazságot. - Habár: a legjobb nem venni komolyan az életet! A bölcsészeket kell olvasni, fiam. Szabad időben vedd elő a Zarathustrát, mindjárt elviselhetőbb a lét. Az ember csak magának él s magának hal meg. Örülj, hogy még nem fertőzték meg a rossz nők véredet, mint az enyémet, hogy maholnap lehullik rólam a hús.

Tovább, Palaczki, te bölcs, te megnyugtató, te utólérhetetlen, te fölényes, te cinikus, te gazember!... De Palaczki ásított:

- Magam is elkullogok.

- Hová?

- Némi pénzmagra tettem szert, tehát szeretőt keresek ebben a nagyvárosban.

Kabátja gallérjába bújva, botocskáját zsebébe mélyesztve, gőzölögve, kövéren, félrekapott kalappal ment el a hajnali szürkületbe és engem egyedül hagyott kínzó gondolataimmal. Lábujjhegyen mentem haza... És a magános ágyba feküdvé: a jövő józan, napfényes, jókedvű, harmonikus reggeleire gondoltam, mikor oly bölcs leszek, mint Palaczki és egy nyárfaalléban sétálgatok hátrafont kézzel.

Egyszerre felpattant az ajtó és Margit rendetlen öltözetben, tépetten, karmoltan, eszeveszetten, mintha saskeselyűkkel verekedett volna, a szobába rontott, az ágy elé roskadt, végkimerültségében utolsó hely, ahol megpihenhet: az én lábam... „Ha nem találalak volna itthon, megöltem volna magam.”

Előbb megvertem, később karjaimba vontam és oly hevesen és szerelmesen, forrón megöleltem, mintha hosszú évek óta nem láttam volna nőt.

Ha a másvilági bíró előtt kellene indokolni, hogy miért cselekedtem ezt? - a legfőbb törvényszék előtt sem tudnék magyarázatot mondani cselekedetemről. Valószínűleg élnek rejtélyek körülöttünk, bennünk, ismeretlen gonosz lények, kárörvendő rossz szellemek, aljas gnómok, hálójukban leselkedő veresszemű, feketehasú pókok, amelyek gyenge perceinkben hurkot vetnek a nyakunk köré. A régi világ ábécéje szerint: Margit hideg kést érdemelt volna két szeme közé, míg én könnyes csókokkal borítottam el arcát. A regények és társadalmi tanítások receptje szerint: hüvösen kellett volna elbúcsúznom e nőtől és soha többé szóba ereszkedni vele. És én szenvedélyesen öleltem magamhoz, mint egy kincset, melyet lopott éjszakán találtam.

Senki sem tudja az emberi szívet... Senki sem ismeri a púpos, sánta, vak nők kedveseit... Senki sem ismeri a bukott ledérek, a társadalom megbélyegzettjeinek, az erkölcsileg végleg

elzüllötteknek rajongó szerelmeit... Pedig van egy bujkáló, örült gonosztévő, aki a becsületes, rendes embereknek legfeljebb álmaikon röppen át, hogy reggelre irtózva ébredjenek az álmaikban elkövetett förtelmekből... Ki nem tett már valamit álmában, ami a büntető-törvények paragrafusaiba ütközik?... Nézzétek meg az egyiptomi nagy álmoskönyvet, amely pedig nem is beteg idegrendszerű emberek számára készült, hanem nyilthomlokú, becsületére büszke polgárságnak, szüzies népléleknek és a szerelem gyönyöreiről állítólag lemondott öregeknek! Csak nézzétek meg a Nagy álmoskönyvet: hány büntetendő álombeli cselekedetre javul lutriszámot az álmofejtő.

Én azt hittem ebben az időben, amikor Margit különös életét kezdte: mindig csak álmodtam... Boldogan hittem közönséges hazugságait, amelyeket megnyugtatómra talált ki. Így például: sokszor megeskettem, hogy egyedül csak engem szeret a földön és szerelmi viszonya nincsen senkivel mással...

Margit egyszerűen tagadott. Ezer és ezer hazugságot tudott, hamisan esküdött, elsimogatta a féltés és aggodalom felhőit homlokomról, nyugodtan megkérdezte, kételkedhetem-e benne, amikor értem mindenét feláldozza, nyakkendőbe való túvel lepott meg, amelyet a hentestől kapott ajándékba, valamint sohasem felejtett el néhány bankjegyet tenni erszényembe, amikor este magamra hagyott, miután boldogan tréfálkozva, meghittten vacsoráztunk a gyermekekkel együtt és Alfréd oly buzgón szaladt a frissen csapott serrel, mint egy hű kis apród... Most már nem is jártam el éjszakánként hazulról. Margit távozása után papucsot húztam, lefektettem a fiúkat, bezártam a lakást és sokáig pipázgattam egy karosszékben, miközben az élet bolondságaira gondoltam. Odakünn bőségesen omlott a hó utcai gázlámpások körül, egy-egy konflis, amely a mi kis szűk utcánkban tévedt: vöröslő lámpásával, kapaszkodó lovával, hóember-kocsisával, behavazott fedelével és valószínűleg boldogtalan utasával úgy vergődött tova, mint egy küzdelmes hajó... Szívemben meleg családi érzések ébredtek, betakartam a fiúkat és azt hittem, hogy így fogok élni az emberi kor legvégső határáig. S meggyujtottam az éjjeli mécsest, de Margit sohasem került haza, csak reggel, későn reggel, bolondul, kócosan, sírva, hogy alig találtam kellő szavakat a megnyugtatóására.

Azonban mégis csak éltünk, éldegéltünk volna a magunk módja szerint, amíg Palaczkít visszavetette a sors otthonunkba és új megpróbáltatások kezdődtek.

Palaczkí rongyosan, züllötten tért meg, mint egy külvárosi csavargó. Szóval nem említette, hol járt, merre kószált hetekig. Csak lefeküdt szokott helyére, a díványra és hosszadalmas horkolásba kezdett, miközben egyik oldalról a másikba dobta magát. Majd fújni kezdett, mint egy trombitás, hol halotti marsot, hol menyegzői indulót, jól és hosszan vette a fúgákat, sohasem irigyeltem még így embert nyugalmaért és egészségéért. - Azonban egyszer csak felébredt Palaczkí, összeráncolt homlokkal vette tudomásul, hogy mi történik a háznál távollétében, szótlán és komor volt darab ideig, majd az ujjait ropogtatta, mintha csontokat tördelt volna. „Ez nem maradhat így. Eliszod és elalszod az életedet.”

Ezen az estén, midőn Palaczkí felhívására vettem kalapomat, hogy némileg körülnézünk a városban, Margit magánkívíül volt elkeseredésében. Kérlelt, összetett kézzel könyörgött, hogy tartanám meg eddigi szokásomat és korán feküdjek le, mert ez használ az egészségemnek. Ámde én azt feleltem: „Elég volt a hentesből. Ez nem maradhat így tovább.” Palaczkíval karonfogva lementünk a lépcsőkön.

Mikor az utcára értünk, odafent megnyílt a jól ismert ablak, Margit (amint öltözködés közben hagytuk) fedetlen vállal kihajolt a hideg téli éjszakába.

- Nem jössz rögtön vissza! - kiáltotta.

Természetesen nem feleltem.

S ekkor az élet egy felejthetetlen perce következett, Margit leugrott az ablakból.

Mondhatjátok, ti cinikusok, okoskodók, szeget fején találók, hogy ez igen mindennapi história: bukott nőszemély az újságban minden reggel marólugot iszik, Dunába ugrik vagy az emeletről leveti magát. De Margit más volt... Más volt... Az életben nem sokszor ugrálnak le nők az ablakból az ember kedvéért. Bármiképen fordul életem sora: ezt a percet még akkor sem felejtetem el végképen, ha komoly, mély férfiú leszek, messzirenyúló őszi délután szépeletet ígérően tekinget az ablakomra egy finoman hervadó, apácacsöndes, halk lábakhoz szokott kavicscsal beszórt kertből, megadással várja az első hideg hajnalt a nyárfa és vénleányok imakönyvébe kívánczik már a virág az ágyasból, a szomszéd szobában varrógép és varrónő pörög, feleségem lustán, fehéren, halkán duruzsol... Margit az ablak deszkájára ugrott, ingben, hófehéren, kiterjesztett karral és égbe szegezett arccal, borzalmasan, mint a mártírok és meggondolatlanul, mint a gyermek, aztán a mélységbe lépett, határozottan emelve előre lábait... szállt, mint egy fehér lepke... szállt, mint egy szívdermesztő álom... szállt, mint egy rémület, mind közelebb a földhöz, amely szürke, halálos, konok utcakövekkel volt kirakva... Arra a helyre esett, ahol földkupac volt hóval befödve a minap kivágott fa helyén. Nyekkent, nyögött, feljajdult, előbb lába, majd feje koppant a fagyos földön... egy szempillantás alatt karomba kaptam és ő rám nézett könnyben izzó két szemével és hálásan, fájdalmasan, mint egy kis gyermek nézett rám.

Lábammal döngettem meg a kaput és drága terhемmel az emeletre rohantam.

A doktor, akit Palaczkai hozott, lábtörést jelentett, de egyben ajánlotta, hogy nyomban hozzassunk bábaasszonyt.

- Bábát!

Ahányan voltunk annyifelé szaladtunk, csakhamar négy bábaasszony lihegett fel az emeleten.

Azóta is sokszor szaladgáltam bábákért, ha hölgyeim kifejezték ezen óhajításukat, ámde akkor futottam először, mert még csak húszesztendő voltam és csodát vártam a bába megjelenésétől, amint hogy ezeknek a mosolygó nyugodt nőknek a megérkezése többnyire összefüggésben van valamely természeti tüneménnyel, amelyet mi férfiak sohasem érthetünk meg. A női szenvedések labirintusában biztosan eligazodnak az öreg bábák, míg mi férfiak csupán örömeit, gyönyöreit tudjuk annak a drágalátos és gyöngé és szegény szövvénynek, amelyet női szervezetnek neveznek.

A tudós nők, amint észrevették, hogy négyen vannak, megsértődtek, szidtak bennünket, mint a bokrot, miért bolondítottuk őket és csak hosszadalmas könyörgésre maradt meg egyik a beteg mellett: aki legelőször érkezett.

Fekete, komor, hallgatag nő volt ez, amilyen az ollóját tartó párka a vidéki élő képeken, körülbelül félóra hosszáig maradt Margitnál, vizet öntözött, kötényt kötött, komoran járt-kelt a konyhán a melegedő víz körül - végül közölte velem, mint a ház fejével, hogy Margit korai magzatot szült az esés következtében. S erre a magzatra, első gyermekemre, akit sohasem láttam, akiről nem tudok semmi egyebet, csak annyit, hogy volt és eltávozott, még akkor is gondolok majd néha, ha olyan öreg és búskomor leszek, mint báró Kemény Zsigmond, a regényíró volt a Svábhegyen. Vajjon fiú vagy lány lett volna? Szerencsés vagy szerencsétlen lett volna? Milyen életpálya, csillagfutás, égi parabola volt megjelölve részére a mindenség nagy könyvében, a hol a földre indult kis lelkeket lajstromozzák? Talán csak délceg ifjú korában találkoztam volna vele, mint a francia románokban és ő lett volna leghűségesebb barátom...

Körülbelül egy hétig ápolták Margitot.

Margit megkövetelte, hogy az ágyban mellette feküdjek, míg Palaczki gyakran kelt feltormogva, ásítózva a diványról, hogy bábáért szaladjon. A fiúk, teljesen szabadjukra hagyva, messzire elcsavarogtak a háztól vagy pedig a konyhában gubasztottak, mint elárvult madarak. És, amíg Margit délután elaludt: elbeszélésben írtam meg a hölgy szerencsétlenségét egy könyomatú lap számára, amely a vidéki újságokat látta el közölhető tárcákkal. (S elbeszélésem, mint sokára megtudtam: valóban megjelent a Selmecebánya és Vidékében, ritkított betűkkel.) Tíz forintot hoztam haza munkámért és estére nagy lakomát csaptunk.

Pár nap múlva barnakabátos, nagybajúszú törvényszolga jelent meg a háznál. Idézőt hozott Margit részére a büntetőtörvényszékre. Margit felsíkkoltott, elájult és mi kitaszigáltuk a törvényszolgát, akit bizonyosan sehol sem fogadnak oly örömmel a pesti háznál, mint például a pénzeslevélhordót.

Margit sohasem beszélt arról, hogy valami baja volt a törvénnyel. Pedig, amint Palaczki, az egykori ügyvédi írnok megállapította, a vizsgálat már megtörtént és Margitot a tárgyalásra hívják meg mint vádlottat, a büntetőtörvényszék Markó-utcai épületébe. Természetesen: nyomban megállapodtunk abban, hogy Margit törött lábával nem mehet el a bíróság elé.

De nem így Margit! Sírógörcs lepte meg, le akart ugrani az ágyból és kijelentette, hogy a földöncsúszva is megjelenik a törvény előtt, mert nem akarja, hogy *azok* ő miatta tovább szenvedjenek. Hogy kik *azok*, arról harapófogóval sem lehetett kihúzni belőle egy szót sem. Ismervén Margit makacsságát, nem tehetünk egyebet, mint ügyvédet kerestünk részére, az utcán ögyelegve, a címtáblák után indulva, míg végre megállapodtunk egy német vezetőnek és Emil keresztnevű ügyvéd irodájára előtt. Szőkehajú, szarvasképű, kékszemű, fehérkezű, nyúlánk fiatalember volt az ügyvéd. Inkább orvoshoz hasonlított, mint fiskálishoz. Hüvösen, nyugodtan ígérte, hogy pontosan ott lesz a tárgyaláson...

Ködös februári reggel. Margit már hajnalban felkelt és a székekbe fogózkodva, fáradtan, bicegve, de jaj szó nélkül öltözködött. Az ölemben vittem le a lépcsőn és a hideg bérkocsiban elhelyezve őt, Palaczkival kétoldalt melléje ültünk.

Nagyon hosszú volt az út a törvényházig. A kocsi ablakát belepte a köd, a pára és az únott, keserves reggeli pestiek tüszkölve, mérgeződve mentek dolgaik után. A boltok mélyében még lámpás égett. Félig ájulnak, lábbadozó betegnek látszott a város az elmúlt éjszaka után. Nem is tudom, hogyan lehet józan fejjel elviselni ezt a fertelmes téli reggelt! Talán azért halnak meg oly korán Pesten az emberek, mert februáriusi reggeleken az utcán mászkálnak, ahelyett, hogy délfelé kezdenék a városi életet. Oly lompos mindenki, mint a kutyamosó. A nők sárosak. A szénhordókocsik mellett ballagó emberek zsákkal a fejükön, bőrkötényükben, rongyaikban olyan nyomorultaknak látszanak, mint a rabszolgák, akiknek csak korán reggel szabad a város belsőterületein közlekedni, amíg a zsidók raktáraiból a szenet széthordják a lakosságnak. - Vajjon tudja itt Bajza József versét valaki ilyenkor a nagyvilágban:

Fenn csapongás, fenn remény,
Képek, vágyak, érzemény,
Életem bájreggelén!

Azt hiszem én voltam az egyedüli ebben a percben Budapesten, akinek ez a három sor eszébe jutott. Én oly gyorsan mondogattam magamban, mint egy imádságot.

Törvényház, folyosókkal, amelyeken az elítéltek lelkei kóvályognak, fűjják a gázlángokat, élesztik a tüzet, börtön hidege sívít a léghuzamban, életfogytiglan elítéltek utolsó ajtónyitása után nyikorognak, csapódnak még mindig az ajtók, penészszerű arca van a szolgának, a bíró zordon, mint a csonttá válott lelkiismeret.

A tárgyalási teremben, ahová Margitot karonfogva bevezettük és egy nádfonatú székre leültettük, a következő dolgok derültek ki.

Margit édesanyja, - ama tisztességére büszke asszonyság, aki leányával sohasem érintkezett, fegyveres őr mellett ült a vádlottak padján. Lehetséges, hogy utcán vagy bárhol: észre sem vette volna senki a jelentéktelen, gondtól, szegénységtől, börtöntől megtört öregasszonyt. Ámde a vádlottak padján mindenki nevezetes személy. Az öregnő is figyelmet ébresztett választékos mozdulataival, törhetetlen büszkeséggel és gőgös magatartásával, amelyet Margit leányával szemben mutatott. A szerencsétlen Margit, ha törött lába ebben nem akadályozza vala, bizonyosan odarohan imádott anyjához és térdre veti magát előtte. Ámde még esdeklő pillantását sem vette tudomásul az öregasszony, hidegen elfordította Margit leányától a fejét, miután őt és bennünket (akik Margit hátamögött foglaltunk helyet a széksorban), gyilkos megvetéssel tetőtől talpig végigmért.

Margit huga, a feketeszemű, cifrán öltözött selymeskisasszony ugyancsak a vádlottak padján foglalt helyet. Bármiként összehasonlítottam is őket, nem látszottak testvéreknek a lányok, inkább idegeneknek tüntek fel, talán az öltözet is hozzájárul ehhez. (De tán a belső érzélem is.) Margit egyszerűen fekete ruhácskájában, betegségtől, bánattól megtört halovány arcával, esdeklő, meleg tekintetével: egy kis vértanúnak látszott, aki mindenre el van szánva, még a halálra is. Míg huga arcán gyűlölet, elkeseredés, düh keveredett a fásultsággal. Gonosz szemét rámvetette és azt gondoltam magamban, hogy engem gyűlöl legjobban ebben a teremben.

A tényállás a következő volt: özvegy P. Jánosné és leánya több belvárosi üzletben selymet loptak. Blúzt, szoknyát, csipkét, harisnyát. A Czérna és Társa üzletében rajtacsípték, szoknyájuk és köpenyegük alatt lopott holmikat találtak. A vádlottak beismerésben és letartóztatásban vannak.

Kíváncsian vártuk, hogy miként kerül a sor Margitra, aki annál kevésbé vehetett részt a tolvajlásban, hisz anyjával és hugával nem is érintkezett. Nos, a mindentudó bíróság hamarosan megfelelt erre. Özvegy P. Jánosné a rendőrségen bevallotta, hogy a lopott holmiból egy blúzocskát küldött ajándékba tőle különélő leányának, Margitnak és Margit köszönőlevelét megtalálta a szemfüles detektív.

- Igaz ez? - kérdezte a bíró.

- Igaz, - felelt szolgálatkészen Margit.

Ezután felállott szóke ügyvédünk és azt akarta megértetni a bírósággal, hogy a lány elfogadhat anyjától egy ajándékba küldött ruhadarabot, anélkül, hogy tudná annak lopott eredetét. A bíróság figyelembe véve az enyhítő körülményeket P. Margitot orgazdaság vétsége miatt egy heti börtönbüntetésre ítélte. Margit kijelentette, hogy megnyugszik az ítéletben, csupán anyja és huga szabadonbocsátását kéri, miután fiútestvérei minden gondozás és felügyelet nélkül maradtak otthon. A bíróság úgy határozott, hogy özvegy P. Jánosné fogva marad, míg P. Erzsébetet szabadlábba helyezi... Margit megköszönte a bíróság igazságosságát.

Mit tudjátok ti, villákban és palotákban unatkozó lányok, fenn a kék, mesehangulatú párázatokba vesző Rózsadombon vagy a Fasor hűvös, langyos lombjai alatt, zongoráitok mellett, könyveitek felett, kiborotvált arcú udvarlóitok semmitmondásait hallgatva: hogy messze tőletek nők élnek börtönökben, akik sohasem látják, hogy mily pompázatos a kora őszi nap, mint finomul a fák csipkéje, mint fut az aranylevél a kavicsos gyalogúton, fehérlik kis pad a sárga és zöld bokrok alatt, a boldogság tunya aluszékonyosságával terülnek el az angol kertek és hogy ketyegnek az órák, a percek, a napok, mint a változatlan örökszerelem... mit tudjátok ti, hogy mi az emberi szenvedés és nyomorúság! Akik már bölcsőjükben gonddal hímzett csipkék és mindenféle bolondos szalagocskák között pillantják meg a napvilágot, akiknek bölcsődalt dúdolnak gondtalan ajkak, zenélőórák játszanak, kis verklik csilingelnek,

papagályok borzolja fel hangjukat és tollazatukat a mulattatásukra, fehér bóbitás szobalány zörög a csörömpölő ezüsttel és porcelánnal, majd később növekedvén: a templomok aranyzajú papjaitól, rejtett gyontatóatyáitól tanulgatják: milyen az erkölcsös élet - és midőn kis keblük emelkedni kezd a ruha alatt: a villa alatt, az aranyzöldbe borított gyalogúton hódoló dalt fújnak szandolinkarcú lovagok - aranszegélyű meghívót kapnak a jogászbálra, valamint a regattára - cipőjük, harisnyájuk, kedvük mindig fehér, leányszobájukban majális-hangulat, hajukat a fodrásznő vasa és kíváncsiságukat ugyancsak pletykálkodása fodorítja: - mit tudják hogy mi az élet a börtönökben?

Palackival együtt lekisértük Margitot a föld alá a fogházigazgató irodájába és gondjaiba ajánltuk szegénykét. Egy kézszorítás, egy hálás mosoly - és ezután huszesztendeig nem láttam viszont Margitot.

- Tudja, honnan jövök? - kérdezte a minap egy sápadt, ványadt, de elevenszemű asszonyka, amint a szobámba lépett, - Mária-Nosztráról.

Bizonyosan nem volt meglepődve a fogadtatással, mert így folytatta:

- Nem ismer? Én vagyok Puskás Margit.

- Vajjon, miért került Mária-Nosztrára?

- Megöltem az uramat... Maga helyett ő rajta, szegényen töltöttem ki a bosszúmat. Maga az oka mindennek, szenvedéseimnek, nyomorúságomnak, börtönbejutásomnak. Magát kellett volna megölni...

Nem igen szoktam elveszíteni hidegvéremet, ámde ennek a koros hölgynek a szemtelensége dühbe hozott. Még jóformán fel sem ismertem, eszembe se jutott az ifjúkori bolondság: amikor már egy szuszra engem okolt gyilkosságért, amelyet elkövetett. Gondoltam, ajtót mutatok neki, ámde nem volt hozzá bátorságom. Megvallom, amint szemközt kerültem evvel a nővel, aki ifjúkoromban oly zsarnoki erővel uralkodott felettem: ismét hatása alá kerültem erőszakos, eszeveszett, tébolyult lényének. Így támadni senki sem tud, mint ő. Ilyen vakmerő senki sem lehet... Lássuk legalább a tébolyt, amely szegénynek elsötétítette az agyát! Leültettem és Margit a következőkben adta elő húsz esztendő történetét:

Miután tőlem elvált, kitöltötte büntetését a rabkórházban. Nagyon jól tettem, hogy nem látogattam meg a fogságában, mert már akkor rájött, hogy mindennek én vagyok az oka és valószínűleg a falon zúzta volna össze fejemet. Miért hagytam el? Ha igazán szerettem volna: együtt kellett volna bevonulni véle a börtönbe. (Amíg szavait hallgattam: felmerült előttem a régi jó kis Margit önfeláldozó arca, gyermekes odaadása, szelídkés, karácsonyas családias-sága. Istenem, hogy megváltoznak a nők, ha hosszú ideig nem látjuk őket!)

- Ha igaz keresztény vagy, nem beszélhetsz így velem, - szóltam védekezőleg Margithoz.

- Az Atya, Fiú és Szentlélek nevében, te vagy az okozója boldogtalan életemnek, - felelt a nő és oly elhatározottan nézett rám, mint egy eszeveszett.

Nem tehettem egyebet, mint tovább hallgassam agyrémmel, női bolondsággal, fantasztikummal teli beszédét. Közelebb ült hozzám és a szemét rám szegezte, mint két késpengét, mintha csak arra vigyázott volna, hogy nem ejtem el egyetlen szavát, mint harisnyakötő nő a szemet... No, Dubli, - szóltam magamhoz, mint rendesen, ha bajban voltam, - most kihúztad a lutrit.

Margit ezután elmondá, hogy börtönből való kiszabadulása után egy darabig vidéken kószált. Nem mert Pesten egyetlen ember szeme közzé sem nézni, holott tragédiája csak egy dugott újságban, a Kis fővárosiba volt megírva. „Képzelve, az én önérzetemmel!...” Bejárta a felvidék városkáit, mint kávéházi kaszírő. Sokfelé megfordult, anélkül, hogy a legkevésbé is

emlékezett volna a tornyokra, utcákra s egyéb nevezetességekre. Leginkább az maradt meg élénken a memóriájában, hogy hányadik száma és milyen színű parolija van a gyalogezrednek, amely a városkában fekszik. Valamint egy keveset emlékezett a cigányprímásokra. Amíg elbeszélése folyt, én magamban elgondoltam azokat az embereket, akikkel Margit ezekben a regényes, messzi kis városokban megismerkedett. Vajjon: hányan voltak ők, mi volt a foglalkozásuk, hogyan bánt el velük ez a kis erőszakos, aki velem (bár a bölcs Palaczki volt barátom,) oly könnyedén megbirkózott, hogy csupán csoda által menekültem hatalmából? Feltűnt előttem ideggyöngye férfiak szomorú képe, - hányan borúltak sírva-ríva arra a kilincstre, amely vidéken a kávéház hátulsó részében található, ahol a kassza tündére szokott lakni! Bizonyosan voltak féltékenységek, korcsmai csaták, ifjonti vetélykedések a hölgyért, aki Budapestről, a Párizien-mulatóból érkezett! Gyalogsági tiszték a kardjukat csörgették a tiszteletére, ügyvédbojtárok lenyalták a stemplit, részeg kupecok kinyitották a bugyellárist, talán biliárdjátékosokkal is fejbeverték valakit a tiszteletére, habzott a kehelyben a sampusz és a gavallér ilyenkor mutatta meg, hogy mit tud... És míg egyik városból a másikba vitte a vonat Margitot, elhasznált rongyokat, üres púderdobozokat, kucséberskatulyákat hagyván hátra emlékül, Margit engem átkozott, aki sorsának okozója valék. Mily nagyszerű, hogy a nőknek van mindig valakijük, akit átkozhatnak ledérségükért!

Végre elhatározta Margit, hogy szakít eddigi életmódjával.

Talán nem is ő határozott így, - hanem a véletlen, amelyet utólag elhatározásnak neveznek.

Valahol a Dunántúl kószált már akkor, - természetesen ide is estefelé megérkezvén, miközben néhány öreg úr vagy fiatal gavallér sörözött az állomáson és nyomban szemügyre vették az Arany golyó vagy Magyar Király ujonnan érkezett kasszatündérét. (Vajjon, ki lesz az első, aki megismerkedik vele?)

Margit egy dunántúli városkában egy szőkebajuszú pincérrel ismerkedett meg, akivel feleségül vétette magát.

Megnéztem arcképét a jófiúnak. Kék szeme lehetett és sűrű, rendesen, katonásan nyírott haja, hibátlanul sodort bajsza és kerek arca. Olyan fiatalember volt, akiből a hadseregnél előbbutóbb altiszt, míg a pincéri pályán bizonyosan főpincér lesz. Arcára volt írva becsületessége. Valószínűleg: soha sem késett el az üzletből, egymás mellé rakta megtakarított forintjait, szolgálatkész volt, mint egy gép és előzékenyen mosolygott vendégeire. S néha arra gondolt, hogy egykor üzlettulajdonos lesz Szombathelyen vagy Pozsonyban és többé semmi baj nem érheti életében, mert hiszen tovább is dolgozik, fárad, de már a maga zsebére.

Ede - amint a szegény áldozatot életében nevezték - gyermeksege óta nem látott más példát maga előtt, mint a főnökei példáját. Ezek a főnökök karvalyszemmel számoltak, a legsötétebb kávéházi sarokasztal mellől itélték meg a világot, dominókövet és kártyát hátulról ismerték, valamint a vendégeiket is: éltek, mint falánk piócák egy-egy város polgárságán, tekintélyesen viselték a fekete házisapkát, megöregedve éjfél tájban odahúzhatták széküket a város legelőkelőbb polgárainak asztalához, kövér, arany és gyémántgyűrűs feleségüket lúdmájjal hizlalták, nyáron fehér, télen selyemruhában járatták, gyermekeik lettek s aranyszegélyű csiptetőt helyeztek az orrukra, miközben azon veszekedtek a kaszírnökkel, hogy a félszemű Blau miért fizet csak öt krajcárt a dominóért... Miért? Mert Blau csak egyik szemével látja a dominót.

Igen, Edénk ez lett volna idővel. Margit kövér, fehérvallú, ékszerekkel díszített kávésné: ha a sors másként nem határoz. A briliánsok, gyöngyök, kövek, amelyek kövér ujjaira voltak szánva, egy másik kasszirné kezére kerültek. A szép köszönéseket, a kisztihandokat, a törzsvendégek kedveskedéseit egy másik nő zsebeli be Szombathelyen vagy Érsekújvárt.

Margit ismét szerencsétlenségbe esett.

Féltékeny lett az urára.

Féltékeny lett, anélkül, hogy erre különösebb oka lett volna. Ő azt mondja: megálmodta, hogy az ura megcsalja... Ezért ébren, leleselkedve töltötte éjszakáit: talán elszólja magát Ede álmában. Ámde Ede nyugodtan, csendesen, folyamatosan aludt, mint azok az emberek, akik álmukban némi haszonnal pénzt váltanak. Margit vallomása szerint: kora őszi időszak volt akkor. Ede nem bírván tovább elviselni Margit magaviseletét, gyilkos féltékenységet: megszökött a városból, ahol senkit sem károsított meg. Margit dült-fült haragjában. Tüvé tette az egész környéket, de Edére nem akadhatott. Végre nem volt más menedéke, a beköszöntő nyomor elől, mint szolgálatot keresni. Ámde a hervadó, elkeseredett, indulatos teremtést többé fel sem ismerték régi gazdái, a leánykereskedéssel is foglalkozó kávéosok, valamint a hamisbort mérő vendéglősök. Margit kénytelenségében egy kis vidéki városka herbergjében húzta meg magát, közel a vasúti állomáshoz, ahol az éjszaka érkező utasokat mulattatta. A 3 Péterhez volt címezve a herberg és többnyire csak éjszaka volt nyitva, midőn különböző városokból megérkeztek a vonatok, jókedvű vásárosokat, vállalkozó kedvű kalmárokat, ezüstpénzüket csörgető kofákat, lóbórszagú kereskedőket hozván, akik foghagymás piritost, paprikás szalonnát, füstölt kolbászt, fehér cipót ettek a saját bicsakjukkal, kulacsukba mérették ki a bort, mielőtt megitták s az éjjeli várakozásban messzire elnyujtották csizmás lábukat, amíg bóbiskolva, kebelükön fekvő bugyellárisukra ügyelve virrasztottak, hosszadalmas történeteket hallgattak, amelyekbe valami mesélő kedvű utazó már a vonaton belékezdett, körmükkel vakargatták az asztallapját és nagyokat kacagtak, zsirosan hahotáztak, ha a történet így fordult; majd találós kérdéseket adtak fel egymásnak. Egy ilyen kérdést nem felejtett el Margit. „Hová lettek a pesti lóvonatú kondoktoroknak tülkei?” Margit a megfejtésre már nem emlékezett, de boldog volt, amikor a pesti lóvonatúról hallott, mert ártatlan gyermekkorában szinte a lóvonatúval érkezett Pestre a budai oldalról, midőn is a császárfürdői kitérőnél csaknem félnapig kellett várakozni a szemközti kocsira, amelynek kocsisa és kondoktora leitta magát... Ha nem lettek volna ezek a víg, vicces, rumos, grogos, boros, szalonnás éjjelek a herbergben, Margit felkötötte volna magát. De az utazók mindennap hoztak valamely új tréfát, új történetet, elmesélnivalót; még a vonatkozás is sok megbeszélésre adott alkalmat; jöttek pestiek, akik az új pénzt mutogatták vagy az új nótát dúdolgatták; jöttek veszprémiek, várpalotaiak, fehérváriak, jutasiak és csaknem minden utazónak az arcára, a ruhájára volt írva, mint a vasuti jegyére a város, ahonnan való. Gyorsan ment az óramutató az éjfél felé, új vonat jött, nyílt a pirosbetűs üvegajtó, utasok jöttek lármázva, nevetgélve, civakodva a ködös, füstös, remegő őszi éjszakából, batyuik, kofferjeik, ládáik, mint akár élettörténetük: különböző, - milyen különös, hogy nincs egyforma utazó láda! - mindig új az arcuk, a köhögésük, a krákogásuk, a kedvük s a csapos felébredve, hangosan puffogtatta a csapot az új sereshordóba. Talán még boldog is volt Margit itt a köszénfüstös, dohos vasuti állomáson, a kék, zöld és piros jelzőlámpák hajnalig ébren voltak, a bakterok soha sem aludtak, a szolgálati tiszt piros karkötőjével betért fekete kávéját meginni, a pénz mindig csörgött a fiókban és a tormásvirli soha sem fogyott ki a konyhán.

Míg egyszer ismerős utazó jött, aki azt mesélte Margitnak, hogy látta férjét, a főpincért egy vasuti állomáson, ahol igen jól megy dolga.

Margit ettől a naptól kezdve boldogtalan volt. Sírógörcei, álmatlanságai, kínzó fájdalmai, tébolyszerű indulatai visszatértek, majd meghalt a féltékeny dühtől, hogy Ede nélküle is tud élni... Levelet írt Edének, amelyben megfenyegette, hogy odautazik hozzá, botrányt csap, ha nem tér tüstént vissza hozzá. S a gyáva, szegény, bolond Ede visszatért. Ezentúl egy üzletben szolgáltak. Margit így folyton szemmel tarthatta Edét. Míg egy délben idegen nő érkezett ebbe a vendégfogadóba - a Tigrisbe, - akit megpillantván Margit, mindjárt rájött, hogy ez a nő az ő férje után jött. Gyanúja megerősödött, midőn ebédnél azt vélte észrevenni, hogy a zöldkalapos, sárgahajú nő és férje, a főpincér néhány szót váltanak halkán. Alig bírta fékezni

magát. Nyomban végezni akart Edével, de az üzleti forgalom alatt tekintettel volt jószívű gazdájára és bevárta az estét.

„De hogyan is bánhatott velem így! - mondotta szószerint Margit. - Mikor tudta, hogy milyen indulatos vagyok és mindig töltött pisztolyt tartok a bőröndben?”

Estére Ede már korábban lefeküdt. Margit ágyban találta, midőn a szobába belépett. „Oly szép volt Ede, mint még soha életében!” „Gyönyörű orra, szája, szeme, tisztasága még inkább fokozta elkeseredésemet!” És ekkor egy hangot hallott Margit. Mintha a szekrényben szólalt volna meg valaki:

- Öld meg!

A bőröndhöz lépett és kirántotta a forgópisztolyt.

Ede felemelkedett az ágyban, mondott valamit, Margit rálőtt.

Ede kiugrott az ágyból és kergetni kezdte Margitot az asztal körül.

Margit futásközben folyton lövöldözött. Míg végre Ede holtan elterült.

Rendőrök jöttek.

Margit hidegen, nyugodtan, végleg lecsillapodva állott a holttestnél.

„Így kellett a kutyának!” - szólt Margit és követte a rendőröket.

Fogságában igen nyugodtan viselkedett Margit.

Csak egyszer kíváncszott férje sírjához, amikor is a fogházgondnok társaságában bérkocsin a temetőbe ment. Gyönyörű temető van ebben a városkában. Margit leült a sírhoz és oly meghatott hangon beszélgetett férjéhez, hogy a fogházgondnoknak könnybe lábbadt a szeme. „Kellte ez neked, Edus?” kérdezte. Margit állítása szerint férje válaszolt is a sírből. - S ezután két évet töltött Margit különböző börtönökben, ahol könnyű kerti munkát végeztek vele és állítása szerint oly gyöngéden bántak vele, mint egy beteggel.

... Most pedig itt volt és rámszögezte a szemét, hogy a hideg futott végig a hátamon. Hogyan szabaduljak ettől a nőtől, akiben gyilkosomat láttam?

Elhatároztam, hogy szerelmi viszonyt kezdek ismét vele, hogy jóindulatát megnyerjem.

Margit viszonzta ölelésemet, de kijelentette, hogy úgy járok én is, mint Ede, ha őt megcsal-nám.

Most itt vagyok, mint egy férjgyilkos nőnek a babája és egy percig nem érzem magam biztonságban.

Dubli úr befejezte történetét és a hirlapírók kijelentették, hogy Dubli úrból igen szép halott lesz, gondoskodnak róla, hogy meggyilkoltatásának történetét az összes ujságok részletesen közölgék. „Majd ellátjuk a sajtóban a baját gyilkosodnak!” - szóltak, hogy Dubli úr meg lehetett elégedve.

... Amint idáig ért történetével a vajudó Natália, ismét heves fájdalmak lepték meg, hogy történetét nem folytathatta, bármiként figyelt Álom, valamint a temetésrendező szemének recehártványaira. A történet elnémult. Álom kijelentette, hogy véleménye szerint a szülés nem sokára bekövetkezik, ezért kövessék Natáliát a mentőkocsin, ha még többet is megtudni akarnak a leány történetéből.

TIZENEGYEDIK FEJEZET, AMELYBEN EGY LEÁNYKA ELINDUL A VILÁGRA.

A mentőkocsi elindult a temetésrendezővel, Álommal és Natáliával.

Tagadhatatlanul: van kellemesebb jármű elég Pesten, mint a mentőkocsi, ámde az ember nem mindig utazhat kedve szerint. Még mindig kényelmesebb helyzet van a mentők karbolszagú bőrpárnáin, az ugráló gumiabroncsokon, mint például a zöldre mázolt kabriolettben, amelyre az van fehérbetűkkel festve: Budapesti királyi ügyészség. De még a Ciprusz temetkezési vállalat üvegfalás, aranyozott angyalos, díszes fiákereinél is kellemesebb jármű a mentőkocsi, mert a Ciprusz (tulajdonos: Czifra János és társa) gyönyörű fiákere csak egy útra, az utolsóóra viszi a pasasért. Még senki sem jött vissza a városba a Ciprusz hintáján, akit egyszer arra felültettek.

A mentőkocsi ablakából hallani egymást a városi élet zajgásából. Aki jól ismeri a fővárost, az a mentőkocsiban fekvő is körülbelül megítélheti, hogy mely részében Pestnek gurulnak vele a kerekek. Ívlámpák fehérlenek, a kerekek fakockákon táncolnak, csevegés, rikoltás, láрма hangzik, mint a majmok szigetén: ez az Andrassy-út este. Automobil zúg és oly kihívó hangot ad, mint akár izléstelen tulajdonosa. Bukdácsol az omnibusz, mint a Paul de Kock regényeiben s ugyanazok a vidám masamódkisasszonyok, boltilányok, kereskedősegédek utaznak rajta a liget irányába, akiknek vászonszoknyájáról, tréfiáról, elmésségéről, szeretkezéséről annyi könyvet írt a pajkos regényíró. Tarka-barka emberek olyan hetykén üldögélnek a vágató bérkocsiban, mintha csak az volna a szórakozásuk, hogy lenézzék a gyalogjárókat. A régi Andrassy-út iparlovagjai, kokottjai megöregedve és göthösen üldögélnek a padokon és azon gondolkoznak, milyen más volt minden az Andrassy-úton az ő idejükben.

Aztán, mintha hirtelen elülne pompa, fény és élet, amint a város e fénylő folyóján átevezett a mentőkocsi. A körútak goromba, káromkodó, lökdösődő kövezetén nyargalnak a lovak. Itt már sötétebb, komorabb a táj. Legfeljebb a New-York kávéháznál fogadja némi mozgalom az utazót. A tömörked fénylő, útonálló lámpások alatt azok a pesti fiatalemberek és nők üldögélnek, akik nem egyszer követnek el öngyilkossági kísérletet, hogy másnap nevüket nyomtatva olvassák az újságban. Színészek és írók, akikről azt írta Carlyle, hogy szívesen felülnének a kétkerekű kocsira, amely a vesztőhelyre viszi őket, ha ezzel némi feltűnőséget okozhatnának a városban. Itt bizonyosan irigykedve néznek minden mentőkocsi után. Ismét megelőzte őket valaki a hírnév útján.

Aztán mind setétebbek, néptelenebbek az utak, a Józsefvároson át utaznak hőseink, ahol a pékek és húsvágók ingujjban könyökölnek az ablakba és leköpdösnek a tintanyalókra. Csak a mellékutcákból hangzik némely vígság, mert itt található azok a vadszőlős udvarok, ahol valódi bort mérnek a lakosság örömére s éjfél felé mindenkinek eszébe jut a dal, amelyet elfelejtett.

De átrobog a kocsi az üllői-úton is (amelyet a régi pestiek: *üllei*-nek ejtenek ki), élesztőszaga van itt a városrésznek, mintha a lebontott szeszgyár itt hagyta volna szagát és mint egy idegen, ellenséges, a város többi részeivel megvető viszonyban élő városnegyed kezdődik, a Ferencváros. Ez az a hely, ahol legrosszabb dolga van az adósságcsinálóknak, mert nemcsak megvetik, hanem meg is ütlegetik a becsapott hitelezők. A nőknek vastag lábszárak van, mert a piac jó. És a házaspárok olyan jól tápláltak, kerekre hízóttak, hogy az ember elgondolkozik, hogyan ölelik meg egymást ezek a párok, ha kedvük szottyán erre. - Itt már mindenki javában aludt. Sőt Soroksár felől megindultak azok a nyikorgó, zöltséggel, tyúkkal, kenyérral megrakott falusi szekerek, amelyek éjfél tájban lassú lépésben vonulnak a vásárcsarnok felé és tanyák, kertek, falvak jó szagát hozzák be naponként a Ferencvárosba. Itt vannak azok a kis

mellékutcák, amelyeknek harmadik emeletén nagy szegénységben meghúzódnak a könyvcsináló emberek, akik tehetségüknel fogva nem kaptak helyet Pesten, korán megházasodtak, gyereket fabrikáltak egy cseléddel és papucsban ülnek háromlábú asztalnál, fejük lehorgasztva, soha sincs egy forintjuk sem... Ámde mégis, néha szert tesznek némi pénzmagra, (miután reggeltől-estig rohantak a városban fel és alá, kopott ruhájukat, borzas cipőjüket, rossz kalapjukat rejtegetve a falak mellett és legalázatosabban kopogva kutyafejű szerkesztők és tudatlan könyvvarúsok ajtaján a kezükben tartott papiroscsomaggal, amelyre álmaikat feljegyezték), elgurul hozzájuk néhány tallér a dúsgazdag városból, mintha csak kíváncsiságból jöttek volna, mint a módos zsidóasszonyok, midőn utolsó szeretőjük is elhagyta, meglátogatják a házmester beteg gyermekét. Eljönnek a tallérok például Cholnoky Viktor úrhoz, aki a Kinizsi- és Madách-utcákban lakott jó hazafi módjára, mindig a harmadik emeleten kapott csak helyet: bármennyit költözködött életében - s a pénz megérkezéssel összehívatnak a barátok a környékről, a sarki fűszeres álmélkodva adja át söreit, borait, csemegéit, a hentesnél alig akad papiros a megvásárolt sonkák, kolbászok becsomagolására, a kofa sem hiába árult a sarkon és a házmester azt hiszi a kapu alatti setét zugolyban, hogy Bulcsúnak testvére született... pedig csak a baráti társaság beszél meg odafent a legújabb irodalmi eseményeket, kihagyva azt az időszakot, amíg a könyvcsinálónak gyermekét kellett tisztába tenni és elaltatni, háromszázszor körüljárva az asztalt a csecsemővel. Nem is volt semmi baj, amíg Cholnoky Viktor a Ferencvárosban lakott. Míg nagyravágyásában egyszer a Józsefvárosba költözködött és a levegőváltás halálát okozta.

A fogat a Bakáts-térre érkezett, ahol harangozás vagy gyermeksírás hangzik a nap minden órájában. A harangozást a plebános rendeztetik, hogy a városrész lakói sohase felejtsek el keresztény vallásukat, míg a gyereksírást azok a jövevények felelősek, akik mindenféle útlevél és vámvizsgálat nélkül érkeznek e tájra egy messzi idegen országból és fogalmuk sincs az itteni hivatalos órákról. A szülészeti klinika cifra épülete (mely leginkább egy keresztelői tortához hasonlít), éjjel-nappal várja a város különböző részeiből érkező asszonyokat, akik megdagadva és csomagokkal érkeznek erre az állomásra, hogy itt életük legnehezebb óráját átéljék. A fehérkabátos doktorok, a fürge bábaasszonyok itt, megannyi közvetítői az életnek. Bármilyen rossz volt a termés az országban, pang az üzleti élet, a kereskedők jajgatnak, a legjelesebb ügynökök már csak a dohány-utcai zsidótemplomban bíznak: itt éjjel-nappal forgalom van. Sohasem látott kis kezek, arcok, szemek emelkednek fel az ismeretlenségből, úszómozdulattal lépnek ki a napvilágba, vörösen, izzadtan a kiállott fáradalmaktól, vékony hangjukon kiáltozva, izgalmat, könnyet, szenvedést okozva: mind megannyi csodálatos meglepetés. Hosszú fejjel, csapzottan, szinte aléltnan küzdik ki magukat a levegőre; mindegy nekik, hány óra van, éj vagy napvilág, egy másodperccel sem jönnek hamarabb vagy később, mint idejük elérkezett és oly hallatlan erőszakosak, hogy érkezésükkor megállni látszik az egész világrendje, csak az ő sírásuk, az ő jelenlétük tölti be a földet kelettől nyugatig. Ebben a babagyárban reggeltől reggelig rázzák azt a nagy szitát, amelyen át a élet új lisztjét a földre eresztgetik. Az óra kongat az éjjeli tér sötét tornyában, házmester nyitja a kaput, doktor és bábaasszony készen áll, sugárzik a villanyfény, halkán, visszafojtottan jajgat a szenvedés, majd örjögő jajkiáltások hangzanak, a papucsok szünet nélkül csoszognak folyosókon, lépcsőkön, éber nőszemélyek vigyáznak más nőkre, mint arkangyalok, tej és asszonytest szaggal van teli a ház, a vízvezeték úgy dolgozik, mint egy fáradhatatlan bajnok... és a nagy szitán át szakadatlanul hull lefelé az élet az ismeretlenségből, a jövő, a következő esztendő, a mostani élők által már többé nem látható élet... Azok jönnek itt napvilágra, akik elfelejtik a mostani neveket, embereket, tényeket, világrendeket. Akik azon a Pesten járnak, amelyet mi már nem látunk. Akik elolvashatják, hogy mi történt azután az élet regényében, amelyet mi akkor hagytunk félbe, amikor a legérdekesebb volt, - mindig a legérdekesebb, mikor halni kell - és sohasem tudhatjuk meg, hogy mi következik a legújabb folytatásban. Kis lelkek bújnak elő ebben a kivilágított házban, akik a mi halotti torunkon vígadnak, meglátogatják a temetőt

tavaszzsal és leülnek a zöld pázsitra, hogy oly dolgokról beszéljenek, amelyekhez mi nem tudnánk hozzászólni. Az új nemzedék érkezik ezen a stáción, amelyet mi legfeljebb a fal mellé lapulva, télzordonan, görnyedten, kialvadt szívvel és erőtlenül láthatunk Pesten, ha a sors avval jutalmaz meg, hogy hosszú csendes öregséget éljünk, mint az utolsó öreg negyvennyolcas honvédek... Mire ezek a kis vörös testek megnövekednek és lélekkel, érzelemmel megtelnek: akkorára tán megnőnek a fák a Bakáts-téren...

A temetésrendező és Álom bejelentették Natáliát a nagybajuszú portásnak, aki nyomban csengetett fülkéjéből az illetékeseknek, orvosnak és bábának, valamint azoknak az embereknek, akiknek az a dolguk, hogy jajgató nőket az emeletre cipeljenek.

Az emelők valahol a pincében aludtak, sokáig jöttek és a vajudó nőnek ott a mentőkocsiban, a babaház kapuja előtt csillapodtak rettenetes fájdalmi, hogy folytathassa az élettörténetét, amelytet Álom ellesett.

Így mutatkozott a további kép:

Őszi borulat.

Olyan keserűen, de mégis aranyszínekbe pompázva hervadt a Margitsziget, mint az öregurak egykor, akik a fehérparóka viseletét ráparancsolták a világra.

Natáliát Palaczki kísérgette a zárda romjai között. Palaczki ez a pesti regényhős - kávéházi románcokból való férfiú - ebben az időben oly szép ember volt, mint egy tambur-major. Henrik istentudja merre kószált ezalatt, amíg Palaczki feláldozta magát a hölgy mulattatására. Így: elmondott Natáliának mindent, amit például a Flórián-szoborról tudott... A Flórián szoborról azt tudta Palaczki, hogy részeg pestiek, akik a környékbeli korcsmákban ittak kora délután óta, estefelé rendesen felmászni szeretnének a szoborra. Ámde vigyáz a rendőrség. Még Hérok, a legügyesebb pózنامászó sem tudott itt nagyobb eredményt elérni, mert rendszerint többet ivott a megengedett harminc cseppnél Kéli borából.

Egyszer azonban jött egy szerelmes, egy tennisz nadrágos, feketezsakettos, szalmakalapos költő, aki vásott fehér cipőiben oly óvakodva járogatott az óbudai hölgyek után, a tánciskolába és a templomba, hogy a polgárok a fejüket rázták neveltükben a hóbertos figurán. Ez a sárgabajuszú Romeo egy másodpercig sem felejtette el, hogy mivel tartozik a hölgyvilágnak. A komoly, tekintélyes Hérok még el sem fogyasztotta a zöldpaprikáját és hideg sertéskaraját a korcsmában (ami után a komoly borozás veszi kezdetét), midőn a versfaragó fürgén már a pörge bokák után vetette magát, amelyek az óbudai korzón szédelegve várták a megváltó szót, a szabadulást, vagy amint ők nevezik: a boldogságot, amelyhez mindenkinek jussa van. Hérok Karcsi csak ivott és a spricceres poharának vallotta be szenvedéseit, míg ez a tarka szélhámos minden útjába került nőnek szerelmet vallott. Lehet ennél nagyobb bókot kitalálni?... Nem varrhattak annyi fehér cipőt az óbudai suszterek, amelyekbe bele ne bolondult volna Himy, - amint magát nevezte. Hiábavaló volt Hérok Karcsinak minden ellenvetése a kuglizóegyletben, valamint azoknak a komoly polgároknak a körében, akik ravaszkodva, asztalt csapkodva játszottak sznapszerlt egy félliter borba a korcsma sarkában; hiába magyarázta irigységében, hogy ez a tennisz nadrágos, felháborító alak nyilván a gályákról szökött meg, jó volna érdeklődni a rendőrségnél: Himy, amint a hír mondja, egymásután törte össze a leányszíveket a korzón és a Dunaparton.

Végre egy estén, amikor Hérok Karcsi végleg leitta magát Kéli „nyolcvanasából”, párbajra szólította fel a Flórián-téren Himyt. A párbaj a Flórián-szobor megmászása volt. Himy dudolgatva, könnyűszívvel vállalkozott a feladatra - egy kislány éppen Szűz Mária-amulettjével ajándékozta meg e napon - röpké volt, szívében reményteljes szavak fodrozódtak és olyan könnyűnek érezte a létet, amint ez csak lehetséges. Himy habozás nélkül kapaszkodott fel a szoborra, mielőtt azonban megnyerhette volna vállalatát, a brutális Hérok Karcsi lábánál

fogva elkapta, a földre rántotta, jól elagyabugyálta és megparancsolta neki, hogy végleg hagyja el Ó-Budát. Himy rongyosan, kalapnélkül menekült csúfsága színhelyéről és Hérok urat másnap nagy ünneplésben részesítették barátai a különböző korcsmákban. Sőt némely asztaltársaságok felkérték a győztest, hogy vezetné el őket a csata színhelyére, midőn is az éj beálltával sercegő gyufalángjánál nézegették az ezerszer látott Flórián-szobrot és környékét. Hérok Karcsi győzelme kétségtelen volt és a polgárok jól érezték magukat, hogy ily tekintélyes, kövér, borivó férfiú bírja leányaik szívét.

Ám tudott Palaczki más történeteket is Natália mulattatására, amely történetekben mindig a kövér embereknek volt igazuk.

Így például ráfogta szent Margitra, akinek zárdáját látogatták, hogy kövéremberbe volt szerelmes és pedig reménytelenül. A romfalakon található csínosabb, ábrándosabb, jól hangzó nevekre, a Tiborokról, Vilmosokról, Aladárokról (akik itt évszám és nap pontos megjelölésével feliratkoztak), Palaczkinak az volt a nézete, hogy: szép kövéremberek lehetek. - Majd kibújt a bőréből örömeiben, amikor magánál kövérebb emberrel találkozott a Margitszigeten, aki szalmakalapjával legyezte verejtékező arcát, míg hölgyét ünnepélyesen vezette. „Az ilyen nagyon kövérember nem lehet kellemes!” - mondta vidoran és titkon végignézett a mellényén. De azt mindig hangoztatta, hogy csak kövérembernek lehet pénze, hitele és tekintélye. Csak kövérember lehet boldog a földön és nőre nézve valóságos szerencse egy kövérember szerelme, mert a kövérek mind húségesek...

- Régebben, azt hitték - fejtegette Palaczki -, hogy a kövérembernek nem tudnak úgy szeretni, mint a soványok. A nők ezért mindig előnyben részesítették azokat a nyurga, pipaszárlábú, széllelbélelt gigerliket, akik nem tudtak egyebet ajándékba adni, mint csontjaikat. Ezek a nyomorult soványok ráérték szaladgálni a női szeszélyek után, egyéb dolguk hián mindig készen állottak, hogy beálljanak kengyelfutónak, még a piacra is kimentek bevásárolni. Egyszóval tüntettek mozgékonyosságukkal. - Az újabb megfigyelések azonban a kövérek javára billentik a mérleget. Kövérember dolgos, takarékos, minél hamarább igyekszik aranyláncot szerezni a mellényére, gyakran fürdik, hogy ne legyen rossz szaga testének, könnyelműen nem cselekszik semmit, pénze mindig van az erszényében és sohasem téveszti szem elől, hogy a nőket meg kell lepni apró ajándékokkal, csecsebecsékekkel... egyszóval áldozni kell az érzelmért. Elmondta azután még Palaczki, hogy csínosabb tőkéje van a postatakarék-pénztárban, amelynek kamataiból megél öregségére.

Natália maga sem értette, hogyan tudott ellenállnia a csábszavaknak.

Palaczki hiába törte a fejét haditerveken, mindhiába mutatta meg az estalkonyban a zárda romjai között illetlenkedő fiatal szerelmeseket, - „ha a kisasszony megnézné, hogy mi van írva a falra: ott lelné már édesanyja nevét is a nyolcvanas évekből; nagy kalendárioma ez a fal a pesti szerelemnek!” dörmögte Palaczki, - „a szigeten muszáj szerelmesnek lenni mindenkinek, ki beteszi a lábát” - hiába fogta rá a lemondó ívben szállongó falevelekre, hogy azok az életet jelképezik; a ritka sűrűségek, a vörösbarna kertek, a szeptemberi fák nem hatották meg Natália szívét, mert még műveletlen és romlatlan volt. (A nyelvöltögető, zizegő, kéjelgő, pákosztoskodó, innyes szerelmeskedéshez szükséges némi műveltség. A rafinéria nem adódik ingyen. Tanulni kell, amíg a hölgyek megismerik harisnyakötőjük értékét.)

Natália becsületesen ragaszkodott Henrikjéhez, mint egy hű kutya gazdájához. Nagy bűnnek tartotta volna: véteni Henrik ellen, bár a közönyös fiatalember mit sem törődött vele. Jóformán Palaczki gondjaira volt bízva, míg a Henrik a városban ismeretlen utakon csavargott. Ekkor történt, hogy a cinikus Dubli úr, akiről már az előbbi fejezetekben is említés történt, hő szerelemre gyulladt Natália iránt. Történetek néha a világon ilyen csodák, hogy romlott, életunt, az élet minden aljasságán átvergődött férfiak rajongó szerelemre gyulladnak romlatlan fiatal nők iránt.

Dubli úr levélben vallotta be szerelmét.

A levélben kijelentette, hogy lelkét csak Natália mentheti meg az elkárhozástól... Ha Natáliának kedve volna a legnagyobb jótéteményre egy szegény bűnös érdekében, Dubli úr térdenállva várja a döntő szót.

Az első levelet követte a második és Dubli úr állandó csavargója lett azoknak a szennyes, kutyaszorító, szemétdombos mellékutcáknak, amely az óbudai zsidótemplom környékét keresztül-kasul szegik. Homlokába húzott kalappal, gólyaléptekkel, leskelődve és leveleket csempészve (bizonyosan rettentő lelkiállapotban) járt-kelt itt Dubli úr, Natália fészkének környékén és akkorákat sóhajtott, mint egy szenvedő.

Az élesszemű Palaczki gyorsan észrevette a dolgot és első teendője volt felvilágosítani Natáliát Dubli úr jellemtelenségéről, aki még a saját édesanyját is elárulná egy cinikus vicc kedvéért. Egy Budapestre tévedt fiatalnő nem követhet el nagyobb könnyelműséget, mintha beszédbe ereszkedik Dubli úrral. Másnap már egész város arról beszél, hogy mily romlott teremtés érkezett a fővárosba. Dubli úr a szájában mérget hord, mint a kígyó. Régen agyon kellett volna verni ezt a rágalalmazót.

Így óvta Palaczki Natáliát, míg a szegény Dubli úr valóban majd meghalt a szerelemtől. Titkon kézbesített leveleiben többször kijelentette, hogy ő bármikor hajlandó nőül venni Natáliát abban a templomban, amelyet Natália arra a célra kiválaszt. Ám ha ragaszkodna szülőfaluja templomához, D. úr szívesen megéri ezt a vonzalmat és hajlandó Natáliával a Bakonyban is megesküdni. Megírta Dubli úr, hogy ő már nem szeszélyes játékszerét, pillanatnyi vágyainak kielégülését keresi abban a nőben, akit szíve melegével szeret. Vén diófa már ő, akinek szüksége van támasztékra. Ezután következő életét arra akarja felhasználni, hogy kis tüzecke mellett üldögéljen, korán lefeküdjön, megvesse és kinevesse a törekvő világot és a városi élet handabandázását, diót törjön, bort szűrjön, meglegedéssel szemlélje, hogy ablakai alatt sárgulni kezd a falevél és alkonyattal jól bezárja a kaput, hogy a külvilágból sem részegek, sem bolondok be ne törjenek csendes kis fészkébe. Sok száraz fát kell gyűjteni, hogy az ember élete végéig tüzelhessen a kályhában. Ő már gyűjtött elegendő égetni való emléket.

Natália nem is igen értette Dubli fellengős leveleit, hisz a hírlapíró nagyon ki akart tenni magáért, a Radetzkyhez címzett kávéházban, ahol levelei keltek, órákig vakarta fejbőrét a tollszárral, míg megtalálta azokat a szavakat, amelyek megközelítik érzéseit.

Dubli utolsó levelében azt írta, hogy az óbudai katolikus templomot szemelte ki a cselekmény végrehajtására...

Ezután történt, hogy Palacki szemei veresszínt öltöttek, nyaka megráncosodott és kénköveszagú gonoszság áramlott minden szavából. A féltékenység és a visszautasított szerelem miatt érzett keserűség csaknem eszét vette a higgadt férfiúnak. Elhatározta, hogy tönkreteszi Natáliát, amit megmondott a leány szemébe. „Az öregember ugyan bűdös, de szavaiba bele lehetett volna kapaszkodni,” - dörögte fogvicsorgatva. „Én nem félek jövődő életemtől, mert minden faluban szereztem egy házat, amint még a nagyapám tanácsolta. De magának még egy háza sincs... Mi lesz magából barátok nélkül!” Natália éjjel-nappal sírt, míg a rettenetes Palaczki így dühöngött és komor terveket szöve, lehorgasztott fejével bandukolt az utcáson.

Henrik sem mutatkozott, mintha Palaczkinak adna igazat.

Ámde Natália még sem tudta kellőképpen átérezni, hogy egyike lesz ama szegény elhagyatott nőknek, akik barátság és támogatás nélkül hánykódnak ide-oda a nagyvárosban. Látta őket ablakából magános bandukolásukban, örökös rosszkedvükben, keserű, megvető, minden

állítólagos tisztességet kigúnyolva, ödöngve, részeg, durva férfiak karjába kapaszkodva és észrevette, hogy napról napra több festéket kennek az arcukra, mintha mindig jobban el kellene rejteni a világ elől arcuknak sápadt színét. Natália nem rettegett e sorstól. Nem félt a kerekas kintornától, amelyet döccentve tolnak be a trikós legények a sötét kis földszintes-házak udvaraira, - amely verklik oldalára fényes képek vannak festve hajporos, rózsaszínű-arcú, előkelő dámák és selyem térdnadrágos urak szóáréiról - és a hangok, amelyek a zongoraverkli sípjait elhagyják: arra szolgálnak, hogy szerencsétlen, életükben elveszett nőket szórakoztassanak, felvidítsanak vagy még inkább elszomorítsanak; emlékezetükbe hozzák ártatlan szerelmüket és eszükbe jutassák a mindent felejtő ivást... Natália nem félt, mert valamely távoli utcában Dubli úr lépteit hallotta kopogni.

Nem félt, hogy valamikor zsineggel köti meg a cipője szárát, mint az elhízott veres asszony a Háromharang-utcában, aki egész nap cigarettázva hajol ki az ablakon, tehát csak derékig van felöltözködve, - legfeljebb a szatócshoz biceg át sörért vagy rumért. Nem futott át szívéen a hideg, hogy tél beálltával ócska férfikalapot kell viselnie, mert más nincs és a pálinkásboltban dideregve kell üldögdélni egy sarokban, miközben muzsikusz cigányok részegeskednek, egy rongyos ember kékvörös arccal a hóban fekszik a bolt előtt és a mellékutca setéjében gyilkosoknak, körözött rablóknak, bujdokló tolvajoknak kell kínálgatni szerelmét. Nem rendült meg, hogy egykor csoszogva, dinnyehéjakat szidalmazva, lámpásokba ütközve, kocsik után átkozódva, mint egy cifra madárijesztő: mendegél át a városon. - Hisz Dubli azt ígérte, hogy mindig vigyáz, a tűz ki ne aludjon.

Amikor Natália elvonult a grófi palotából: egy apróvirágú ruhácskája volt, bő szoknyája, mantillkája, búzavirágos és pirosrózsás, lehajtottszélű kalapkája, - amint általában az ember elképzezi azokat a nőket, akik szökni szoktak, lóvonatún vagy gyalog, vagy éjszaka, a csillagok felügyelete alatt. Ez a ruhácska bizony szakadozott, a mantillt majdnem elvitte a goromba szél, midőn Natália a régi vizivárosi katonai temetőben Halottak estéjén gyertyát gyújtott egy ismeretlen, jeltelen síron. Azt már senki sem tudta, ki fekszik a besüppedt domb alatt, - nagybajúszú, szögletesfejű, kapafogú zsoldos katona, aki Budát védte, - vagy ifjú honvéd, aki a sánkra kapaszkodott? A halottak mind egyformák. - Natália azért gyújtott gyertyát, mert érezte, hogy ezzel tartozik a lelke üdvösségének. Vidéki nő volt, természet-szerűleg szerette a temetőket, ahová elsétálni lehet bánatban, gyengeségben, sírni... Ez volt a legelhagyottabb temető a budai oldalon. A vén fák között bágyadtan füttyült a szél, mintha belátná céltalanságát. Itt-ott a sírdomb mellett öregasszony guggolt, aki már maga sem tudta, hányadik esztendő-tapossa; a sírásók is régesrégén meghaltak, akik ezeket a sírokat felhantolták. Az öreg tábornokok, akik még ide kíváncsoztak az egykori bajtársak mellé: katonai pompával érkeztek, a zöld kalap a koporsó fedelére volt téve, talán még V-ik Ferdinánd érdemrendeit vitte a katona a piros selyempárnán, sortűz dördült és a régi halottak bizonyára büszkéek voltak a megtiszteltetéstől. Ámde mind ritkábban csikordultak már a kapuk a temetőszekér előtt, a sírásóknak nincs okuk reggeltől estig rumot inni, józanul is győzik a mesterséget.

Natália két kezét kitérve vigyázott a gyertyácskára, amint a sírdomb mellett térdepelt és imádkozott. Imádkozott a megholt szüleiért, akiket sohasem ismert, imádkozott jótevőiért, a grófékért, Henrikért, Palaczkíért és Dubli úrért, akiket ebből a világból különösebben ismert. Nagy messziségben pislogott még egy-két gyertyácska a régi temetőben, mintha lidérccláng volna az is, - talán egy ifjú fekszik ott az öregek között, akinek szíve világít még éjszakánkint a fájdalomtól... A szél aztán végérvényesen elfujt minden gyertyavilágot a temetőben és Natália mantilljába burkolózva, dobogó szívvel szaladt a zörgő fák alatt. A szél mindenféle érthetetlen szavakat kiáltott utána; hol fenyegetésnek, hol hívogatásnak hangzott a kiáltás. Amikor a temető kapuján kifordult Natália, érezte, hogy valaki jött vele. Mintha a hátán, a

derekán kapaszkodott volna valaki, aki két összekulcsolt kezét átkapcsolja a szíve felett. Amíg imádkozott és vállát alázatosan meghajtotta: valaki, egy kis lélek, amely eddig tán fázósan egy madárfészekben bujt meg a fagalyak között, hirtelen elhatározással leugrott a magasból és meghúzódott Natália ruhái között. Meleg volt, mint a friss kenyér. A karjának ölelése olyan volt, mint a virágszáraké. Még a lélekzetét is lehetett érezni, - mintha együtt lélekzett volna Natáliával.

Natália eleinte ijedten vitte a terhet hazafelé. Száraz fát szedni kérezkedett el otthonról és íme rözse helyett valami egyebet visz haza a hátán. De vajjon mi lehet az, amely oly melegen, szerelmesen hozzátapad, mint a testéből való test, lelkéből való lélek?... Natália nem mert a válla felett hátranézni, - már gyermekkorában így tanulta ezt a babonás vénasszonyoktól, - hátha meglátja: kit visz a hátán... egy madarat vagy egy gyereket?

Amint azonban a városba ért, a kivilágított boltok, utcák, korcsmák közé a nedves, hópelyhes, telet ígérő estén: igen jól esett Natáliának, hogy nem megy egyedül végig azon a hosszú úton, amely olyan végtelennek látszik, mint az öregasszonyok guzsalyán a len. Valaki jött vele és útközben mindig érezte kézszorításának melegét, üde szívecskéjének dobogását elámulva hallgatta és biztató ölelését érezte. Mintha egyszerre szert tett volna a legjobb barátira, aki soha többé el nem hagyja. Aki ezentúl mindig egyszerre teszi le fejét a vánkosra az ő bánatos fejével, aki minden útján elkíséri s napközben sem hagyja el soha vigasztaló hangjával, bátorító jelenlétével, melegségével, odaadásával. A lelke kettényílt és jobbik fele virágot hajtott. A lépésében érezte egy másvalakinek az apró, igyekvő lépését. Határozottan ment valaki vele, akit nem láthatott, nem tapinthatott, - talán csak egy érzést, amely új, barátságos és végtelenül megnyugtató volt... A szemében érezte, hogy még másvalaki is néz a szemén keresztül és nem leli oly unalmasnak a világot, mint eddig ő. A kis idegen még örült a nyugalmazott hivatalnokoknak is, akik a Vízivárosban nagy számmal jönnek elő esténként a hepehupás utcákon, hol egyes házakat vaskerítés von körül, hogy a földszint ablakán be ne lépjen a járókelő. Ezek az öreg hivatalnokok, akiknek oly kiült a nadrágjuk, mintha még most is egész nap az íróasztalnál ülnének otthon papírral bélelt karosszékükben s gyakorolnák magukat a hivatalos munkában, - hátha egyszer eszébe jut a miniszternek visszahívni őket irodájukba, - többnyire a fal mellett mendegéltek: tapogatózva vagy tétova lépésekkel, mintha az egyik lábuk nem tudná utólréni a másikat (csupán némi ravaszkodás árán), a levegőben megkerülve, fortélyosan előrecsapva mentek-mendegéltek ismeretlen célok felé és reszketeg szájjal megkérdezték Natáliát a keresztútnál: vajjon jön-e kocsis az út közepén? S Natália nemcsak nyájas szóval, de karfogással válaszolt, amellyel átvezette ez öreg dohos embereket az úttesten, s igen meglepődöttnek érezte magát... Itt találkozott azokkal a ravaszszemű öregurakkal, akik kiegyenesített derékkal, nekividámodva lódultak korcsmák felé és előre csettintettek nyelvükkel a paprikáshalnak, a marhapörköltnek, a következő élménynek, - s ugyanekkor hamisan kacsintottak Natália kis kalapja alá. És Natália ezen az estén nem jött többé zavarba az arcátlan szemektől, deres bajuszoknak mozgásától, sőt az elkoptatott végű botocskáknak jeladó kopogásától sem... Útjában találkozott a vízivárosi úrnőkkel is, akik barna hajukból a legnagyobb huncutkát viselték fülük mellett és olyan szűk szoknyájuk volt, mintha a párizsi divaton is túl akarnának tenni. És ezek a szemközt jövő budai úriasszonyok, mintha felismerték volna a kis idegen arcát, akit Natália keblében és hátán hordozott: résztvevő, kárörvendő vagy megvető szemekkel mérték végig a hóesésben igyekvő leányt. Sokkal erősebben érezte a hentesboltok szagát, mintha még a kirakati lámpásnak is kolbászillata lett volna. Egy korcsmában, ahol éppen megnyitóját játszotta a féktelen tamburás zenekar és villogó szemű, ragyás, aranypénzes barna asszony tulipiros kedvvel énekelt ki az utcára, hagymáshalat főztek. Natália hirtelen olyan étvágyat érzett a hagymáshal iránt, hogy csaknem elepedt.

Egy gázlámpás alatt utolérte Dubli úr, aki messziről követte.

Különös, rekedt, szinte meghatott hangja volt ezen az estén Dubli úrnak, mintha egész délután borozott volna valahol egy magános, hegyoldali korcsmában, pénzt dobott volna az önműködő zongorába és a veteránok indulójának hangja mellett, borba mártott ujjával egy női nevet írt volna a zöld korcsmaasztalra.

- Maga azt nem is tudja, hogy én vagyok az Aranyember! - kezdte Dubli úr, mintha egy régebbi gondolatát folytatná. - Ugyanazt akarom magával tenni, amit Timár Mihály tett Noémival. Egy rejtett házba szeretném vinni önt, amely lehetőleg régi legyen; olyan időből való, amikor még udvarházakat építettek Magyarországon. Bozontos, elvadult kert a ház mögött, amelyben tavasz jöttével fülemile mulattatja párját olyan áhitattal, amint a világ egyetlen énekese sem tud kitenni magáért... míg őszi időben elhalkuljon itt minden, vasderes legyen a fű, átlátszó a pagony, méla a galy, mozdulatlan a falevél, álmodozó a gyalogösvény, a pók nagy hálót szőjön, a nagy fákról lehulljon az aranypénz és a háztetőn úgy göndörödjön a kémény füstje, mintha egy magános férfiú elgondolkozva pödörgetné valahol a bajsztát.

Natália nem egészen értette meg Dubli urat, mert az „Aranyembert” mindezekig még nem olvasta. Ámde ez nem zavarta meg Dubli urat, hogy szavait kellő mélabúval folytassa.

- Én már annyit szenvedtem a világban, hogy akár ezüstlakodalmat tarthatnék. Vagy húsz esztendeje hitvestársam a gond s életunalom. Már annyira ismerem a világot, hogy barátaim sincsenek. Olyan odvas vagyok, mint egy rossz fog. Nem rejtély előttem többé, hogy mit gondolnak és mit éreznek az emberek. Azt se mondhatnám, hogy csalódtam, hisz illuzióim sohasem voltak a világról. Csak rájöttem, hogy a legjobb a világtól elvonulva élni és négy fal között nagyokat nevetni azon, amit az ujságba írnak. Báli névsorokat olvasni egy magános házban és a hölgyeket felvonultatni fehér cipőjükben, aprólékos frizurájukkal, egyik hosszút lép, a másik aprózza lábait, - aztán elgondolni, hogy mily műveletlenek és érzéketlenek! Vagy esetleg egy toronyablakból nézni a járókelőket, amely toronyba nem léphet be senki akaratom ellenére. Mindennek s mindenkinek hátat akarok fordítani s csak magának élni, Natália.

Dubli úr igen izgatottnak látszott ezen az estén. Natália, bár még sokkal fiatalabb volt, semhogy élettapasztalatai lehettek volna: gyöngédségében megérezte, hogy nem jó dolog ez, hogy Dubli úr ennyit beszél, később megbánja szavait. Ezért csendesen, könnyörögve tette össze a két kezét:

- Nem érdemlem én azt, Dubli úr, hogy ennyire szeressen engem.

Ámde Dubli úr nem hagyta magát. Régi dolog, hogy a férfiak nem nyugszanak addig, amíg minden titkukat el nem mondják.

- Tudok egy házat... Éppen olyan házat, amelyben az „Aranyember” lakott. A Gellérthegy oldalában van, amerre már csak magános petróleumlámpások álldogálnak, többnyire üresen, mert a környék népe kiszedi az utcai lámpást, hogy éjszaka megnézhesse az álmoskönyvben álmainak magyarozatát. - Abban az időben jártam erre a tájra, amikor még délelőttökint szerettem nagyokat sétálni Budán, örültem annak a levegőnek, amely hűvösen és tisztán az ember arcába csapódik a hidakon túl és a földbe sülyedt kis házak tenyérnyi ablakainál merengő szemű nők fésülik hosszant barna hajukat. Bejártam a girbe-gurba utcákat, szerb-névű borbélynál borotválkoztam és elgondolkoztam, hogy mi történhetik a házak belsejében, ahová kanyarogva, félhomályosan futott a csigalépcső. Örvendeztem a Császárfürdő kerek udvarának, amelyre életvidáman, kastélyi pompával néznek a nagy fehérrámás ablakok, a fák a háztetőig nyúlnak fénylő zöld lombjaikkal, cseng a bosnyákzenekar indulója a delelő órában, a fürdői szagot immár francia parfümmel locsolta le magáról az a finom külföldi hölgy, aki fehér keztyűbőr cipőjében ringva ereszkedik alá a császárpáros szőnyeggel bevont lépcsőkön, szórakoztatóan fehértenek az udvarkert megterített asztalai, csörren a régimódi evőeszköz, pörköltszag bujdosik, paprika piroslik és a nagyfülű serepohár aránylik, amikor

ifjú íze, szaga, tapintása van még az egész életnek... s az ember azt hiszi, hogy a platánok alatt a nők pusztán szórakozásból foglalnak helyet. Tehát ebben az időben fedeztem fel a titokzatos házat. Egy hajóskapitányé volt és benne rablott nőt rejtegetett. A hosszújratú kapitány barátom volt. Illett volna, hogy neje barátnőm legyen. Ámde a kapitány nagytapasztalátú férfiú volt, ismert minden csempészt, kalmárt, fináncot az Al-Duna mentén, otthon volt minden kikötőkorcsmában és harapás nélkül felismerte a hamis aranyat. Igen szívesen elbeszélgetett velem akár hajnalig is azokban a jószágú, veresborképű kiskorcsmákban, amelyekkel tele volt a Rácváros, de házához sohasem invitált. Míg egyszer hosszú útra indult a hajós, aggódalmasan búcsúzott tőlem, miután együtt végighallgattunk egy szentmisét a Tabánban. Feltettem magamban, hogy nem játszom ki barátomat, nem keresem az ismeretséget a rabnővel, sőt amennyire lehetséges, messziről vigyázok a kapitány házára, háza tájára. Egyszer, amint megkerültem volna a házat, a kert vasrácsán át, az éppen virágzó orgona-bokrok közül egy piros, bojtos szattyánpapucska nyomult a külvilágra. Azt olvastam valahol, hogy keleti háremekben hordanak hasonló papucsokat az asszonyok. Az ördög megkísértett. Lábujjhegyen közeledtem a papucsához, mint egy delelő lepkéhez. Kezembe vettem a papucsot és alatta a legfehérebb kis lábat találtam, kék erekkel, gyengéd körmökkel, ruganyos kis talppal, amely úgy tudott meghajolni, mint a ballerínaké. A rabnő úgy nevetett a bokrok között, mint a vadgalamb. Máskor is eljárógattam a piros papucsához, amely közeledésemre híven előbújt a vasrácsra, szolgálatkészen elhelyezkedett tenyerembe és a külön mozgó lábujjacskák ezeregyéjszakai meséket mondogattak. Közeledett a nap, amikor barátomnak, a hajóskapitánynak meg kell érkeznie az Aldunáról. A rablott asszony borsószemekkel számolta a napokat, amelyeket papucsába eregetett. Mikor a századik borsószem is behullott a papucsba, a kis láb többé nem jött ki a kerítésen, a mesemondó elhallgatott, a lombok összezárultak és a házon többé nem nyílt ajtó. Barátom megérkezése előtt ugyanis megszökött a rabnő, mert úgy érezte, hogy nem engedelmeskedett a hűség parancsainak. A kapitány ordított fájdalmában, de a nőnek lábnyomát nem találhatta. Elrepült talán annak a griffmadárnak a hátán, amely már Szindbádöt is vitte. A kapitány vigasztalásomra szorult és valóban meleg barátsággal ápolgattam őt hosszú heteken át, amíg alábbhagyott a rekedt sírással, fejét többé nem verte a falba és valamennyire megnyugodott. Ámde a házat, amelyből madara elrepült, elhagyta ő is véglegesen, hajójára költözött, amelyet nem hagy el máskor, mint kedden és pénteken, midőn rácosan főznek halat Ivanovics Jocónál. Így jutottam én a házhoz, amelyet lakóhelyül ezennel felajánlok, Natália.

Bármily hosszan és körülményesen vette Dubli úr a fordulatot, Natália még mindig nem volt készen felelettel. Egy érzelemtelen, könnyű felfogású nő talán darabig csürte-csavarta volna a dolgot, amint már a nők szokása kitérni az egyenes válasz előtt. Natália nem volt romlott teremtés, eszeágában sem volt Dubli urat az orránál fogva vezetni, rövid hallgatás után nyiltan így felelt:

- Megbocsásson, Dubli úr, hogy nem megyek a Gellérthegy oldalába lakni. Én Henriket el nem hagyhatom. Minket szorosabb kapcsok kötnek már össze, semhogy elválhatnánk egymástól.

- Mi legyen az a nagyon szoros kötelék? - kérde Dubli úr, szárazat nyelve. - Tudtommal Henrik elfelejtett önrel házasságot kötni az anyaszentegyház által előírt törvények szerint.

- Ez igaz - felelt lehajtott fejjel Natália.

Dubli úr elszántan forgatta szemét:

- Mégis csak nemes barátomnak, a hajósnak van igaza, aki mindig azt prédikálta balesete előtt, hogy a nőkkel nem sokat kell tárgyalni, mert korán megöregszik az ember. El kell ragadni a nőket és ezzel el van érve a cél.

Így szólt Dubli úr, de olyan siralmas ábrázatot vágott, mint egy szepegő gyerek.

Natália nem felelt, mert még igen járatlan volt a férfiakkal való társalgásban.

Egy utcasarkon, amelyen túl már Óbuda kezdődik, elbúcsúztak. Dubli úr levett kalappal állott (mintha elfelejtette volna, hogy mennyit gúnyolódott a szerelmes férfiakon), a szíve csaknem hallhatólag dobogott és reszketett a hangja, amikor megkérdezte:

- Még mindig nem tudom, mi az az elszakíthatlan kötelék, amely magukat összefűzi!

Natália ekkor kiegyenesedett és arcán a vértanuk, szentek, rajongók, álmodók tétova mosolya jelentkezett és halk hangon közölte Dubli úrral, azt hiszi, gyermekük lesz.

- Nem baj... - felelt félig zokogva Dubli úr, - azért én tovább is szeretem magát, Natália.

Eltávolodott a homályban, hogy Natália ne lássa gördülő könnyeit. Elkopogtak lépései és a leány szívére szorított kézzel hallgatta a mendegélő lépteket s nem volt ereje Dubli urat visszahívni, pedig sok kínszenvedéstől és gyötrelemtől mentette volna meg magát. Csak később mutatkozott meg az élet a maga valódiságában Natália előtt, - míg ha Dubli úrral marad, e szegény rajongóval tovább álmodozhatott volna. Nincs jobb a világon, mint egy rajongó férfiúval összeakadni. Nyomban más színe van a felhőnek. A szeptemberi reggel oly friss, hűvös és tiszta, mint egy iskoláslány arca. Újra lehet kezdeni az életet ezeken az üde reggeleken, amelyeket a rajongó ért és megmutat, fehérhasú hajón lehet utazni Szent Margit szigetére a Dunán és ott a kertészfiú kezében csillog a rézcső, fátyolként hintázik a kilocsolt víz a fiatalos jókedvvel ébredt parkok felett, az ősztől megaranyozottan nyúlnak el a sétautak, öregúr kísért fiatal nőt s az öreg szakála fénylik, mint a Montblanc hava... Csak rajongó férfival érdemes kiszállni Pesten és Budán, reggel vagy este, mert a rajongó férfiú szavaira még Gülbaba is előjön mély sírjából, megszólalnak a gongok a hegyoldali villák teraszán, a csacsifogat a zöld vizeshordóval életvidámítóan kapaszkodik fel a hegyiútra és amott alant úgy áll zöld zsalugáttereivel a Császárfürdő, mint a boldog emberek kastélya. - Még nagyon fiatal volt Natália, amikor ez történt és ezért hagyta továbbállani a varázsló Dubli urat, tovább a boldogtalan szerelmesek útján, amely ott van valahol a Tabánban, az utca hegynek emelkedik, Degetnek hívták eredetileg a sötét ürmösét szilaj tekintettel mérő korcsmárost, míg ma Dagadtnak nevezik és langyos szeptemberi estéken az itteni szerelmeseknek valaki messziről, felhevülve s elmerengve fujja kürtjén a Säckingeni trombitást.

Natália Henriket Palaczki társaságában találta a Vörösalsónál, ahová néha vacsorázni jártak. Palaczki korcsmája volt ez egy idő óta, mert a korcsmának olyan neve volt, mint a francia rémregényekben szokott előfordulni. Sötéten, zsebregugott kézzel gunnyasztott Palaczki, mint aki rosszban töri a fejét, míg Henrik hevesen felugrott és azt kérdezte Natáliától, hol járt ennyi ideig. „A halottaimnál voltam”, felelt Natália megszeppenve, mert nem volt elkészülve erre a mogorva fogadtatásra. „Mindjárt vehettél volna magadnak egy lakást valamelyik kriptában, mert a szobánkból ma délután kidobtak”, - szólt Henrik és haragosan nézett Natáliára, mintha ő volna az oka, hogy a mérges házigazda nem hitelez tovább.

Palaczkira futópillantást vetett Natália, de most az ötletes férfiúnak semmi kedve sem volt a segítséghez. Únottan nézegette körmét, majd a Mátyásmadárral kezdett törödni, amely sötét kalitkájában némán meghúzódott. Későbbben, hogy megmutassa: mennyire nem törődik többé Henrikkel és Natáliával, elült az asztaluktól egy kártyázó társasághoz és megjegyzéseivel csakhamar sikerült összeveszíteni a békés polgárokat. Henrik kétségbeesetten nézett maga elé, míg Natália úgy megijedt, hogy gondolkozni sem tudott. Mi lesz? Mintha hófúvás kerekedne odakünn a sötét ablakok mögött! A hegyek közül előront a szél és végigszáguld a Lajos-utcán, megpróbálgatja a rozszant kapukat, túlkáromkodja az alsónadrágos házmestereket, torkon ragadja a bundás rendőrt és a Vörösalsót bezárja Anton, a horihorgos csapos... Éj lesz és ők

nem tudják hol lehajtani a fejüket. Palaczki bizonyosan tud egy kunyhót a budai hegyek között, de nem mondja meg. - Sőt már a tizedik spriccernél fújta is Palaczki szokásos dalát:

... Oszkár tudja, de nem mondja...

Az óbudaiak korán aludni mennek. Legtovább van ébren egy elmebeteg öreg úr, aki hátrafont kézzel, egy züllött kis kutya társaságában sétálgat a zsidótemplom környékén és hosszú, sovány árnyéka rávetődik az ablakokra, amelyek mögött asszonyok s lányok vetkőznek. Ezen ártatlan passzióját az öreg úrnak már megszokták az óbudaiak; elviselhetőbb, mintha felgyújtogatná a háztetőket. Tehát csak az öreg Siketáncz volt még ébren Óbudán, amikor Palaczki és Henrik Natáliával elhagyták a Vörösalsót. A szél panaszosan bujkált a kutyaszorító mellékutcácskákbán, mintha nem találná meg a kijárást a sötét palánkok, szemetes udvarok, földhöznött bús házikók közül. Talán egy öregasszony kötötte seprőnyeléhez itt a szél hosszú gólyalábait, hogy nem menekülhetett innen az éj e láthatatlan madara kedvesebb, tágasabb tájak felé, ahol kedvére kifutkározhatná magát. Egyike azoknak az öregasszonyoknak, akiknek orra csaknem a földet veri, amint alattomosan, eleven ócska ruhacsomagokként lapulva mennek az óbudai házak mellett és szívükben égő gyűlöletet hordanak, mint üszköt fazékban: minden iránt ami fiatal.

S ugyancsak ők fogdossák össze az álmokat egy nagy piaci kosárba, mint a békákat. Az álmok a kosár fenekén tehetetlenül gubbasztanak és fénylő szemecskéikkel kitarotán lesik, mikor szabadulhatnak a vénasszony fogságából. Bizonyosan ezek a vénasszonyok tesznek gerendát keresztbe az úton, amelybe a hetyke Palaczki felbukik, hogy majdnem nyakát törí. Istent s embert káromolva áll talpra Palaczki és dühödten kijelenti, hogy most már elég volt Óbudából, többé sohasem teszi lábát ebbe a fészekbe.

- Hogyan is lehet olyan helyen lakni, ahol az utcákat nem világítják lámpások? - kérdezte Palaczki a kapufélfáktól. - Csak ábrándosoknak, meg elmebetegeknek való a setéség.

- Amikor húsz esztendő az ember, akkor jó Óbudán lakni, akár egy padláson is. Az ember hoz magával egy nőt, aki elmulatgatja, hogy nem érzi céltalan életét. De bizonyos, meglelt korban már szüksége van az embernek a lámpásokra, mert a nőket úgy meg lehet unni, mint a betegséget. Azért csak gyerünk Pestre, mert ott van élet s világosság.

Nagyon sokáig mentek ezentúl a nagy éjszakában. Hidon haladtak át, amely alatt a Duna villogott mocsáros, gonosz éjféli szemével, mint egy örökké éber nagy sárkánykígyó, amely mindennap felfal egy-két nőt a város lakosságából. Natália azt gondolta magában, hogy mi történne, ha hirtelen kiszakítaná magát Henrik karjából és belévetné magát a folyamba? Az elszánt Palaczki képes volna utána ugrani... A hold valahol Ujpest felett állt egy sötét felhő megett, amely felhő bizonyosan abból a gyárkéményből szállott fel, amelyben embercsontokkal tüzelnek. A pesti oldalon egy csónakban ember ült hosszan elnyújtva evezőit, mintha hullákra várakozna, amelyek éjféltájban bizonyosan megérkeznek a Dunán. „Mi újság Nagymaroson?” kérdezi a csónakos a hullákat és azok, mert nem ismerik fel pontosan a hajóállomásokat, amelyek mellett elhaladtak, az esztergomi pletykákkal kedveskednek a halásznak, mert Esztergom tájékán a hullák mindig megállnak egy darab időre, hogy meghallgassák a Fürdőből hangzó zenekart.

Pest kivilágított, néptelen körútaival (éjfél már elmúlt), csillogó lámpásaival olyan városnak látszott, ahol mindenki fél a kísértetektől s ezért a jövedelem nagy részét utcai lámpásokra költik. Talán a lelkiismeretek rosszak itt vagy az emberek babonásak?

Mentek, mendégéltek, amíg Frank Jeremiás és Neje utcájába érkeztek. Palaczki megnyomta a gombot a kapu alatt, a házmaster a télies időjárásra való tekintetből, subában nyitott kaput.

- Itthon az asszony? - kérdezte Palaczki.

Sietve mentek fel a lépcsőn, mintha attól féltek volna a férfiak, hogy megbánják elhatározásukat. És mikor a szobába értek (ahol történetünk elején Natáliát először megpillantottuk), Palaczki leültette a diványra Natáliát és pulykavörös arccal így beszélt:

- Tegnap este, - amíg kegyed távol volt, - barátommal azt határoztuk, hogy eltesszük láb alól. Könnyen megy az ilyesmi az olyan nőekkel, akik visszaélnek az ember bizalmával. Egy ócska gabonászsák és a zsák szájára egy hurok megteszi a magáét. Aztán jön a Duna, amelybe csendes csobbanással tűnik el a legfeltűnőbb élet is. Hát még annak az élete, akit senki se ismert Pesten! Könyörgésemre azonban barátom lemondott erről a tervéről. Ön életben marad, Natália.

**TIZENKETTEDIK FEJEZET,
AMELYBEN A BALGATAG GYERMEK ÚJABB LÉPÉSEKET
TESZ E SZOMORÚ VILÁG ELÉRÉSÉHEZ.**

A kerekarcú, hízott altiszt ebben a pillanatban ünnepélyes arccal felnyitotta a kapu két szárnyát. Megérkezett a két legény, aki a mentőkocsiból kivonta a kerekes padot, amelyen Natália félig eszméletlenül feküdt. Ezen a kerekes pádon legalább is annyi Miatyánk hangzott el, mint az oltárok lépcsőjén. Mindazok, akik kilenc holdfordulás alatt csak messziről sejtették a veszedelmet, mint a vészharang kongását, hallhatni egy távoli faluból, de nem látni az emberek kétségbeesett arcát, kergült futkározását, zürzavaros lármáját: mindazok, akik tegnap oly büszkén mosolyogtak, mint a rózsza a kert feltünő pontján; akik őzike módjára, az ünő szendességével és kívánatosságával mentek az üde, zamatos őszi reggelben, amely frissességével megszépít minden arcot; akik oly érzéketlenül forogtak a világban, mint a körhinta ábrái és csak ruhájuk szabására és cipőjük tisztaságára ügyeltek; akik férjet, szeretőt, jegyest csaltak meg a tolvaj félelmével és gyönyörűségével, álorcát viseltek és hangjukat úgy forgatták, mint az ügyes kakadu: - ők ebben a kocsiban megtanulnak imádkozni, pedig nem is egy csodatévő szent, csak egy közönyös mentőorvos hajol feléjük, aki abbanhagyott játszmájára vagy laktanyabeli kimenőjére gondol.

Czifra János - ártatlan hősünk - megtagadta volna foglalkozását, ha tétlenül nézi vala a beteghordozó menet bevonulását a házba. Gyorsan a menet élére állt és buzgón, lelkesen, mint általában minden dolgát végezte, mutatta az utat az izmos legényeknek, akik Natáliával a meredek lépcsőn felmászta. Általában oly meredek a lépcső ebben az utcában, mintha a bölcs hatóság az ide vánszorgó szerencsétlen nőt akarná próbára tenni: vajjon van még annyi erejük, hogy a lépcsőt megmásszák? Amikor az ember a Bakáts-téri meredek lépcsőkön jár: képzeletében búskomoly, halovány árnyakat lát üldögelni az utcai köveken, akiknek már nem volt annyi erejük, hogy megtegyék a nyaktörő utat; összeroskadtak, mielőtt életük legnagyobb fájdalma utoléri őket...

Natáliát a szülőszobába, a sóhajok és fogcsikorgatások szobájába vitték a szolgák és ott ágyra fektették.

A szobában már két nő feküdt, akik idáig egymással versenyeztek a jajgatásban, fájdalomban és gyötrelemben. Úgy feküdtek ott a szerencsétlenek, mintha előre megkóstolnák a pokol kínszenvedéseit. Lázás ujjakkal oly görcsösen kapaszkodtak az ágy felett alkalmazott rúdca, mint a tengeren hajótörtek a gerendába. Ezen a nyujtón végezték kétségbeesett tornázásukat, mint azok a bizonyos ikrek, akik a napkorongban tornáznak, szakadatlanul, megpihenés nélkül, amióta Föld van s rajta emberek. Azóta ismerik a földön ezt a borzasztó fájdalmat (amelytől reggeltől reggelig hangos itt ez a szoba), amelyet férfinemen lévőnek nem is tudnának elviselni; angyalok kellene ezeknek a kínoknak a kiállításához, vagy legalább is olyanok, akik bukásuk előtt valamikor angyalok voltak: nők. Ahány porcikája, csontocskája, idegecskéje van az asszonytestnek: az mind megmozdul, felébred és gyötrelmet okoz, midőn a halhatatlan földrengésnek ideje elkövetkezik és a test belsejében végigszántanak a kínok csapatai. Ezek a kíncsapatok, hol élescsőrű, beretvakörmű madarak, amelyek a test belsejében ide-oda röpködnek, hol meg kardlábú vakondok, amelyek lassú, gyötrelmes munkával alagutat ásnak maguknak a legértékesebb zsákmányig, a szívig. Száguldanak az érc tollú madarak, futkároznak a szájukban parazsat cipelő egerek, a földalatti máglyatüzből kiveti magát a szalamander, hogy rokona, a bazsilikus meglátogatására siessen amely most készül a világra jönni. Ebben az órában minden nő azt hiszi, hogy egy borzasztó szörnyeteg van a testében, a kétfejű bornyú maga vagy a hatkezü... egy másvilági lény, amelynek velőkéig szűrő tüskékkel van bevonva a háta, a lába helyén uszonyok vannak, amelyekkel megkapaszkodik a tengerben

és ezért nem lehet őt a világra kényszeríteni, bár a hold kilencszer fordult és kilencszer jött fel már a nap is... A doktorok így írják jelentéseikbe: „jó” fájások kezdődnek.

Itt üvöltenek, fogat csikorgatnak, ajkukon tajtékot vernek, homlokukon forrón verejtékeznek, görcsökből fetrengenek a nők és senki sem segíthet rajtuk, amint a haldoklóknak is egyedül kell útrakelni, arra a messzi sötét útra, amely előttük tátong. Nem lehet fájdalmasabb a végső összeroskadás a halál pillanatában, mint az a kínszenvedés, amelyet a szülés okoz. Az a láthatatlan, mindnyájunk felett való lény, aki a testi fájdalom felett rendelkezik, ezekben az órákban egészen közel hajlik a nőkhöz, arcukba vágja a fájdalom tűzpiros rózsáját, kifordítja szemeiket és fáradhatatlanul vonja ujrait a test felett, mintha egy hárfa húrjain az élet legborzalmasabb indulóját pattogatná. A fülben harangkongás... mély víz fenekéről hangzik a harangszó. A számban az ecetnek íze, amellyel a Megváltót megittatták. A tenyérben tüzes keztyűknek a nyoma, míg a karon és lábon kösöntyűk súlyosodnak. A láb most próbálja fel a halotti papucsot, amely jeges, gyötrelmes, elmondhatatlanul borzasztó... A mellén a Gellért-hegy nehezedik; a homlokra szeges, vascizmájában tapos a láthatatlan arcú vasvitéz, a végzet. És nem jön senki, aki ezektől a másvilági szörnyektől megszabadítsa. A bábák, ezek a csodatévő lények, talán szelíden mosolyogva szenderegnek távoli szobájukban, az orvosok gúnyosan, megvetőleg mosolyognak kristály szemüvegeik mögött és acélszerszámaikat közömbösen csörgetik, mint az inkvizitorok. Ott vannak azok a kések, amelyekkel az agyvelőt metszik ki, amott a rettenetes fogó, amellyel a szívet tépik ki gyökerestől, a vatta oly tömegben fehérlik, mint a hó, amelybe majd belefúlad a szenvedő. - Minden lépés, amely a viaszkosvászonnal bevont padlón felhangzana, tán a megváltást hozná... de nem jön senki, olyan némaság van a házban, mint a sírboltban. Bizonyára mindenki elment s csak akkor jönnek vissza, amikor már késő. A halál menthetetlenül bekövetkezik, mielőtt segítség érkezne. A villamoslámpák a magasban oly közömbösen világítanak, mint fehérarcú apácák arcai, amelyeken többé nem hágy nyomot sem az élet, sem a halál.

Amikor Natáliát a bába és az orvos a szülőágyra fektette, nyugalmat rendeltek neki és a földre melléje helyezték azt a kis fehér batyut, amelyet magával hozott, benne néhány olcsó ingecskével, egy rózsaszínszalagos fejkötőcskével, szegény kis ruhadarabokkal, amelyek oly hűségesen jöttek idáig Natáliával, amilyen hűségesen csak a szegények tudnak szeretni, - a mozgolódásra a két nő, aki itt este óta szenvedett, megennyhülni látszott... Tán megérkezett a kegyelemlevél a siralomházba? Az egyik a mondat közepén abban hagyta a Miatyánkot, amelyet szakadatlanul mondott, a másik megakadt a 2600-ik numerusnál, amely erőtlen ajkát elhagyta. Aztán eltávozott a bába és orvos. Az ajtó bezárult. A Miatyánk, mint egy kétségbeesett panasz hangzott fel ismét. A számoló nő pedig oly boldogtalanul sorozta a számokat egymásután, mintha azokat a perceket olvasná, amelyek életéből még hátravannak.

Natália elbúcsúzott új barátaitól, Czifra János úrtól és annak társától, igen heves fájdalmak lepték meg, mint a dagály jön a tengeren... Elmúlt életének képei megszakadozva, foszlányokban mutatkoztak előtte...

... Azon az estén, amikor Henriknek bevallotta, hogy gyermeket hord a szíve alatt: már beköszöntöttek a zord napok, a szeptemberi arany lekopott a háztetőkről és kéményekről, amelyeket Natália ablakából látott. Megvénült cserépfedél és esőcsatorna éjjelente hosszadalmasan zuhogott az esőben Frank Jeremiás és Neje utcája felett, mintha Henrik lépéseit jelképezné ez a hosszadalmas esőzés, aki messzire bolyongott, mindig ment, mendegélt, anélkül, hogy tudná: miért és hová? Henrik tipikus pesti fiatalember volt, aki sohasem volt otthon, a kávéházba címezte a leveleit és a márkórtól tanult életművészetet s bölcsességet; otthon mindig unatkozott Henrik, legfeljebb a sportlapokat olvasta el és mélyen sértette, hogy Natália nem értett sem lovakhoz, sem turfcsalásokhoz, nem érdekelték a történetek, amelyeket a kávéházból hozott magával és olyan gyakran sírdogált, hogy Henrik csaknem a fejetetején át ugrott ki a bőréből.

Henrik tehát bolyongott a városban, mint az őszi eső.

Egy délután Jella asszony, szivarral a szájában, pompázó férfiasságában benyitott Natáliához és azt kérdezte tőle, hogy mire nézi a napot? Szemrehányásokat tett, hogy N. nem szereti valóban Henriket, mert N. szeretné H.-t, akkor nem feküdne rá teljes mértékben arra a szegény jóra való fiatalemberre, akinek a saját maga eltartása is annyi gondjába, bajába kerül, hogy időelőtt öszül a haja. Azok az igazi, derék nők, akik a férfiak gondját nemcsak megosztják, de tehetségükhöz mérten, enyhítik is a gondokat. Sok mindent beszélt még ekkor Jella asszony, amint katonás léptekkel fel s alá sétált a szobában, kezét hátrafonta és olyan megvető mosoly ült az arcán, amely elég lett volna az egész világ elpusztulásához.

- Mit gondol, kedvesem, az életben valaki megdicséri azért, hogy maholnap leszakad a szoknya a derekáról? Már sok lusta nőt láttam életemben, de ilyen lustát mint kegyed: még soha sem. Napokig heverne a díványon, anélkül, hogy kisujját is megmozdítaná. Nagy szégyen ám az, ha egy fiatal nő rongyos és éhes, Pesten, ahol mindenki megkeresheti a kenyerét. De persze könnyebb várni a szegény Henriket, amíg az a fűszerestől, kofától, korcsmárostól nagy nehezen összekoldulja, összehordja a mindennapi ennivalót! Tíz vasba kerül egy uborka és maga legalább egy tucatot megeszik.

Natália elkeseredve hallgatta ennek a mindennapi asszonynak a bölcsességeit. Most kezdte látni, hogy milyen romlott a világ. Ha sírt, mindig a bakonybeli kis faluért sírt, ahol gyermekkorában mezítláb járt és nótákat dalolt, amelyet a libapásztortól hallott. Milyen más szemük volt ott az embereknek, mint Pesten! De még Ó-Budán is sokkal boldogabb volt, mint ebben a házban, ahol napköz mindig énekelve mászkáltak a nők a papucsaikban, nagy lendülettel verte fel a házat, a verkli, a holdkórosarcú nők félig öltözetlenül hajoltak ki a folyosó vasrácsán és céltalan fiatal emberek üldögéltek a konyhaküszöbökön, hajuk szemükbe lógott és a zordabb időjárás beköszöntével is nyári, fehér cipőt viseltek, csak olyankor ugrottak talpra, ha a kutya az udvaron üldözőbe vette a macskát s hajrát kiáltottak.

És az estén, midőn egész napon át arra gondolt, hogy elmegy szolgálatot keresni a Bakonyba, felkeresi a régi ismerőseit: Bors urat, akinek boltján egész nap szól a csengő, asszonyok lányok jönnek dércsípte arccal, szürke nagykendőben, este lámpást és pletykát hordanak, nagyon jó szaga van a gyömbérnek, pirul a paprika, fekete süvegben áll a cukor és a petróleumkanna, mintegy kifogyhatatlan kút, ellátja a falu népét a világítással, - midőn az öregek meséket mondanak (bár sohase lenne vége!) az okosak az álmoskönyvet vagy históriát forgatják, a betegek is felülnek fekhelyükön, ha egy idegen kocsi, idegen kutyával a hátsó kerekeknél megy a falun keresztül, - egy estén bevallotta Henriknek, amit régen titkolt előtte. Henrik felháborodott, meglepett arcát sohasem tudta elfelejteni, vette a kalapját, hogy felkeresse Palaczkít, tanácsot kérvén a bonyolult ügyben.

Henrik reggelig nem mutatkozott.

Máskor is hosszadalmas, tűrhetetlen volt az éjszaka ebben a házban, ámde Henrik itt volt és a sportlapot forgatta, jegyezgetett, cigarettázott, aranyvárat épített. Míg most egyedül a szegény Natália egész éjszaka az ablaknál ült és belebámult a háztetők felett rengő, tanácstalan setétségbe. S amint elgondolkozott, mindig arra riadt fel, hogy kisgyermek sírását hallja valahonnan. Hol a ház előtt, hol a házban, majd meg a szomszédban sírdogált a kisgyermek; elképzelte, amint az arca négyszögletessé torzul, száját kitérít, kiskezével segítségért integet, lábacskáival rugdalózik... Figyelt: nem hallotta a sírást. Csak a szél sóhajtott az ecetfa gallyai között, amely ecetfa még ezidőtájt Frank Jeremiás és Neje utcájában állott. Egyetlen fa volt, amely felnőtt itt az első emeletig és piros, kelletlen, dércsípte leveleit úgy mutogatta, mint egy rosszkedvű vénasszony dugdossa be a fonnyadt arcát az ajtón. Ő volt az egyetlen az egész utcában, aki örvendezett a szélnek, mert legalább meghintáztatta gallyait. Éjszaka mindenféle pókhálókat, ökörnyálakat szedett fel, mintha elkészült volna helyéről. A fejfájó-

soknak, akik homlokukat csüggedten az ablaküveghez szorították, mindenféle ostoba tanácsokkal szolgált. De még más hivatása is volt a ház körül, amint ezen az éjszakán Natália megfigyelhetett.

Hajnalodott - amit abból lehetett legbiztosabban megállapítani - hogy lenn az utcasarkon Grauer J. 15-ik számú pálinkamérésében a muzsikuscigányok éktelen veszekedést kezdtek. Ezek a hajnali vendégek, akik itt boltnyitáskor pontosan megjelentek, vad ordításukkal a pusztai nomádokra emlékeztettek. Mintha nem is ők lettek volna ugyanazok, akik az imént még az orfeumban, télikertben, extraszobák vastag bársonyfüggönyei mögött andalogva játszá a kéjelgő valcert, vékonylábú négerzenét, London macskafejű, aranyszőke dallamait, a magyarpuszták forgószeles csárdásait, a tánczenét, amely mellett, szerelmesek lesznek a legjobb férfiak olyan nőkbe, akiket nappal szégyelnek megismerni, viszont arra buzdítja néha e dallam a könnyűvérű éji fantomot, hogy maróluggal vagy pisztolylövéssel vessen véget reggelre céltalan életének. Akik ebben a mocskos pálinkásboltban megjelentek hegedűikkel, részegségükkel, zordon szívükkel, állatias fájdalmukkal: muzsikások, örömlányok, éjjeli pincérek, öngyilkosokat szállító öreg konflisok: mind oly gyorsan és sokat beszéltek, mintha utoljára beszélnek ki magukat, többé nem találkoznak sem itt, sem a másvilágon. Ezek a hajnali vándorlók nem hitték, hogy többé valaki szeretheti őket, - igaz, hogy nem is hordtak magukkal szívvizsgáló hallgatót, mint a doktorok. Lábukat lelógatták a hordókról, amelyeken helyet foglaltak. Néha felsóhajtottak, aztán hamarosan elnyomták egy pohárkával a sóhajukat. Ők voltak azok a kipirultarcú, tüzesszemű, forrón léleklző tántorgó emberkék, akiket egy későbbi hajnalon majd bizonyosan eltemet a hőesés, amint hazafelé bandukolnak. A beesett mellű nők, hajukat már csak immel-ámmal fésülgető lányok, mord fiatalemberek, összezöttyent öregek oly megadással ültek ebben a pálinkásboltban, mintha idevárnák a megváltó Halált. Szinte csodálatos volt, hogy néha egy bundás, vérveresarcú, alaktalan kocsis káromkodva felkapaszkodott a bakra és elhajtott, Isten tudja: hová?

Köd ereszkedett az utcára, amely árnyakká változtatta a járókelőket - mintha egy másik, idegen város lakosai lappangtak volna be Pestre az éjszakában - a lámpások megunták mutatni az utat és messzire eltávolodtak megszokott helyükről, tompán dübörgött egy fiáker, amely innen nyilván a temetőbe megy és szinte a másvilágról hangzott éneklése egy becsípett nőszemélynek.

A ködben láthatatlanul beszélgetett egy nő és egy férfi lenn az utcán. Bár nagy messziségből jött a hangjuk, Natália felismerte, Kisfuaros Rózsi és Palaczki beszélgetnek odalent. Palaczki arra ösztökelte a leányt, hogy vessen véget rabságának, szökjön meg vele, „hová? majd meglátjuk?” Palaczki igen alaposan megmagyarázta, hogy miképpen lehet végrehajtani a szökést, hogy a házban senki észre ne vegye. Meg kell adni, Palaczki okos ember volt. Olyan alaposan értette a dolgát, mintha egész életében nem tett volna egyebet, mint nőket szöktet meg vala. A megbeszélésbe bevonta Palaczki az öreg ecetfát is, amelyen Kisfuaros Rózsának le kell ereszkedni az emeletről, miután ruháit, kalapjait, fényképeit, tolldíszzeit és évek óta készen levő menyasszonyi ruháját batyuba csomagolva, észrevétlenül ledobja az utcára. „A köd nagyon kedvező”, - vélte Palaczki.

És valóban úgy történt minden, amint Palaczki előre megállapította. A batyu, mint holttest repült le az emeleti ablakból. „Meg ne szökjön!” szólt Palaczkihoz a magasból Kisfuaros kisasszony. Aztán ropogott az ecetfa ága, amint a szökevény az ablak hídjáról kilépett és jól megkapaszkodott a gallyakon. Az utca felső végén valaki közelgett, mire Palaczki részeg ember módjára vadul káromkodni kezdett. Kisfuaros kisasszony szerencsésen földet ért, aztán Palaczki karjába kapaszkodva örök időre elhagyta Frank Jeremiás és Neje utcáját, hogy másnapra Jella asszony átkaiba foglalja nevét és a házmesterrel nyomban kivágassa a néma cinkostársat, az ecetfát.

Ámde mielőtt az ecetfa bevégezte volna kalandjait Frank Jeremiás és Neje utcájában, - amely kalandoknak a közelgő télen méltányoló hallgatója lesz majd a láng, még egy tennivalója volt az ecetfának. Kisfuváros kisasszony szökése után Natáliát kellett a földre segítenie, amely kötelességének a vén fa öreg gavallér módjára eleget tett. Natália szabad volt. Mire a reggel felszívta a ködöt, a Duna partjáról már a kéklő hegyláncot látta, amely elnyúlik Óbuda mögött, mintha odaszöködtek, odabujdostak volna az álmok, álomalakok, képzelt figurák Pestről és Budáról s ott folytatják tovább életüket, amelyhez nem kedvezett a pesti flaszter. Hová menekülhetett volna Natália, ha nem az erdőbe, a hegyek közé, ahová a megsebzett, bujdosó ember elvonul a vadmadarak és szarvasok útján? Egész nap ment, hogy lábai csaknem leroskadtak. Nem ismerte a tájat, de azt remélte, hogy egyszer csak ráköszönnek a fák, megszólítják a bokrok és a távolból ránevet egy pirosfedelű, áhitatot sugárzó torony abból a kis bakonyi faluból, ahol született. Találkozik lompos falusi komondorokkal, amelyek felismerik és farkukat csóválják. Árkok, kerítések, kútágások szívesen türik a cirógatását. Még a vakkoldus is ráköszön. Radics Mária, az öreg falusi nemes asszony most is bizonyosan a háza előtt áll jegenyefa termetével és az utat fürkészi, amelyen harmincesztendő óta vár valakit. És ha véletlenül beesteledne, amikor szülőfalujához ér a szegény bolyongó, akkor is ráismer a helyre, ha egyébről nem a csengő hangjáról, amely Karabélyos bácsi boltjában megszólal.

Milyen gyönyörűnek, hivatónak képzelte el a kis bakonyi falut napokig tartó bolyongásaiban! Mint az ígéret földje, mint az álmok tornya, mit az élet meséinek vára integetett felé a reménység, hogy a következő órában megpillantja a régi kastélyon a szélkakasokat! Már nem is emlékezik, hogy merre és hol járt... hogyan került el az emberlakta helyeket... csak annyit tudott a földrajzból, amit a falusi iskolában tanult, ezt a vidéket pedig maga a mester se ismerhette, hiszen pusztapalotai születésű volt... Száraz, hideg, napfényes őszi napok jártak, a kökénybokrokat már belepte vénasszony huhogó lehelete, a hegyhátaknak olyan színük volt, mint az úrhölgyek ruhájának Pesten, a mély vízmosságokban a környékbeli faluk halottjainak a lelkei aludtak, a szőke gyalogösvényen énekelve ment vízmerítő korsójával egy sudár falusi lány, az országúton ökörnyal repült, a hallgatag mezőkön minden szenvedő megbékélhetett életével, ha fejét a száradó virágokra hajtotta, az erdőből éppen akkor osontak el a tündérek, fátylúk még fennakadt a sűrűségben, a forrásból az imént ivott egy vadgerle, az este bandukolva jött fel a völgyekben, mint egy baktató, feketeszűrös öreg ember... aztán feljött a hold és réztányérrjával elvonul visszhangos völgyek, álmodó erdők felett.

Elment Natália erdei kis kunyhók mellett, amelyekből a tűz lángja úgy világított, mint a szeretet; kőkeresztek, bádog Krisztusok, kápolnák tövében megpihent és szívét olyan áhitatos imádság hagyta el, mint még soha életében. A kőkeresztek megáldották kétkarjukkal, a keresztúti Krisztusok bánatosan néztek utána mindaddig, amíg látták, a kálváriák, amelyek a vallásos falvak mellett a hegyoldalba voltak építve és közelükben ojtott, sötétkék orgonák virágoztak még késő ősszel is, azt mondták neki, hogy mindenkinek végig kell járni az élet kálváriáját.

Natália bolyongásaiban találkozott a sündisznóval - az öreg uracskának igazi nevét elfeledte vagy talán sohasem ismerte - segített neki tüzelőfát gyűjteni télire. „Mindjárt itt vannak az őszi esők és akkor nem lehet a házból kimenni”, vélte a kistermetű magányos emberke, aki valamely furcsa körülmény folytán egyedül lakott egy sárga, zöld zsalugáteres nyári lakban az erdő szélén, közméte bokrok, almafák és fekete gyümölcszeit hullajtató bodzák között. Kitudná, hogyan került az öregúr a magányos életbe, ki és mi volt azelőtt, míg távoljárt a sárga nyári laktól, ahol távollétében tán majálisokat tartottak fiatal nők és férfiak s akinek nem jött el a párja, az rakétákat bocsátott fel a csillagsugáros nyári éjszakába. A rakétás oszlop kormos fejével még helyén van, ámde az öregúrnak sohasem jut az eszébe rakétát bocsátani. Többnyire az volt a foglalkozása, hogy mindenféle színes asztalkendőket áztatott hideg vízben és a szívét borogatta. Ha talált valahol egy rongydarabot: nyomban besorozta a

patikájába. Egyébként pedig mindig fát gyűjtött, száraz galyakat, korhadt fatörzseket szemelt ki jóelőre, amelyeket nagy erőfeszítéssel, mint a hangya: házikójába vont. Ebben a munkájában nagy segítségére volt Natália, aki ruganyos, izmos ifjúságában a legmagasabb fára is fel tudott kúszni, hogy a kiszemelt száraz galyat lefűrészelve. Amint alkonyodni kezdett, bezárták a kaput, az öregúr korán lefeküdt és csak azon panaszkodott, hogy szemei gyöngesége miatt: nem töltheti olvasgatással az időt. Mint mondta: azzal szokta tölni a telet, hogy évről évre végiggondolja életét. Néha két hétig tart, amíg alaposan visszatekint egy elmúlt esztendőre, amely már régen azon a szegen függ a padláson, ahol a régi vadásztarisznya szárad. Harminc-negyven esztendő előtti ruhákat hordott az öregúr és szeges botjával kezében mindig oly egyenesen járt, mintha vasúti sínen menne. Egyszer elmondta, hogy ifjúkorában ő építette a határszéli vasutat, ennyi és ennyi fizetése volt, a szabadban lakott munkásaival, de szombaton bement a központba, ahol a mérnökökkel nagyokat ivott. Víg élet volt az! Soha többé nem jön vissza az a kor, amelyben ismét divat lesz reggelig ugyanazt a nótát fújni. Például ezt: „Nem, nem, nem! Nem megyünk mi innen el...” Az öregúr e visszaemlékezések ideje alatt még csak hangján sem változtatott. Megindulás, színészkedés, hanglejtés nélkül beszélt, mint azok az emberek, akik sokat vannak egyedül, végleg elszoktak az emberek társaságától. Natália az elbeszélések ideje alatt a tűz előtt guggolt a sötét szobában, a lángba, kihunyó parázsba nézett és ő is visszagondolt a maga kis életére. Ha az öregúrnak ilyenkor eszébe jutott volna: Natália életéről kérdezősködni, a leány gondolkodás nélkül felmondta volna a leckét. De Feri bácsi még csak azt sem kérdezte meg tőle soha, hogy honnan jött. Természetes dolognak vélte, hogy egyszer találkozott vele az erdőn.

Egy napon reggelfelé sűrű vízcsobogás hangzott kívülről, bőséges, hideg őszi eső csurgott, köd lepte be az ablakot, a legyek felmászta a szoba mennyezetére és sűrű fekete rajokban lepték azt be. A ködtől, esőtől nem lehetett látni az erdőt, a lejtős úton megmozdultak a kövek és legurultak, a bodza gyümölcse betintázta az udvart, más alakjuk lett a fáknak, a bokroknak és a füstnek, amely a kéményből kiszállott és másképpen hangzott a hegedű, amelyet délutánonkint megszólaltatott Feri bácsi.

Natália kijelentette, hogy elmegy a háztól, mert nem bírja a bolhákat.

Feri bácsi valamely rejtek helyről előkeresett egy tízforintos bankót és Natália kezébe nyomta. „Tudtam, hogy elkövetkezik a rossz idő!” - dörmögte, miközben cvikkerén át hosszasan a kertre bámult.

Natália a vonattal este érkezett falujába. A szél elhajtotta a felhőket, az eső elmaradt valahol, mint egy fáradt ló. Natália az állomás felől félve ballagott a gyalogösvényen, most jutott eszébe, hogy ő árva, senkije sincs a faluban, akinek ajtaján kopogtathatna. Árva módjára betért tehát a temetőbe, amely a vasúti állomás és a falu között terült el, mintha útközben érte volna a halál a falubelieket, amint éppen el akartak utazni a vicinálissal a borzasztó elől.

Ez a temető olyan volt, mint a többi falusi temető. Szomorú fűvek, akácok, ecetfák mulattatták sóhajtásaikkal, jajaikkal a földben nyugvókat. Károgva lengett a varju a szélben. A fűvek felemelkedtek a tarfejű sírhalmokon, mintha nagyot fújt volna odalennt a halott. Messze, benn a temetőben mindig szaladni kezdett valaki az eleven ember léptei elől. Talán egy zsvány, aki nem tudott idejében visszamenni a Bakonyba s most itt éjszakázik. Vagy pedig Groszter csizmadia, aki már Natália gyermekkorában elköltözött a faluból és felcsapott kísértetnek. Éjfélkor azonban már aludni szeretett és csupán estefelé sétált fehér lepedőjével a galagonyával szegélyezett temető környékén. Megszólította a járőkelőket és pénzt kért egy kis pálinkára, mert, mint mondá, nagyon ég a belsősege.

Natália megálldogált a fejfák előtt, lehajolt a vén fakeresztekre és az alkonyat csaló világosságánál elolvagatta a halottak neveit. Természetesen majdnem mindenkit ismert, aki ebben a temetőben nyugodott. A szél ingatta a galyakat és a futó árnyékban megmozdultak a

fakeresztek, mintha örömmel üdvözölték volna Natáliát annyi sok esztendő után. Az öreg Lipkai (élt 65 évet) szinte felnyerített, mint akár életében, amikor a leánykát meglátta. Mózer Pál, az egykori vendégfogadós - aki arról volt nevezetes, hogy haldokolva is kiment utoljára vendégei közé és mindegyikkel kezét fogott - kulcsait csörgette; vagy talán csak a csontok zörögtek odalent? A szél lekapdosta a vadgesztenyefa hármass leveleit és oly gyorsan csapta a földhöz, mintha vércse vágott volna le a magasból: éppen az öreg Morvai sírhalmára, akinek három felesége volt, amíg élt, a negyedikkel a halálos ágyán esküdött meg, amikor is úgy jajgatott, mintha az ördög húzná a haját. Itt feküdtek mindazok, a módos emberek, akik mindig feltűnést keltettek a faluban, akkor is midőn esküdtek és a lakodalomra kölcsönt vettek fel a veszprémi takaréktól, daliásan táncoltak és bajszukat keményen sodorták; s feltűntek akkor is, amikor haldokolva büszkén meghagyták a szájatató rokonságnak, hogy tölgyfakoporsóba, selyem szemfedél alatt temessék el őket. Egy név meg egy évszám maradt utánuk. A házukban mások laknak, a csizmájukban egy vándorlegény bujdosik az országúton.

Natália egyik sírtól a másikhoz bódorgott. Az összekunkorodott akáclevél csörgött a lábai alatt. A megritkult bokrok között ki lehetett látni az útra, amely a falu felé vitt s ahol éjfélkor hosszú, vékony lábszáraikat a kísértetek lengetik. A sírok mindinkább elsötétedtek a lengő galyak alatt, amelyek csendesen szitáltak esőt és sötétséget. És Natália nem félt az elhagyott temetőben. Mintha gyermekkori falujában járt volna, ahol mindenkit ismer. Nini, Radics János, akit vereshasúnak neveztek egykor, még a lábait is kinyujtogatja a sírből, ahol kényelmesen fekszik.

Így érkezett el a temető végéhez, ahol jeltelenek voltak már a sírok. A fejfákat elhordták tüzelőnek, a hantok behorpadtak, a szél gorombán süvített és lyukak sötétlettek a földben, amelyeken át becsorgott az esővíz. Natália leült egy névtelen sírdombra, fejét tenyerébe hajtotta és könnyekkel telt meg a szeme. Sokáig üldögélt így elgondolkozva, elmerülve, - az életnek azok a furcsa percei voltak ezek, amikor a lélek felszabadul a mindennapi gondolatok alól és a szem látni kezd nagy távolságokba, messzi a múltba, amelyre egyébkor nem emlékezett... Natália látta magát mezítlábas, csitrihajú, vadvirágos kisleánynak, amint ugyan-ezen sírhalom mellett álldogál. Azt mondták neki, itt alszik az anyja, - tehát ő naphosszant a temetőben játszadozott, közel az anyja szoknyájához. Most már emlékezett, hogy néha, szellős őszi délutánokon, mikor senki sem járt a temetőn, az anyja halkán, lágyan megszólal a sír mélyéből. „Édes-kedves, kis leányom!” - dudorászta a meleg hang. És ő oly kimondhatatlanul boldog volt ilyenkor. Lefeküdt a földre, a fülét az avarra fektette, hogy közelebről hallja a földalatti hangot. És a hang fáradhatatlan gyengédséggel mondogatta: „Édes-kedves, kis leányom!” Valaki lágyan megcirógatta a haját, az arcát... a szél volt... valaki átölelgette, megcsókolgatta... és a hang mind gyengédebben susogta: „Édes-kedves, kis leányom!” Mikor nagyobb lett Natália: egy varrógépnek a pergését járt hallgatni a falu végére. Valaki azt mondta neki, hogy az a varrógép az ő anyjáié volt egykor. Aluszkönyv délutánokon a háztól messzire, lehunyt szemmel ült egy fa alatt Natália és a varrógép pergésében megint csak azt a végtelenül lágy temetői hangot hallotta: „Édes-kedves, kis leányom!”

A könnyei leperegtek bús arcán, a keze imára kulcsolódott, ó, bár hallaná ismét azt a megváltó, drága hangot a sírből, amely már oly messzire repült tőle, mint egy álom.

S amint halkán üldögélne, egyszer csak megszólalt megint a régi hang mellette, vagy benne:

- Édes-kedves, kis leányom!

Olyan volt ez a hang, hogy egyszerre melegség, gyönyör, szédület szállott a Natália szívére. Kinyitotta hirtelen a szemét. Már sötétség volt körülötte, csak az őszi fák sugdostak-bugdostak a temetőben; mint a hamu szitált a köd és a sírből megismétlődött a hang:

- Édes-kedves, kis leányom.

Natália letérdelt és a sírba nézett. Átlátott a földön, az avaron, a sötétségen és odalent egy ölnyire meglátta az anyját.

Sohasem látta az anyját, de most megismerte a föld alatt. Hófehér ruhája volt és olyan szelíd volt az arca, mint a falusi Szűz Máriának. Világított a homloka, mintha csillagfény omlana barna hajára, sáppadt arcára, sovány vállára. Ült a sírban és egy kis gyermeket ringatott a kezében. Ringatta szelídkésen, talán éppen mesélgetett neki, ölelgette két vékony kezével, talán éppen altatgatta... Este van már, este, a kis babának aludni kell.

És most már belátott a szomszéd sírokba is. Jobbról egy nagybajuszú öreg ember feküdt félkönyökére támaszkodva és a ringó, ringatózó kis gyermeket nézte nagy komoly szemével. Széles gatyája, kék inge volt az öregnek és olyan nyugodalmasan feküdt, mint a pásztortűz mellett.

Balra egy asszony feküdt fekete selyemszoknyában, de már nagyon öreg lehetett, mert a fejét nem bírta fölemelni, csak a szemével hallgatta, hogy mi történik a szomszéd sírban. A két keze össze volt fonva a mellén és így örök imádságra kulcsolt kézzel feküdt a végtelenségben. A fejkötője alatt olyan szürke volt a haja, mint a kender.

De Natália nem tudott mást nézni, csak az anyját odalent a mélységben, aki szelíd mosollyal, édesebben a tejnél, lágyabban az éneknél, csendesebben a szellőnél: ringatta, altatgatta azt a kis gyermeket és néha, alig hogy megmozdult a szája, talán csak gondolta, hang hagyta el a szívet:

- Édes-kedves, kis leányom!

Szürke árnyék lebbent el a fák között, a szélespofájú holdvilág hirtelen feltűnt az úton, ahol a halottak szoktak sétálni és benézett a ritka bokrok között a temetőbe. A holdfényre elhaloványultak a földalatti alakok, mintha mélyebbre merültek volna, a sírdombok összezárultak. Piros volt ez estén a holdvilág s jöttével déli szél harsogott végig a falombok között...

Natália megrendülve keresztet vetett. Amióta odalent a sírgödörben halott anyja karjaiban megpillantotta a gyermeket: azóta inkább érezte magát anyának, mint előbb. Valamilyen borzongás száguldott át a szíven, hogy szinte megrázkódott tőle egész teste. Valami izzó fájdalom, mint a tüzes vas érintette meg. Az ő jövődéli gyermeke, szíve alatt hordott magzata volt az, akit halott anyja ringatott. Rémult, kitérült szemmel bámult a holdba és a holdtányérban is gyermekeket látott. Apró kis főkötős fejeket, amelyek halotti mozdulatlansággal sorakoznak egymás mellé. Halottak voltak mindenütt körülötte. A föld alatt halottak terpeszkedtek, a fák dereka mögött halottak ácsorogtak és a halott holdvilág mozdulatlanul állott a halott föld felett. Mintha ez a sok halott egyszerre kitárná kezét felé és gyermeke felé, hogy elvegyék tőle és magukkal a másvilágra vigyék. Szinte leroskadt Natália a félelemtől, a küzdelemtől, amit a láthatatlan kezekkel folytatott. Határtalanul ébredt fel benne a szeretet a kis ismeretlen után, akit el akartak tőle venni: mielőtt még az övé lett volna. S ez a végtelen szeretet úgy árasztotta el, mint a tenger. Szeretett a két keze, amelyet szívére nyomott. Féltő, boldog hang dúdorászott a torkában, mintha már megszólíthatná azt, aki miatt eddig élt, akit hirtelen úgy kezdett várni, mintha már a küszöbön volna. Az a csodálatos, titokzatos, égiszármazású anyai szeretet fogta körül, amelyet csak a nők érezhetnek, mintegy kárpótlásul minden szenvedéseikért. Soha senkit, még megközelíthetőleg sem szerethet úgy, mint azt a kis ismeretlent szereti és csaknem a földre roskadt kétségbeesésében, hogy azt már is a sír mélyében látta. Nem gondolkozott a látománon, nem tudta magát megvigasztalni, hogy régen halott anyja csak azért s csak addig ébredt fel mély síri álmából, hogy a leánya gyermekét meghintáztassa karjaiban. Nem tudott örülni a halott megjelenésének, aki ime egy percre visszajön őreivel - a nagyon öreg emberrel és a nagyon öreg asszonnyal a másvilágról, - hogy üdvözölje unokáját és leányát. Csak végtelenül féltetni kezdte a kis ismeretlent...

Csaknem beleroppant a szíve a gyötrelembe, hogy a kis ismeretlen is meghal egyszer, a föld alá kerül... Magára, a saját halálára nem gondolt. Azt a kis jövőbeli csodát féltette ezektől a komor, mozgókarú fáktól, alattomosan neszelő avartól, alattomosan figyelő, föld mélyében leselkedő halottaktól. A szél búgott, zúgott, sóhajtott a feje körül, ismét hallatszott az a déliszél melegségű hang: „Édes, kedves, kis leányom!” ...

- Nem, nem! - kiáltott fel kétségbeesett zokogással Natália, felmarkolt egy csomó száraz galyat a sírdombról és szívéhez szorította, mintha a gyermekét mentené ki ebből az iszonyatosan hideg síri világból.

És ettől a naptól kezdve jobban szerette eljövendő gyermekét az életénél is.

Amint a holdfényes országútra ért: már tudta, hová megy. Mintha csak a temetőben súgta volna a tanácsot fülébe valamely vén halott, aki tán megszánta a bolyongó leányt.

Volt egy rokona a faluban, akit gyermekkorában is ritkán látott. Ignác bácsinak hívták ezt a rokont és arról volt nevezetes, hogy világeletemben csavargott. A Natália édesanyja testvére volt ennek az Ignácnak és Ignác csak egy félesztendő mulva érkezett meg a temetésre, odajárt az Alföldön. Ment, mindig ment... azt mondta, a rokonait látogatja... gyalogszerrel, rongyosan és setétszakállal indult útnak, kistermetű alakja alig vetett árnyékot a kerítésekre, házfalakra, sodródott előre, mint egy megfeketedett, száraz falevél és nem félt sem éjszakától, sem vihartól, nem a mély erdőségektől. Eredeti foglalkozására nézve suszter volt, de falujában sohasem folytatta a mesterségét, az apja miatt, aki gazdag kereskedő volt valamikor e tájon.

Mintha a temetőben azt is megmondták volna Natáliának, hogy melyik házon kopogtasson. Megzörgette az egérfogó nagyságú házikó kapuját és Ignác - mintha csak előre kapott volna értesítést valamely gyorslábú halottól - nem is csodálkozott, amikor Natáliát belépni látta. „Ülj le”, mondta neki.

Szerény kis ház volt ez, szerényebb mindennél, csak éppen négy fala meg tetője volt. Szerencsére világított a hold és így nem kellett világítani. Az udvaron ültek le a küszöbön és Ignác vándorlásairól beszélt. A múlt héten jött haza, mintha érezte volna, hogy vendége lesz. Ignác a betyárokra fogta, hogy távollétében házát kirabolták, pincéjét feltörték, de Natália igen jól tudta, hogy Ignácnak sohasem volt semmije. Nem is akart mást, csak egy házfedelet, amely alatt meghúzódhasson.

- Voltál Marinál? - kérdezte Ignác.

(Marinak hívták a leány édesanyját.)

- Onnan jövök, - felelt Natália.

- Üzent valamit?

A leány elgondolkozott:

- Azt üzente, hogy adj szállást.

Ignác bólintott kis bozontos, eszelős fejével és ismét vándorlásairól beszélt. Azt szerette volna kisütni, hogy nem érdemelte meg sorsát. Mindenféle, sohasem látott, ismeretlen embereket okolt szegénységéért. De Natália oda sem hallgatott. Örömmel nézegette a kidőlt-bedőlt kerítést, amelyet a szomszédok csak azért nem hordtak el, mert közelebb volt a Bakony. Örült a kis háznak, amelynek olyan arasznyi kéménye volt, mintha szégyelte volna magát. A kapu spárgával volt megkötve. És csaknem felsikoltott az örömtől Natália, amikor egy sündisznó bujt elő a házból. „Utazásaimból hoztam...” dörögte Náci. Mindegy az, hogy papirossal van beragasztva az ablak, hogy Ignác úgy hortyog, reszket tőle a kis ház, hogy a holdfényben úgy áll egy száraz fa, mint kísértet és a reggel olyan hűvös, nedves, napfényes, hogy Ignác bolond módjára ugrik talpra, mondván, hogy ilyen időben kell utazni, mogyorófával, fenyővel

borított hegyek között, havasi gyopárt tenni a kalap mellé és régi kis városok girbe-gurba kövezetén bandukolni, piros tornyokat látni és az órásbolt kirakatában megtudni, hány óra van?... S nyomban útnak akart eredni, még pedig Poprádfelkára, ahol egy rokona van, csak neki rokona, nem pedig Natáliának.

Később azonban lemondott Ignác a rokoni látogatásról és nagy érdeklődéssel szemlélte, hogy változik át a ház és környéke Natália szorgalmas kezének nyomán.

Déltájban két kis cinke vizitelt a háznál a szárazfán. Színes mellénykékükben elfütyentettek egy strófát, mint a vándormuzsikusok. Natália oly szívrepesve hallgatta a madárfütyöt, mintha ismét gyermekké lett volna, míg Ignác búskomolyan lóbálta a fejét, kijelentette, hogy itt van a tél, a cinkék kijöttek a Bakonyból.

És a további napok is a boldogság napjai voltak Natália életében. Az ember akkor boldog igazán, ha visszaérezheti gyermekkorát, bármilyen bús is volt az egykor.

Eleinte csak a kapunyíláson át merte szemlélni a világot a hazatalált leány. Sorban felismergette a házakat, amelyek valamikor igen nagyok voltak, hogy ablakukig sem ért fel. A jegenyefa még ott állott a sarkon, de mennyivel kisebb lett azóta. A torony keresztje is közelebb jött a földhöz. Sőt még az urasági kastély is, amelyben gyermekkorát töltötte: összeszáradt, mint a vadalma. Most kitűnt, hogy nem is olyan nagyok a zöld zsalugáterek a kastélyon és a visszhangos kapun legfeljebb egy szénásszekér férne be, kettő semmiesetre se. Be szeretne tudni, hogy mi van azokban a szobákban most, ahol téli időben a nagy kályhák dorombolását hallgatták a kontesszel! S a harangoknak, mikor délfelé megszólaltak, csak olyan hangjuk volt, mint a csengettyűknek. Ámde mindegy. Natália boldog volt. A Bakony még mindig úgy sárgult a környéken, mintha azóta nem történt volna semmi, mióta Natália mezítláb benne sétált. És az a füst is, amely már gyermekkorában szállott fel az erdő közepéből, ott függött a látóhatáron, a betyárok tán égve felejtették a tüzet és azóta ég. A házak fala mellett az öreg Fanti bandukol, mintha elveszített volna valamit - a falusiak szerint, az esztét, - csak az arca lett olyan fehér, mint a papiros. Szállj, szállj, gyermekkori fecske; zúgjál Bakony és gyere felhő, mintha semmi se történt volna azóta, mióta Natália utoljára erre járt. Maradjatok, napok, álljatok meg, holdfényes éjszakák, ne siess úgy, te öreg óra a piros-sisakos toronyban, hosszant kukorékoljatok kakasok az udvarokban és ne haljon meg senki a faluban! Asszonyok szedjétek magatokra a régi ruhákat és falusi gömbölydedségeteket; férfiak vegyétek elő a padlásról a régi fekete bajuszokat, kemény tekinteteket, lobogó szakállakat; gyermekek énekeljétek a templomkertben a régi dalokat; Isten árvája, falu bolondja, Mikulás Miklós tüzeld tele a kalapod tyúktollakkal; lengjél szél és a kastély visszhangos kapuján dübörögve forduljon be a négylovas kocsi, - mint akkor, midőn Natália még gyermek volt.

**TIZENHARMADIK FEJEZET,
AMELYBEN HŐSNŐNK MEGNYERTE AZ ASSZONYSÁGOK DÍJÁT,
DE ELVESZÍTI AZT, AMI NÉKI A LEGKEDVESEBB VOLT MINDAZON
IDŐ ÓTA, AMIÓTA AZ ESZÉT TUDJA. S E PÓTOLHATATLAN VESZTESÉG
UTÁN A TÖRTÉNET FOLYTATÁSÁNAK NINCSEN CÉLJA.**

A szülészeti klinika vadszőlős, kertes udvarán megszólaltak a kakasok, a szenvedők és kétségbeesettek megvigasztalására. Vége felé közeleg a hosszú, gyötrelmes éj; napvilágnál, de már a hajnalcsillag és a szél megérkezésével enyhülnek a fájdalmak és nem tűnnek fel oly borzalmasaknak a következő szenvedések. Hosszú betegségben az emberek az újesztendőt várják, a szülészeti klinikán a hajnalodás jelenti az újévet.

A három asszony még mindig „eredménytelenül” feküdt a szülőszoba ágyain, pedig oly végső kétségbeeséssel kapaszkodtak az ágy rácsaiba, mint a fuldoklók. Kimeresztett szemmel figyelték a nagybajúsú órát a fehér falon. Kioktatták őket lefekvéskor, hogy ennek az órának fekete mutatói jelentik számukra a megváltást, az üdvözülést. Ezek a mutatók csakhamar öt percenként lemutatnak a magasból, mint valami természetfölötti hatalommal bíró rendező ujjai. Öt perc: és jön a fájdalom, rohan a sikoltás, a Gellérthegy begördül a szobába és ráfekszik a vajudó nő gyomrára... de nem a Gellérthegy az mégsem, hanem csak egy izmos bába, aki a testi súlyával segít egy kis ismeretlennek az út megtalálásában.

Öt perc... öt perc... s mindegyik öt perc olyan hosszúnak tűnik fel, mint kétszer az élet. A homlokok gyöngyöznek a végtelen erőfeszítéstől. A szemek fénye kegyelemért könnyörög. Hiába hoznák India kincseit, a vajudó nő akkor is az órát nézné.

A kakasok ismét megszólaltak - Júdás órája a földön, - a szülőszobában a vajudás ideje, midőn a könnyeborult, verejtekező homlokú asszonyok a maguk kis Megváltóját imádkozva várják.

Az ajtó felnyílt és Bakajné asszony, akinek létezéséről annyi nő tud Budapesten, frissen, vígan, ropogósan, mint a jókedvű, bizalomragerjesztő reggeledés, a szobába lépett. Kis-termetű, fürgé, barna asszonyka volt, a Ferencvárosban a fiatal emberek megfordultak az utcán fehér szoknyája után, a vajudó asszonyok pedig úgy kapaszkodtak a kezébe, mint a csodátételbe. Az öreg falusi bábák is kosarukban hordják a szenvedésektől megváltó tudományt, tenyerük és gyakorlatuk biztos és nyugodt, babonáik nemzedékről nemzedékre szállnak. De mi az ő művészetük ehhez a derék asszonyéhoz mérten, aki körülbelül tízezer pesti gyereket segített a világra! A szenvedő ember mindig glóriát és csodát keres az ápolónő fehérbóbitás homlokán. A vajudó asszonnak szeme pedig kétszeresen látja a bába szeméből feléje sugárzó bátorítást. A jó Bakajnének olyan tapintása volt, hogy a pesti nők még vénségükre sem felejtették el ezt az asszonyt, aki válságos órájukban buzdítóan, bátran, a nők örök testvériségével melléjük állt.

Az asszonyok nyögtek. Bakajné egy rövid perc alatt végignézte mind a hármat. Megigazította a fejüket, megtámasztotta a lábukat, megemelte a derekukat. A fájdalomban vonaglóknak láthatólag megkönnyebbültek, mióta ez a frissen fésült, mosdott arcú, hűvös tenyerű asszony a szobába lépett.

- Hát egyikük sem akarja elnyerni az Asszonyságok díját? - kérdezte kedélyeskedő, magas hangon, mint tanítóné tanítványait.

- Mi az? - szólalt meg az egyik szenvedő.

Bakajné, mintha mesét mondana, a szoba közepére állt.

- Volt egyszer itt a klinikán egy fiatal doktor, aki mindig lóversenyre járt. Olyan szenvedélyes lóversenyjátékos volt, hogy még a betegeknek is tippet adott. A mütökabát zsebében is a Turfkalendáriomot hordta és ha a betegek abba hagyták a jajgatást, nyomban bekukkantott a mindenttudó könyvbe. Ámde a doktor se mehetett mindig lóversenyre, pláne éjszaka, ezért találta ki az Asszonyságok díját, amelyet künn a mezőn lovak és lovasok szoktak nyerni, itt pedig megnyeri az, aki elsőnek szül éjszaka. Az Asszonyságok díja a klinikán a numero hét, - a legszebb, legkedvesebb különszobája a háznak. Ezüsből van az ágya, arany a tükre, még a kilincse is nemes fémből van. Hát lássuk, ki nyeri meg ma éjjel az Asszonyságok díját?

Amíg Bakajné mesélt, a szenvedők egy másodpercre elhallgattak. Mire a jóasszony rosszalóan csóválta meg a fejét:

- Most veszem észre, hogy amíg én itt szóval tartom magukat: nem „dolgoznak”. Tessék „dolgozni”, nyomni, tolni, fogat összeszorítani, minden erejüket megfeszíteni, mert különben soha se jön meg az a gyerek. De megyek is már...

- Ne még, Bakajné, - kiáltotta a három szenvedő.

De Bakajné tudta a magáét, bizony magukra hagyta a vajudókat, de csak néhány percre, mert csakhamar dolga akadt annál a barna fecskefejű nőcskénél, akit éjszaka, legutoljára hoztak a mentők...

Natália lehunyta szemmel gondolt vissza azokra a napokra, amelyeket szülőfalujában töltött, mint élete legboldogabb napjaira. A friss, deres őszi reggelek mintha őt is megfűrésztöttek volna, nemcsak a háztetőt. S mikor a nap szélverte a ködöt, leült a kisudvar sarkába, ahonnan látni lehetett a tájat - a völgyeket, amelyekből mintegy szolgálatát lerótt álom húzódott tova a reggeli köd - szőke halmokat, amelyeknek dércsipe, pirosuló szőlőlugasaiból gyermekkorában éneklő öregasszonyok és kiveresedett arcú öregemberek jöttek bokázó lépéssel és akik helyett azóta mások szüreteltek, - az erdőket, amelyek olyan színesek voltak, mint a mesék, amelyeket róluk a környéken mondanak... Miért volt boldog? Natália sokkal egyszerűbb teremtés volt, hogy erre a kérdésre felelni tudott volna bárkinek. Boldog volt, mint a cinke a hervadt ágon. Míg egy napon megérkezett Palaczki és Henrik.

Bár sohase jött volna el ez a nap. Palaczki úgy mutatta be Henriket Ignác bácsinak, mint Natália törvényes férjét. És Ignác büszke volt a rokonságra, temérdekét mesélt délután a korcsmában egyéb rokonairól és utazásairól, a vonat alkonyattal indult, Palaczki olyan dühös arcot vágott, mint egy bulldog és Natáliát visszavitték Pestre... „Csak azért nem hagytuk elpusztulni, mert szeretjük magát!” vélekedett Palaczki. „Ki tudja? Talán jobb lett volna nem törődni a szőkevénynyel?” Natália kijelenté, hogy amint teheti, ismét megszökik. Ő nem szereti Pestet, ő falusi nő akar lenni, nyáron mezítláb járni, szőlőt kötözni. Megszökik. „Az asszony kivágatta a fát! És résen leszünk!” mormogta Palaczki. Megérkeztek Pestre, Babilonba, zajba, épületek közé, amelyek idegenkedve, ellenségesen, gögösen fogadják az utazót...

Palaczkinak (ama szöktetési kaland óta) nem volt szabad betenni a lábát Jella házába. Jella most már nyíltan hangoztatta (amit azelőtt bizalmas ismerőseivel közölt), hogy Palaczki az akasztófán fog elszáradni. A kövér férfiú tehát füttyjelekkel, ablakra dobott rézkrajcárok útján tudatta, hogy odalent vár az utcán, gallérját felgyúrta, kalapját mélyen szemébe huzta, ám Jella néha felismerte és egy szomszédos ablakból szennyes vizet zudított Palaczki úrra. A dagadt gavallér ilyenkor rettenetesen káromkodott, rendőrséggel fenyegetőzött, valamint a „sajtóval”.

- Nagyobb gazemberekkel elbántam már - szólt Jella asszony -, egyszer két lengyelzsídó éjszaka meg akart gyilkolni az ékszereimért.

Ámde Palaczki nem nyugodott. Majd kiugrott a szeme üregeiből, amikor az ablakra nézett, amely mögött Natáliát sejtette. Üzeneteket küldött, valamint éjjeli virágárusnőkkel rózsákat, hajnalonkint énekelt dalokat a sarki lebuiban, amely nótákat orfeumi komikusoktól tanulta és közben nem feledkezett meg Jella asszony iránti bosszújáról sem: patkányokat és egereket küldött címére kalapdobozban, hogy Jella asszony csaknem belebetegedett a küldeménybe. Palaczki nem engedte, hogy akár egy napra is elfelejtsék őt Frank Jeremiás és Neje utcájában. Ha többet ivott a kelleténél, botjával hadonászva ment végig az utcán. Megállított idegen embereket és hangosan kérdezősködött, hogy melyik házban lakik Jella asszony, az a „hirhedt boszorkány”.

Egyszer egy félbolond, kopasz öregurat csipett meg, aki hiszékenységéről és ostobaságáról híres volt a Belvárosban, s elhitette vele, hogy a módos Jella asszony már több év óta halálosan szerelmes belé. Csak azt várja, hogy az eszelős öreg megkérje a kezét. Több se kellett a szegény sorsban tengő-lengő gavallérnak. Ferenc József kabátot szerzett, keztyűt húzott és nemcsak egy délutánját megkeserítette Jella asszonynak. Máskor kiskutyákat áruló embereket küldött fel piszkos, dühös ebekkel az asszonyhoz, aki „imádja az állatokat”, a keleti pályaudvaron naiv vidékieknek Jella asszony címét nyomta a kezébe, hol a legolcsóbb kvártély kapható Pesten, majd meg a tűzoltóságnak telefonált, hogy szobatűz van Jellánál. Felheccelte a házmestert és az adókvetítő-bizottságot. Dühös mesterembereket küldött fel megrendelésekkel, káromkodó bérkocsisokat rendelt a ház elé és ha adós maradt valahol a városban, a számlát Jella asszony címére küldette. Jella asszonynak volt dolga, amíg kellően megátkozhatta Palaczki urat.

De egy napon, illetőleg egy téli hajnalon váratlanul vége lett a szenvedéseknek. Palaczki korcsmai verekedésbe keveredett - - nagyon szerette az ilyesmit, midőn is bátorságát és erejét fitogtathatta - és pórul járt. Akkoriban egy Mars nevű kisasszonyt tüntetett ki hódolatával. Palaczki ugyanis az udvarlás terén ama régi módi iskolához tartozott, amely iskola szisztémája szerint megaláztatással, más nők kitüntetésével, féltékenység felébresztésével kell megpuhítani az ellenálló hölgyi szíveket. Ezért csaknem hetenkint változtatta a csillagot, amelynek büvköréhez felcsapott. Csak törjön össze a makacs szív! És Mars kisasszonyt, valamint a többieket Ó-Budára hordozta, ahol oly szakértelemmel magyarázgatta az utcákat, templomokat, korcsmákat, mintha része lett volna a város megalapításában. Különösen polgári esküvőkre szerette vinni barátnőit és velük az oltár közelében, a félkörben, ahol a menyasszony barátnői sápadoznak az irígységtől, megállott, mintha legalább is a rokonsághoz tartozna. S míg a menyasszony fátyola a piros szőnyeget egészen az alsó lépcsőig befehérítette, a dugóhúzó bajszu sekrestyés buzgón szórta a keresztet, a kántor Mendelsohn nászindulóját játszotta, mindenki sírt-rítt, egy kappan hangú fiatalember, tán a menyasszony kikoszorózott kérője bánatos kedvvel énekelt a kóruson: Palaczki elvegyült Mars kisasszonnyal a násznép közé és igen jól esett nekik, hogy darab ideig fogadhatták a kevésbé jártasok szerencsekívánatait. Mars kisasszony rút hálátlansággal fizetett Palaczki udvarlásáért, a Kéli korcsmájában töltött hangulatos órákért és Ackert boráért (amellyel Palaczki szintén megittatta). Mars kisasszony az utcán kalandot keresett éjszaka, még pedig egy bicskás emberrel. A Moulin Rouge című kávéházban, ahol a verekedés megtörtént, Palaczkit szíven szúrták Mars kisasszony védelmében. Palaczkinak csak annyi ideje maradt, hogy útját a közeli Frank Jeremiás és Neje utcájába vegye, tenyerét folyton vérző sebére szorítva. Előbb csengetett a kapun, majd lábával rugdalta, - a házmester azonban nem nyitott kaput. Réműletesen hangzott Palaczki ordítóása, amíg ezt bírta. Teli szájjal, mintha az utcai gázlámpákat akarná tanúnak megnyerni, habzó ajakkal, kifordult szemmel, a küszöbre telepedve ordította, hogy ő ennek a háznak az áldozata. Jegyezze meg jól mindenki, aki ezen a kapun átlép: az ő sorsát. Kötél vagy börtön vár azokra, akik ezekbe a házakba járnak. S rosszul teszik a városbeli őszbajszú cabarellok, hogy nem állnak őrséget az utcán, hogy az ifjúságot távoltartsák a romlott helyről.

Ezenkívül átokkal csapta véres tenyerét a küszöbre: hogy rövidüljön meg minden nőnek a lábszára ebben az utcában és lábatlanul, csonka törzsekként foglaljanak helyet a széken, a padon, a randevún; hogy ne mehessenek gumisarkú cipőikben férfiak megrontására. Majd keservesen zokogni kezdett a haldokló Palaczki. Olyan fájdalmas, kegyelemkérő volt a sírása, hogy a sarlós hold szinte megreszketett a felhők mögött. Még a komoly, füstös, bús háztetők is előrehajoltak Palaczki jajgatására. Itt-ott lámpás jelent meg az ablakokban, mint a tüzek fényei, amelyeket a partokon gyujtanak a tengeren sülyedő hajó tiszteletére. De senki se merészelt Palaczki segítségére menni, mert mindenki ismerte Jella asszony érzelmeit. Frank Jeremiás és Neje utcájának lakói inkább keresték az élő kegyét, mint a haldokló barátságát. Maga Mars kisasszony is csak a sarokig követte a sebével tántorgó embert. S midőn az boldogtalanul kezdett zokogni, gyermek módjára jajgatni, a kisasszony észrevétlenül visszavonult.

Palaczki tehát egyedül vergődött a kapu küszöbén. És ekkor tán megszállotta valamely gyengédség, valamely bűnbánat, mint a siralomházban a vén betyár ellágyul. Talán színházi előadások jutottak eszébe, nagyarcú színészekkel, akik a színpadon meghalnak. Talán érezte, hogy odafentről az ablakból Natália dobogó szívvel végtelen rémülettel s aggodalommal nézi. A félkönyökére emelkedett és tanukat hívott multjából, hogy ő mindig tisztességes ember volt. Így hivatkozott valamely ismeretlen hölgyre (ott az ungvári lövöldében, erdőkoszorús majálison, ifjan), aki tanuságot tehet az ő, a haldokló becsülete mellett. Ezenkívül felhívott védelmére Pesten minden tisztességes lábú nőt, miközben azt hangoztatta, hogy ő a pesti nők kihívó lábának az áldozata. S minél közelebb lépkedett felé a rém az árnyékból, annál gyorsabban peregetek szavai. Gyónt hangosan, kétségbeesetten, a néma éjszakának a bezárt házaknak, a mogorva holdvilágnak. Sietett, mintha a feloldozást az utolsó gyónása után még itt a földön meg akarná nyerni: ki tudja, mi lesz odaát? Hová, merre, mily borzalmas egyedülvalóságba, szörnyű magányba, rémületes csendbe viszik el innen az utcáról, ahol mégis csak érezni az eleven élet melegségét, az élet lámpafényét... Zűrzarvarosan, fuldokolva, a szavak után rettegve-kapkodva, mint az elitelt a bitófa alatt, mondta el élettörténetét. Különösen sokat beszélt anyjáról, egy „ártatlan áldozatról”, egy szegény mosónőről, aki bérpaloták lépcsőházát súrolja, mindig csak ezt súrolja, míg gazember fia hintón vágatott el a ház előtt... „Mamika, Mamika, meg tudsz - nekem bocsátani?” A kezével nyúlkaált az anyja rongyos köténye után, amely ha itt volna, oly enyhülést hozna magával, mint szent Veronika kendője. Képzletben csókolta a repedezett kezét, a boldogtalan tenyeret, a mezítelen szegény lábat, a lehorpadt, boldogtalan vállat és azt az egyetlen, hervadt, alig élő szívet - az anyját - amely bizonyosan és egyedül szerette őt a hosszú életem át.

Havazni kezdett. Sárga volt az ég, mintha alkony volna vagy hajnalodna. A gázlámpák, mint csuklyás, halottkísérő szerzetesek sorakoztak az utcán lángjaikkal, de Palaczki még nem akart indulni. A havazás süvöltve jött, mint madársereg. A hópelyhek gyorsan belepték a háztetőket, az ártatlanság színébe kezdett öltözni a város, - mintha mától kezdve következne az új és kedves világ, az érzelmes élet, amelyből Palaczkinak ime el kell menni. Ezentúl majd nem hallatszák kocsizörgés az utcákon, tompább az emberi kiáltás, fátyolozott a csend, mert ma reggel megérkezik a tél a városra hangfogó dunyháival. Milyen szép lesz itt minden. A nők kis muszkasapkáján a hópehely. A hó ropogása a gyalogjárón. A kirakatok lámpása. A füstben álló gesztenyesütő. A zene, amely a kávéházból hallatszik. És a piros fülű emberek...

Palaczki alkudozni kezdett a halállal.

Azt hadarta, hogy csak most az egyszer gyógyuljon meg: azután már mindig jól viseli magát. Csak még egy évig élhessen, hogy mindent rendbehozzon, amit felborított. Olyan szelid magaviseletű lesz, mint gyermekkorában volt, amidőn havasgyopárt viselt a kalapja mellett és hajnalban kelt, hogy el ne késsen a miséről, hol ministrált. Még egyszer szeretné végigélni gyermekkorát (azon esztendő alatt, amelyet ajándéku kapna az Ismeretlentől), bejárná azon

városokat, amelyekben boldog ifjú volt és sorban meglátogatná azokat az öregembereket vagy sírjaikat, akik hozzá jók voltak. Ah, mily zöldek a fenyők, mily pirosak a bokrok és a tornyok, és mily kékek a városok arra Poprádfelka felé!

- Aztán arra kérte az Ismeretlent, a láthatatlant, hogy egyezze bele: még ezen a télen át szánkázhasson, délutánonkint litánia után a budai hegyi-úton vagy a városerdőt környékező regényes utcákban... az Abonyi-utcában, ahol olyan tiszták a kertek, az ablakok, hogy csak boldog emberek lakhatnak bennük; kék a délután, fehér macskafark módjára kunkorodik a füst a háztetőkön, az emberek orra piros, rövidszárú lakkcsizmában, kis muszkasapkában, ezüstkorcsolyát csengetve mennek előkelő, örökké élő úriasszonyok a városligeti jégpályára... És neki meg kell itt halni.

Hát jól van: meghal, - de még ezt az őszt, ezt a tél elői hónapot szeretné átélni. Esős éjszákán csavarogni a gázlámpák alatt, vagy óbudai utcákon, ahol mindenki alszik és gyufát kell gyújtani, hogy az utca nevét meglássa a vándor.

A hó vastagon belepte az utcát. A gyalogjáró olyan szűzi fehérségű lett, mintha sohasem taposták volna bűnös lábak. Palaczkai a küszöbön guggolt és kétségbeesetten nézte, hogyan folyik el vére, el a fehér havon. És mind hangosabban jajgatott.

- Templomszolga leszek ezentúl! - kiáltotta Palaczkai végső elkeseredésében. - Akár Óbudán, dugóhúzó bajuszszal és csoszogva, - akár a Vízivárosban... a Wasserstadtban... Csak még egy hétig...

Ámde a kakas, amelyet Jella asszony konyhájában tartott (mert nem hitt a városi óráknak), harmadszor is kukorékkolt.

És akkor Palacki körülézett, mint aki elvesztette a csatát.

Hörgött és ültében gyorsan megfordult, mint a nyúl bukfencet vet a lövés után.

A kapu csendesen kinyílt, Jella asszony piros slafrokban és nagykendővel vállán lépett ki, mögötte a házmester tartotta a lámpást.

- Te bolond, te - szólott Jella asszony elég meghatott hangon. - Ne halj meg itt a kapum előtt, mert még azt hiszik az emberek, hogy itt gyilkoltak meg.

Ezután Jella asszony és a házmester Palaczkai hóna alá nyúlt. Talpraállították és imbolyogva, dülöngözve támogatták, vonszolták a roskadozót a küszöbről az utcai sarok felé, ahol leültették egy kőakaszra, amely azért volt ott, hogy a részeg embereknek legyen miért káromkodni.

Palaczkai az egész idő alatt, de azután sem: egy szót nem szólt. Csak nagyon bánatosan, erőtlenül lehajtotta a fejét, mint a seregély a vadász karikáján.

Jella asszony parancsot adott a fogát vacogtató házmesternek, hogy seperje el a véres havat a ház elől. Natália, miután Palaczkait többé nem látta, bátorságot vett magának az emeleti ablak kinyitásához és egy másodpercig hallgatózva figyelt a hóesésbe.

- Mamika! - hangzott valahonnan messziről egy fuldokló hang.

Az ablakban, pohárban hervadt rózsza állott, amelyet Natália hirtelen kidobott az utcára, a hóba, mintha valamely titokzatos szertartást végezne.

... Most hirtelen repesztő, reszkető, földindító fájdalom vonaglott át egész testén. Arra tért magához, hogy Bakajné fekszik rajta, nevető arca lecsüng az ágy másik oldalán, két tenyerével pedig úgy dagasztja Natáliát, mint a kenyeret. A jó Bakajné fürtei előbujnak a fehér főkötő alól, nevet, csengő hangon kiált:

- Megnyerjük az Asszonyságok díját!

Aztán hirtelen felsikít egy ismeretlen, eddig sohasem hallott hang a szülőszobában. A másvilági hang után csakhamar határtalan megkönnyebbülést érzett Natália. Az ultramarinkék tengeröbölben jáspisszínű hajnalon a korálokkal díszített hajú Vénusz hangja volt ez, amint rózsaszínű kagylóban a világra jön. Egyszerre pihenést parancsol a fűrészorrúnak, tüskés-csillagnak, a fúrófejűnek, a tengeri csikónak, amelyek eddig Natália belsejét tépték, marcangolták, fűrészelték, fúrták. A tengerfenék földindulása elmúlt. Helyükre térnek a feldúlt rétegek, halmok, völgyek. A tenger nyugodtan ragyog az égbolt színeiben.

- Leány! - kiáltotta Bakajné a csillogó, csorgó vízvezeték felől. Tenyerébe vette a gyerek alfelét és magasra emelte a vörösbőrű, hápogó szájú gyermeket az első fürdő után. Úgy feküdt a kis jövevény a bába tenyerében, mint egy királyi trónuson. Mindenki őt nézte a szülőszobában. A két vajudó, jajgató asszony abban hagyta fájdalmait. Az anya arca megvilágosodott, mintha valami rendkívüli fényesség ömlött volna el a sokat szenvedett arcocskán. A bába kiegyenesedve, diadalmasan állott, mint az Arkangyal, aki segített a világ új megváltójának a világrajövetelében. És a vöröskéshajú, gyengéd, virágsziromtestű kis gyermek feje körül glóriát látott minden szem, amely őt figyelte.

Itt volt a gyermek: az élet célja.

Jött a messzi tengerek partjairól, amelyeket sohasem látott emberi szem, ahol a hullámverésből szellem ének hangzik a szirteken, láthatatlan hattyúk utaznak az égboltozat magasságában, csak daluk tündéri fátyola ereszkedik a tengerre és a kelő holdvilágból hárfázó szentek lógtatják le a lábukat. Itt van valahol a Madarak hegysége, ahonnan az új lelkek elszállnak a messzi föld felé. S ahová fáradtan visszatérnek a teendőiket bevégzett lelkek.

Vagy talán nagy folyamok mentéről jött, ahol a csillagok nézegetik fénylő szemüket a mély vizekben, erdőkben zúg a némaság és a felleg megáll az erdőség felett, hogy összeboruljon az ezerestendős avarral. Itt áll valahol az Élet fája a rengeteg közepén és megszámlálhatatlanok az ő levelei. Ezek a gyöngéd levélkék, virágok, magvak, tövisek, porzók és pihék hullanak le a Nagy fáról, hogy a sebes folyamok hátán elutazzanak az embereklakta vidékekre, csillagfényt, ártatlanság himporát, gólyahangot hozván a messzi folyamokról.

Vagy: tán a felhők mögül jött, ahová sohasem látni, hol tengerzöld függönyei mögött, a szivárvány szunnyad, a mennydörgés csak távolról hangzik ide és a sustorgó villámok földetrendítő fénykévéje csupán egy gyufaszál lobbanása. Ahol csillagsugárral bevont felhődamasztokon, napfényes szőnyegeken, a rétek örök üdeségén, fények mindörök honában, a tisztaság és gyönyör világában halkan könyököl a Lélek és fényességével egyformán látja a legkisebb porszemet, haldokló falevelet, száját tátogató csecsemőt a mindenségben. Ahol lábujjhegyen jár a szél is és a tengerek orgonajátéka, erdők visszhangos flótázása, hegységek nagybögözése, a tavaszoknak élénk hegedűjátéka, az ősöknek mélabús gordonkázása: csak egy távoli zenekarnak a játéka. Égnek hívják és csillagaiban a szentek építettek maguknak kis házikókat, ahol örök fényességben pompáznak kék és piros öltönyeikben, szőke szakálukkal és hófehér homlokukkal... Tán innen jött a gyermek e különös éjszakán...

És most elkezdti útját e földön, az ösvényen, amelyet mindenki magának tapos és amelyen egyedül kell végigmennie bármilyen nagyszámú barátokkal, sorstársakkal találkozik is útjában. Az út végén ásójára támaszkodva áll a sírásó és nyugodalmasan pipázik. Neki van ideje várni. Ámde mi lesz addig, amíg a gyermek görnyedt öregasszonyként, a gond és bánat rözsekötegeivel a hátán a sírásó karjába tántorodik? Vajjon egy boldog multa nézhet vissza, üde dülőútra, amelyre a gyümölcsfák hajolnak, békés zöld kerítések mögött csendes házikó állt, áldás a falon, áldás a szívben és őszi napokon birsalmaszaga van a szobáknak? Vagy a kalandorélet marad a háta mögött, mint az országúira vetett piros rongy? A boldogtalanság

baglya huhog éjszaka a háztető felett, vagy boldog, önfeledt virágok nyílnak az ablak előtt? Merre, hová mennek azok a kis lábak? Fehér almafavirágok hullanak a kontyos fejecskére, vagy álmatlan éjszakák kínzó zokogásaihoz asszisztál a holdvilág? Nem kíván-e majd ő is elrepülni ősszel a vándordarvakkal; bilincseiből felszabadult szívvel tud-e felemelkedni térdepléséből a templom hajójában? Nem jár-e jajgatva a széllel együtt a temetőn, ahol majd anyja sírját keresi? Látja-e mosolyogni arcát a folyó tükrében; cseng-e vígság hangjában, derül-e mennyország a két szemében, midőn a kakukos óra megszólal a sarokban a végzetes napokban?

Ezek a gondolatok cikkáztak át az anya szívéen és elméjén, amíg gyermekét kitárt karjaival magához szorította, szívéhez a szívet, ajkához az ajkát, szeméhez a szemét. Ez a csók volt az, amiért Natáliának annyit kellett szenvedni. Ennek a csóknak a leírhatatlan boldogságáért tartotta őt életben a sors. Ez a csók, amelyet gyermekével váltott: volt minden jutalma e földön.

S a csók és ölelés után: halkan szenderegni kezdett.

Hiába költötték, hiába jöttek elő fehér kabátjaikban az orvosok, Natália pillái elmélyedtek, feje elkábult, látása bizonytalan, nyelve megtagadja az engedelmisséget, csak karjait tudja már kitárni gyermeke felé, mintha haldokolva megáldaná azt.

Czifra János és Álom könnyes szemmel léptek ki az utcára.

Már kihajnalodott, a Bakáts-téri torony megvilágosodva állott a tér közepén, mint a lelkek lajtorjája. Szél sírdogált a templom falai körül. A szülészeti klinika fehér ablakaival és függönyeivel, lámpásaival odalent maradt a téren, mint az élet malma, ahol örökké folyik a munka.

A temetésrendező észre sem vette, hogy egyedül van. Éjszakai barátja a hajnal jöttével búcsú nélkül elpárolgott mellőle. Mintha befelé ment volna a Ferencvárosba Álom, a bonyodalmas kis utcákba, amelyek keresztül-kasul szeldesik itt a bérházakat. Mintha a Kinizsy-utcából hallatszanának a lépések! De a temetésrendező senkit sem talált az utcában. Most a Mátyás-utcában köhintett valaki. Csak a szél volt, amely egy szélkakast ébresztgetett.

A temetésrendező kimerülten, homlokát törölgetve ment vissza a klinikához. Becsengetett és Bakajnét kereste.

- A leánykát, aki most született, én majd örökbefogadom - jelentette ki váratlanul Czifra János. - Az anyát, aki meghalt, eltemetem.

Körülnézett, hogy nem áll-e mellette Álom. Vajjon helyeselné szavait a titokzatos idegen?

Valamely mellékutcában hangosan füttyörészett egy elkésett kísértet.

*(E REGÉNY FOLYTATÁSÁT MEGTALÁLJA AZ OLVASÓ
A MINDENSZENTEK CÍMŰ REGÉNYBEN.)*